www.provincia.ro

PROVINCIA

KULTURÁLIS ÉS POLITIKAI HAVILAP

2001. május | 16 oldal – 5000 lei | II. évfolyam, 5. szám

magyar nyelvű kiadás

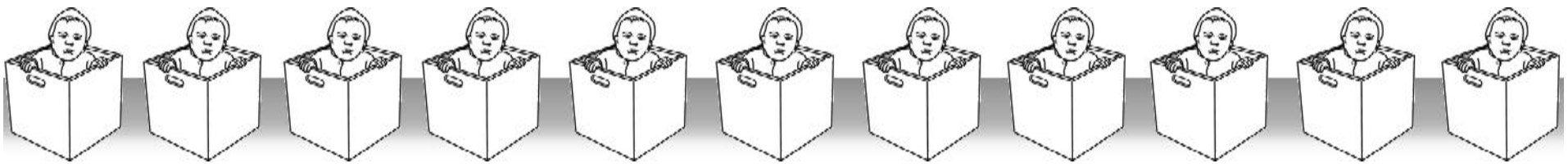

BAKK Miklós

Egy törvény és jövőképei

Alighanem mind Közép-, mind Délkelet-Európában épp ezekben az években döbbenünk rá, hogy a politikai modernitás egyszerűsítő perspektívája mennyire nem elégséges ahhoz, hogy megértsük a nemzeti kérdés teljességét. A modernitás ugyanis megkettőzte a nemzethez mint jóval messzebbre nyúló gyökerekkel rendelkező közösséghez való értelmezői – s ebből következően: ideológiai – viszonyunkat. Két ideát állított egymással szembe: a teljesen tudatosan-akaratlagosan választott társulás fogalmát, melynek moralitását a csatlakozás szabadsága alkotja, és az organikus közösség eszméjét, melynek – Ludassy Máriát idézve – „fejlődése nem ismer tudatosságot, tervezést, s amelynek tagjai szentségtörésnek tekintik magát a gondolatot is, hogy a közösségi hagyományok elfogadása szabad választás tárgya lehet".

A státustörvény, melynek magyar parlamenti vitája e hetekben zajlik, kétségtelenül e két, gyökeresen ellentétes eszméből fakadó nézeteket ütközteti majd. A törvény 29 paragrafusa lényegében egy olyan sajátos jogviszonyt létesít a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyarokkal, amelyet a kedvezményezettek és a kedvezmények körének a törvényszövegbe foglalt meghatározása határol körül. A kedvezményezettek azok a magukat magyaroknak valló román, jugoszláv, horvát, szlovén, osztrák, szlovák és ukrán állampolgárok, akik erről egy határon túli, az ottani magyarság legitim képviselőjének tekintett szervezettől kapott ajánlás alapján az illetékes magyar hatóságtól megkapják az ún. magyar igazolványt. A magyar igazolvánnyal rendelkező személy „nem magyar nemzetiségű házastársa, illetőleg kiskorú gyermeke" hozzátartozói igazolványt kaphat (20. paragr. 2. bek.).

E jogviszony egyrészt ténylegesen tartalmazza a szabad csatlakozás mozzanatát, de ugyanakkor jelen van benne (a tanúsítvány révén) az organikus közösség eszméje is. A kifogásokat a klasszikus liberalizmus talajáról máris megfogalmazták: a státustörvény – mondják magyarországi balliberális politikusok (elsősorban az SZDSZ képviselői) – atavisztikus „etnikai lojalitásokat" kelt új életre, s miközben konfliktusokat generáló etnikai kapoccsal a határon túli magyarokat az anyaországhoz láncolja, megakadályozza azt, hogy állampolgárságuk szerinti hazájukban a politikai közösség tagjaivá váljanak. Olyan érvrendszer ez, amelyre napjainkban a liberalizmuson belül is van már válasz: Will Kymlicka szerint a klasszikus liberalizmus téved, amikor a kultúrák kollektív jogainak eszméjét elméletileg inkoherensnek, gyakorlatilag pedig veszélyesnek tekinti*. Azonkívül e nézetek megfogalmazói azt a republikanizmust szorgalmazzák, amelyet Molnár Gusztáv *Búcsú egy elképzelt hazától* című eszszéjében (*Provincia*, 2001, 4. sz.) „a magyar, a román és a többi politikai nemzet ... anakronisztikus sémáinak" nevez. És amely mögött az alkotmányos patriotizmusnak az a meglehetősen utópikus gondolata rejlik, amelyet Gabriel Andreescu is megvalósíthatónak tekint, amint ez a státustörvényt elemző cikkéből (lásd e számunkat) kiderül.

Az alkotmányos patriotizmus ugyanis a „nacionalizmus megszelídítésének" ama aufklárista ideálja, amely – mint Caius Dobrescu is hangsúlyozza *A közös keresés útján* című írásában (*Provincia*, 2000, 2. sz.) – csupán egy történelmi pillanat kényszerűségeire adott válaszként született (a nácizmus emlékével küszködő, háború utáni Németországban), de valójában eltekint a nemzeti lojalitások valóságos természetétől és kialakulásuk, valamint fennmaradásuk történeti folyamatától. Mert igaz ugyan – s ez a modernitás igazsága –, hogy a nemzet eszméje a ma ismert elvontságában a francia forradalom és az 1848-as európai forradalmak idején jelent meg s vált a minden ember egyenlő méltóságát meghirdető modern szabadságeszmével együtt tömegeket átható eszmévé, azonban az is igaz – s ez a történelem igazsága –, amit Bibó István állapított meg a nemzeti tudatról. „A politikai közösség birtoklására irányuló modern nemzeti tudat" – írja Bibó – sehol sem nélkülözi az egyéb közösségi és tudati előzményeket, azokat a korábbi lojalitásformákat, amelyek inkább meghatározzák az egyénnek a politikai közösséghez fűződő viszonyát, mint a szerződéselméletekkel rokon jogi fikciók.

Státustörvény
Törvényjavaslat a szomszédos államokban élő magyarokról ♦ 2. oldal
Traian Ştef
Magyar igazolvány ♦ 4. oldal
Gabriel Andreescu
A határon túli magyarokról szóló törvény ♦ 4. oldal
Borbély Zsolt Attila
A státustörvény mint a magyar (re)integráció eszköze ♦ 5. oldal
Kántor Zoltán
A státustörvény és a magyar nemzetpolitika ♦ 6. oldal
Al. Cistelecan
Magyar törvény román bonyodalmakkal ♦ 8. oldal
Molnár Gusztáv
A státustörvény és az erdélyi kontextus ♦ 8. oldal
Daniel Vighi
A közéleti elkötelezettség decentralizálása ♦ 10. oldal
Ovidiu Pecican
Értelmiségi pesszimizmus, román pesszimizmus? (2.) ♦ 10. oldal
Salat Levente
Az európai integráció és a politikatudomány dilemmái ♦ 12. oldal
Szerb Köztársaság – Vajdaság Autonóm Tartomány Képviselőháza
Platform Vajdaság Autonóm Tartomány alkotmányos hatáskörének érvényesítéséről, a tartomány jövőbeni alkotmányos berendezésére vonatkozó elvekkel ♦ 14. oldal
Vladimir Socor
Voronyin Moldovája ♦ 15. oldal
Paul Drumaru
Kisebbségi napló ♦ 16. oldal
Ágoston Hugó
Bukarest mint provincia ♦ 16. oldal

Elojalitásokat térségünkben, ha nem az államot birtokló többség, illetve annak elitje lojalitásáról van szó, „etnikai lojalitásként" szokás megnevezni és premodernként megbélyegezni, még akkor is, ha mögöttüka modernitás törmelékeinek tekinthető politikai lojalitások rejlenek, csak éppen nem illenek bele a létező államnemzeti keretek igazolási érvkészletébe. Mindebben – mint Schöpflin György is rámutat *Közép-Európa: felemás modernitás?* című tanulmányában (*Provincia*, 2001, 4. sz.) – a Nyugat sem vétlen. Az üzenet ugyanis, amit Közép-Európa és Délkelet-Európa felé megfogalmazott, azt közvetítette, hogy miközben neki nincs „etnicitása", a közép- és kelet-európaiak az „etnicitással" egyfajta „genetikai fogyatékosságukat" tolják az előtérbe. De mindez inkább a *Provincia* polgári nacionalizmusról szóló, befejezetlen vitájának a folytatása, még akkor is, ha a státustörvény e kérdést új megvilágításba helyezi.

A státustörvény igazi kérdése ugyanis nem az, hogy logikája a liberalizmuson belül igazolható-e, vagyis hogy elvi alapjait tekintve összeegyeztethető-e a liberális demokráciák működésével – mint láttuk: igen –, hanem az, hogy történelmi távlatban milyen hatással lesz a magyar és román nemzetállam viszonyára, s hogy miképp befolyásolja az erdélyi magyarok helyzetét és politikai szubjektum voltát. E tekintetben viszont a státustörvény céljaként megjelölt nemzeti (re)integráció a mostani magyar gondolkodásban két jövőképnek is megfeleltethető.

Az egyiket Borbély Zsolt Attila fogalmazta meg talán a legvilágosabban, aki az *Összmagyarság és erdélyiség* című írásában (*Provincia*, 2000. december, 8. sz.) olyan magyar (re)integrációs stratégiát vázol fel, amelynek (egyetlen) centruma: Budapest. A Molnár Gusztávval folytatott vitájában Borbély ugyan amellett érvel, hogy e koncepció nem ellentétes az erdélyiségnek a *Provincia* hasábjain kibontakozó eszméjével, azonban egyértelmű, hogy olyan elgondolásról van szó, amely nem ad választ azerdélyi magyarság fennmaradásának politikai feltételeire.

Az összmagyarság-problémának ez az olvasata a XIX. századi nemzeti gondolat éthoszát egyesíti a XX. és XXI. század egyik fontos trendjével, amely az állampolgárság intézményét transzcendálja az intézményesülő európai térségben. Az eredmény: egy olyan nemzetkoncepció, amelyben nem válik szét a politikai és a kulturális dimenzió.

Ezzel szemben a határon túli magyarság létének paradoxona épp az, hogy a Magyarország határain túli történelmi szállásterületeken való fennmaradása és kulturális reprodukciója éppenséggel egyfajta politikai szétfejlődés révén válik lehetségessé. Olyan szétfejlődés révén, amely megőrzi a határon túli magyar nemzeti közösségek politikai szubjektivitását, de azt valamilyen, az illető állam közjogi struktúrájában is megjelenőpolitikai integráció felé tereli.

E másik jövőkép-olvasatban már világosan elválik a politikai és a kulturális dimenzió. A politikai dimenziót az egyes nemzeti közösségek politikai szubjektivitását nem feloldó közjogi formák kialakítása jelenti (ide tartozna – például – a Vajdaság autonómiája, az erdélyi konszociációs rendszer, a szlovákiai magyarlakta vidékeket egyesítő 13. megye vagy csallóközi régió stb.), aminek – ezt világosan látnunk kell – nem a státustörvény az eszköze. A kulturális dimenziót viszont a helyi többségiekkel közös politikai-közjogi keretekben élő magyar közösségek és Magyarország egyfajta „kulturális föderációja" jelenthetné. Ehhez jó kiindulópont lehet a státustörvény. Mivel a kialakult nemzeti kultúrák nem nélkülözhetik a normatív elemet, e „kulturális föderáció" sem lehet meg néhány centrális (akadémiai és minősítő szerepkört betöltő) intézmény nélkül, amelyeknek a helye természetszerűleg Magyarországon van. Azonban a „kulturális föderáció" alapjában véve néhány olyan regionális centrum működésén alapulna, amelyek a magyar kultúrán belül egyszerre lennének egy regionális elit igazodási pontjai s a más regionálisnemzeti kultúrákkal való szerves kapcsolat színhelyei.

Mind a magyar, mind a román alkotmány előírja a határon túl élő magyarokért, illetve románokért viselt felelősségnek megfelelő politikát. Erre eddig mind román, mind magyar részről – eltérő eszközökkel és különböző erőforrások alapján ugyan, de – csak a kormányzati dimenzióban került sor. A státustörvénnyel a magyar állam túllép e dimenzión, a határokon átnyúló felelősség immár nem csupán magyar kormányzati szervek és néhány határon túli magyar szervezet között hoz létre (magánjogi jellegű) jogviszonyt, hanem egy jóval szélesebb skálán. A státustörvény a magyar állam és – elvben – minden határon túli magyar között teremt (közjogi) viszonyt. Hogy modellértékűvé válik-e e megoldás térségünkben – olyan kérdés ez, amely nem csupán a magyarokra tartozik.

Jegyzet

* Kymlicka, Will: *Liberalism, Community and Culture.* Oxford, Oxford University Press, 1989.

1952, Székelyhíd (Bihar megye), szerkesztő, politikai elemző, *Krónika*, Kolozsvár; *Egy választás olvasatai*, in *Regio*, 2000/4.

A határon túli magyarok különleges jogállásáról szóló törvénytervezetet, melyet a magyar kormány 2001 márciusában fogadott el, az Országgyűlés alkotmányügyi, emberi jogi, integrációs és külügyi bizottsága általános vitára alkalmasnak találta. Ez április 19-én, Martonyi János parlamenti expozéjával el is kezdődött. A jobbközép kormánykoalíció támogatja, az MSZP kiegészítésekhez köti a törvény megszavazását, míg a Szabad Demokraták Szövetsége koncepcionálisan is elutasítja. Az SZDSZ úgy gondolja, hogy a határon túli magyarokat az adott országokban működő intézményeken keresztül kell támogatni. Másik kifogása arra vonatkozik, hogy kerettörvényről van szó, amely csak később elfogadandó jogszabályok megszavazásával lép érvénybe, így ma még nem lehet igazán megállapítani, mi fog belőle megvalósulni. Az MSZP szerint meg kell teremteni a törvényhez a magyar társadalom támogatását, ami a parlamenti vita során még elérhető. A szocialisták azt kérik, hogy bővítsék a szülőföldön nyújtandó támogatások körét és azok ellenőrzését, a javasolt három hónapos magyarországi munkavállalás idejét növeljék öt-hat hónapra, és hogy nevezzenek ki országgyűlési biztost, aki a határon túli magyarok ügyeivel foglalkozna. A kormány valószínűleg elfogadja a szocialisták módosítójavaslatainak többségét, így a törvény – melynek elfogadásához egyszerű többség is elegendő volna – várhatóan a legerősebb ellenzéki párt képviselőinek támogatását is megkapja. Németh Zsolt, a Külügyminisztérium politikai államtitkára szerint az idén és jövőre 8-9 milliárd forintot (kb. 800 milliárd lejt) fordítanak a költségvetés általános tartalékaiból a státustörvény biztosította oktatási, kulturális, egészségügyi, utazási és egyéb kedvezmények fedezésére. Miután a törvényt – minden bizonnyal még a tavaszi ülésszak alatt – elfogadják, a kormány október 31-ig rendeletet készít a törvény költségvetési vonzatairól. A kormány szándékai szerint a törvény 2002. január 1-jén lép hatályba, tehát még mielőtt a Magyarország és az EU közötti csatlakozási tárgyalások befejeződnének. A magyar külügyi államtitkár rámutatott, hogy a legkésőbb 2004-ben várható EU-csatlakozás után a törvényt a mindenkori uniós szerződéssel összhangban fogják alkalmazni. (M. G.)

Törvényjavaslat a szomszédos államokban élő magyarokról

Budapest, 2001. március

Az Országgyűlés

– a Magyar Köztársaság Alkotmánya 6. § (3) bekezdésében foglalt, a határon kívülélő magyarokért viselt felelősségének érvényesítése érdekében,

– Magyarországgal való kapcsolataik ápolásának előmozdítása céljából,

– tekintettel a nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályaira és a Magyar Köztársaság által vállalt nemzetközi jogi kötelezettségekre,

– figyelemmel a Magyar Köztársaság európai integrációs törekvéseire, továbbá az Európai Unió jogának az emberi jogok tiszteletére, a kisebbségi jogok védelmére vonatkozó alapelveire, valamint a jogállamiság követelményeire,

– tekintettel a közép-európai térségen belüli regionális kapcsolatok fejlesztésére,

– a szomszédos államokban élő magyaroknak az egységes magyar nemzethezvaló tartozása, szülőföldjükön való boldogulása, valamint nemzeti azonosságtudata biztosítása végett,

– a világ más részein, a határon kívül élő magyar nemzetiségű személyek számára jogszabályban biztosított kedvezmények és támogatások érintése nélkül

a következő törvényt alkotja:

I. FEJEZET
Általános rendelkezések

A törvény hatálya

1. §

(1) A törvény hatálya arra a Horvát Köztársaságban, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságban, az Osztrák Köztársaságban, a Romániában, a Szlovén Köztársaságban, a Szlovák Köztársaságban vagy Ukrajnában lakóhellyel rendelkező nem magyar állampolgárságú magyar nemzetiségű személyre terjed ki, aki

a) magyar állampolgárságát nem önkéntes lemondással veszítette el, továbbá

b) nem rendelkezik állandó magyarországi tartózkodásra jogosító engedéllyel, valamint

c) rendelkezik a 20. §-ban meghatározott igazolvánnyal.

(2) E törvény hatálya abban az esetben is kiterjed az (1) bekezdésben meghatározott személy együttélő házastársára és a közös háztartásukban nevelt kiskorú gyermekre, ha egyébként nem magyar nemzetiségűek.

(3) E törvény hatálya – az azokban foglaltak tekintetében – kiterjed továbbá az 5. §-ban, a 18. §-ban, valamint a 19. §-ban meghatározott szervezetekre is.

2. §

(1) A törvény hatálya alá tartozó személy a Magyar Köztársaság területén, illetőleg a szomszédos államokban lévő állandó lakóhelyén az e törvényben meghatározott feltételek mellett jogosult egyes kedvezmények alanyi jogon történő igénybevételére, illetőleg egyes támogatások igénylésére.

(2) A törvénynek az egyes kedvezményekre, illetőleg az egyes támogatások igényelhetőségére vonatkozó rendelkezéseit a nemzetközi szerződésekben foglaltakkal összhangban kell alkalmazni.

(3) Az e törvényben foglalt kedvezmények, illetőleg igényelhető támogatások nem érintik a hatályos jogszabályok által a világ bármely más részén élő, magyar állampolgársággal nem rendelkező magyar nemzetiségű személyeknek jelenleg is biztosított kedvezményeket és elnyerhető támogatásokat.

3. §

A Magyar Köztársaság

a) a folyamatos kapcsolattartás biztosítása,

b) az e törvényben foglalt kedvezmények és támogatások igénybevételének lehetővé tétele,

c) a kulturális, gazdasági és családi kapcsolatok zavartalansága,

d) a személyek és eszmék szabad áramlásának érvényesítése

érdekében a területére történő beutazás és ott-tartózkodás tekintetében az e törvény hatálya alá tartozó személyek számára a nemzetközi jogi kötelezettségek figyelembevételével az adott helyzetben legkedvezőbb elbánást biztosítja.

II. FEJEZET
A törvény hatálya alá tartozó személyek által igénybe vehető kedvezmények és támogatások

Művelődés, kultúra, tudomány

4. §

(1) Az e törvény hatálya alá tartozó személyeket a kultúra területén Magyarországon a magyar állampolgárokkal azonos jogok illetik meg. Ennek megfelelően a Magyar Köztársaság biztosítja számukra különösen

a) a közművelődési intézmények használatának jogát és ezen intézmények szolgáltatásai igénybevételének lehetőségét,

b) a kulturális javak hozzáférhetővé tételét a nyilvánosság és a kutatás számára,

c) a műemléki értékek és a rájuk vonatkozó dokumentumok hozzáférhetővé tételét,

d) a védett személyes adatot tartalmazó levéltári anyagok tudományos célból történő kutatását, amennyiben a határon túli magyar személy állandó lakóhelye szerinti szomszédos állam részese a személyes adatok védelméről szóló nemzetközi egyezménynek*.

(2) Az e törvény hatálya alá tartozó személy jogosult bármely állami fenntartású nyilvános könyvtár szolgáltatásainak igénybevételére, és ingyen illetik meg a következő alapszolgáltatások:

a) a könyvtárlátogatás,

b) a könyvtár által kijelölt gyűjteményrészek helyben használata,

c) az állományfeltáró eszközök használata,

d) információk a könyvtár és a könyvtári rendszer szolgáltatásairól,

e) beiratkozás esetén a nyomtatott könyvtári dokumentumok kölcsönzése a könyvtár használati szabályzatában meghatározott feltételek szerint.

(3) Az állami fenntartású muzeális és közművelődési intézmények szolgáltatásainak igénybevételével kapcsolatos, e törvény hatálya alá tartozó személyeket megillető további kedvezményeket külön jogszabály tartalmazza.

5. §

Az a szomszédos államban jogszerűen működő nem nyereségérdekelt szervezet, amelynek tevékenysége

a) a magyar nyelv, irodalom, kultúra, népművészet ápolása és fejlesztése,

b) a magyar nemzeti hagyományok megőrzése, támogatása, kutatása

c) vagy más, a nemzeti azonosságtudat megőrzése szempontjából hasznos művelődési, kulturális és tudományos tevékenység, pályázat útján kérelmezheti tevékenységének támogatását az e célból létrehozott közhasznú szervezettől. A támogatás iránti igény elbírálásával kapcsolatos szabályokat a 26. § tartalmazza.

6. §

A törvény hatálya alá tartozó magyar tudósok a Magyar Tudományos Akadémia külsőtagjai, illetőleg köztestületi tagjai lehetnek.

Kitüntetés, ösztöndíj

7. §

(1) A Magyar Köztársaság biztosítja annak lehetőségét, hogy a magyarság szolgálatában, a magyar és az egyetemes emberi értékek gyarapításában kifejtett kimagasló, példamutató tevékenységük elismeréseül a törvény hatálya alá tartozó személyek a Magyar Köztársaság állami kitüntetéseiben, illetőleg a miniszterek által alapított kitüntető címekben, díjakban, oklevelekben részesüljenek.

(2) Az állami ösztöndíjak feltételeinek megállapításakor a törvény hatálya alá tartozó személyek számára biztosítani kell az ösztöndíjak odaítélésének alehetőségét.

Társadalombiztosítási ellátás és egészségügyi szolgáltatás

8. §

(1) A 16. §-ban foglaltak alapján foglalkoztatásra irányuló jogviszony keretében a Magyar Köztársaság területén munkát végző, e törvény hatálya alá tartozó személyek – ha nemzetközi szerződés másként nem rendelkezik – egészségbiztosítási és nyugdíjjárulékot kötelesek fizetni. A járulék megfizetésével a munkavállaló saját személyében a magyar állampolgárságú biztosítottal megegyező egészségügyi és nyugdíjszolgáltatásra szerez jogosultságot. E jogosultságok körét külön jogszabály tartalmazza.

(2) A egészségbiztosítási és nyugdíjjárulék fizetésére az (1) bekezdés szerint nem kötelezett, e törvény hatálya alá tartozó személy által a Magyarországon – saját költségtérítés mellett – igénybe vehető egészségügyi szolgáltatás költségeinek megtérítését – előzetesen – az e célból létrehozott közhasznú szervezettől (25. §) pályázat útján igényelheti.

(3) Az e törvény hatálya alá tartozó személy Magyarországon az azonnali egészségügyi ellátást igénylő esetekben a kétoldalú szociális biztonsági (szociálpolitikai) egyezmények rendelkezései szerinti feltételekkel jogosult azellátásra.

Utazási kedvezmények

9. §

(1) A törvény hatálya alá tartozó személy Magyarországon a belföldi helyi és helyközi menetrend szerinti tömegközlekedési eszközökön – vasúti utazás esetén annak 2. kocsiosztályán – utazási kedvezményekre jogosult.

(2) Korlátlan számú díjmentes utazásra jogosult

a) a 6. életévét be nem töltött gyermek,

b) a 65. életévét betöltött személy.

(3) 90 %-os utazási kedvezményre jogosult a belföldi helyközi tömegközlekedési eszközön

a) az (1) bekezdésben meghatározott személy évente négy alkalommal,

b) csoportos utazás esetén a 18 éven aluli, a törvény hatálya alá tartozó személyek legalább tíz főből álló csoportja és a velük utazó két nagykorú kísérőévente egy alkalommal.

(4) Az utazási kedvezmény csak egy jogcímen vehető igénybe.

(5) Az utazási kedvezmények részletes szabályait külön jogszabály tartalmazza.

Oktatás

10. §

(1) Az e törvény hatálya alá tartozó személyek – az e §-ban meghatározott feltételek mellett – jogosultak a Magyar Köztársaság felsőoktatási intézményeiben

a) egyetemi, főiskolai szintű alap-, kiegészítő alap-, teljes vagy részképzésben,

b) doktori (PhD) és mesterképzésben,

c) általános, illetőleg szakirányú továbbképzésben,

d) akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzésben

részt venni.

(2) Az államilag finanszírozott képzésben nappali tagozaton részt vevő hallgató a felsőoktatási törvény szerinti hallgatói normatívára, a hallgatói előirányzat részét képező pénzbeni és természetbeni juttatásokra, illetve a tételes egészségügyi hozzájárulás megtérítésére jogosult. A további támogatások körét az oktatási miniszter külön jogszabályban határozza meg.

(3) Államilag finanszírozott képzés keretében az oktatási miniszter által évente meghatározott számú hallgató folytathat tanulmányokat a Magyar Köztársaság felsőoktatási intézményeiben.

Diákigazolvány

11. §

(1) Az e törvény hatálya alá tartozó személy, aki Magyarországon közoktatási vagy felsőoktatási intézmény tanulója, hallgatója, diákigazolványra és az ahhoz kapcsolódó kedvezményekre jogosult.

(2) A szomszédos államban tanulói vagy hallgatói jogviszonyban álló, magyar nyelven tanuló, az e törvény hatálya alá tartozó személy magyarországi tartózkodása során mindazon kedvezmények igénybevételére jogosult, amit a diákigazolvány a Magyarországon tanulói vagy hallgatói jogviszonnyal rendelkezőszemélynek biztosít. A részére kibocsátandó diákigazolványra vonatkozó részletes szabályokat külön jogszabály tartalmazza.

(3) A szomszédos államban fennálló tanulói vagy hallgatói jogviszony fennállását a „Magyar igazolvány" (20. §) e célra rendszeresített részébe tett bejegyzés igazolja.

A határon túli magyar pedagógus továbbképzése

12. §

(1) A szomszédos államban magyar tannyelven oktató határon túli magyar pedagógus (a továbbiakban: határon túli magyar pedagógus) jogosult – az oktatási miniszter által meghatározott éves keretszámban – magyarországi rendszeres továbbképzésben részt venni, és a (2) bekezdésben meghatározott kedvezményeket igénybe venni.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott személy jogosult a továbbképzést végzőmagyar oktatási intézménytől a továbbképzésben való részvétele tartamára

a) a szállásköltségének megtérítését,

b) az útiköltségének megtérítését, továbbá

c) a beiratkozási költségeihez történő hozzájárulást igényelni a külön jogszabályban meghatározott mértékben.

(3) A határon túli magyar pedagógusok továbbképzésére vonatkozó részletes szabályokat külön jogszabály tartalmazza.

13. §

(1) A határon túli magyar pedagógusok határon túli magyar pedagógusigazolványra (a továbbiakban: pedagógusigazolvány), a szomszédos állam felsőoktatási intézményeiben magyar nyelven oktatók (a továbbiakban: határon túli magyar oktatók) oktatói kártyára jogosultak.

(2) A pedagógusigazolványhoz, illetőleg az oktatói kártyához kapcsolódó, a határon túli magyar pedagógus és oktató által Magyarországon igénybe vehető kedvezmények megegyeznek a jogszabályban a magyar állampolgárságú pedagógus, illetve egyetemi és főiskolai oktató számára biztosított kedvezményekkel.

(3) A pedagógusigazolvány és az oktatói kártya tartalmára, kiállításának és nyilvántartásának módjára vonatkozó részletes szabályokat külön jogszabály tartalmazza.

Határon túli kihelyezett képzés

14. §

(1) A Magyar Köztársaság az akkreditált magyar felsőoktatási intézmények tagozatának a szomszédos államokba történő kihelyezésével, szervezésével és működtetésével is elősegíti a határon túli magyarság anyanyelvének, kultúrájának, nemzeti azonosságtudatának megőrzését, ápolását.

Az ezek megvalósításához biztosítható pénzügyi támogatás összegét a Magyar Köztársaság költségvetése célelőirányzatként határozza meg. A támogatásra rendelkezésre álló keret felhasználásáról az oktatási miniszter dönt a külön jogszabályban foglaltak szerint.

(2) A Magyar Köztársaság támogatja a szomszédos államokban magyar nyelvű képzést folytató, az adott államban akkreditációt vállaló felsőoktatási intézmények (tagozat, szak stb.) létesítését, működését, fejlesztését. A megvalósításhoz szükséges pénzügyi forrás az e célból létrehozott közhasznú szervezettől (25. §) pályázat útján igényelhető.

A szülőföldön nyújtható oktatási támogatás

15. §

(1) Az e törvény hatálya alá tartozó személy oktatási támogatás iránti pályázatot nyújthat be az e célból létrehozott közhasznú szervezethez (26. §), amennyiben legalább két, saját háztartásában nevelt kiskorú gyermekének taníttatásáról az állandó lakhelye szerinti szomszédos állam területén működő oktatási intézményben magyar tannyelven gondoskodik.

(2) Az e törvény hatálya alá tartozó személy tankönyv- és taneszköz-támogatás iránt pályázatot nyújthat be az e célból létrehozott közhasznú

szervezethez (26. §), amennyiben saját háztartásában nevelt kiskorú gyermekének taníttatásáról az állandó lakhelye szerinti szomszédos állam területén működő oktatási intézményben magyar tannyelven gondoskodik.

Munkavállalás

16. §

(1) Az e törvény hatálya alá tartozó személy a Magyar Köztársaság területén engedély alapján foglalkoztatható. Az engedélyezési eljárás során a külföldiek magyarországi foglalkoztatásának engedélyezésére vonatkozó általános szabályokat azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy az engedély a munkaerő-piaci helyzet vizsgálata nélkül adható ki.

(2) Az engedély naptári évenként összesen három hónap időtartamra adhatómeg. Külön jogszabály hosszabb időtartamra szóló engedély kiadását is lehetővé teheti.

17. §

(1) A munkavállalás jogszabályi feltételeinek megteremtésével kapcsolatos kiadások, így különösen az ahhoz szükséges iskolai végzettség, szakképesítés, a munka-egészségügyi alkalmasság előzetes igazolásához szükséges eljárás költségeinek megtérítését az érintettek az e célból létrehozott közhasznú szervezettől (25. §) pályázat útján kérelmezhetik.

(2) Az engedélyezési eljárás, továbbá a nyilvántartás részletes szabályait külön jogszabály tartalmazza.

A közszolgálati hírközlő szervek feladatai

18. §

(1) a) A magyarországi közszolgálati hírközlő szervek rendszeresen gondoskodnak a határon túli magyarokról szóló információk összegyűjtéséről és továbbításáról, valamint a határon túli magyarok számára a Magyarországról és a magyarságról szóló információk eljuttatásáról.

b) Ezek az információk szolgálják

ba) a magyar és az egyetemes szellemi és kulturális értékek közvetítését,

bb) a tárgyilagos kép kialakítását Magyarországról és a magyarságról,

bc) a kisebbségben élő magyar nemzeti közösségek azonosságtudatának, anyanyelvének, kultúrájának megőrzését.

(2) A Magyar Köztársaság a határon túli magyarság számára közszolgálati televízióműsor készítését és sugárzását az e célra létrehozott közhasznú szervezet létrehozásával és működtetésével biztosítja. Az ehhez szükséges pénzügyi forrásokat a központi költségvetés fedezi.

Nyereségérdekelt gazdálkodó szervezetek támogatása

19. §

(1) A Magyar Köztársaság támogatja a szomszédos államokban élő magyar nemzeti közösségek céljait elősegítő – valamely szomszédos államban működő – nyereségérdekelt gazdálkodó szervezetek létrehozását, illetőleg működését.

(2) A támogatások elnyerése érdekében az e célból létrehozott jogszerűen működő közhasznú szervezethez (26. §) pályázatot nyújthat be az az (1) bekezdésben meghatározott gazdálkodó szervezet, amelynek célja különösen

a) a határon túli magyar nemzeti közösség által lakott területen a hátrányos helyzetű települések népességmegtartó erejének javítása, a falusi turizmus fejlesztése,

b) a magyar nyelv, irodalom, kultúra, népművészet megőrzése, ápolása (pl. könyvkiadás, újság, folyóirat megjelentetése, a népművészeti ipar fejlesztése),

c) a Magyar Köztársasággal való kapcsolattartás infrastrukturális feltételeinek megteremtése, fejlesztése (internetkapcsolat, híradástechnikai feltételek stb.),

d) a magyar kultúrkincs körébe tartozó műemlék helyreállítása, hasznosítása (üzemeltetése),

e) egyéb, az (1) bekezdésben foglalt célokat elősegítő gazdasági vállalkozás.

III. FEJEZET

A kedvezmények és támogatások igénybevételének eljárási rendje

Magyar igazolvány

20. §

(1) Az e törvényben meghatározott kedvezményeket és támogatásokat igénybe venni kívánó személy a Magyar Köztársaság Kormánya által erre kijelölt magyar központi közigazgatási szervtől (a továbbiakban: elbíráló hatóság) a (2) bekezdésben meghatározott igazolvány kiállítását kérheti.

(2) Az elbíráló hatóság a kérelmező számára arcképes „Magyar igazolvány”-t, vele együtt élő nem magyar nemzetiségű házastársa, illetőleg közös háztartásában nevelt kiskorú gyermeke számára „Magyar hozzátartozói igazolványt” (a továbbiakban együtt: igazolvány) állít ki, amennyiben

a) a kérelmező megfelel az 1.§ a)-b) pontjában meghatározott követelményeknek,

b) a 21. §-ban meghatározott ajánló szervezet az ajánlást kiadta,

c) akivel szemben az illetékes magyar hatóság beutazási és tartózkodási tilalmat, illetőleg kiutasítást nem rendelt el a vonatkozó különtörvényben meghatározott okok miatt, illetőleg vele szemben Magyarországon büntetőeljárás nincs folyamatban.

21. §

(1) Az elbíráló hatóság az igazolványt akkor állítja ki, ha

a) a kérelmező személy olyan ajánlással rendelkezik, amelyet a szomszédos államokban élő magyar nemzeti közösségek képviseletében az adott államban eljáró, a Magyar Köztársaság Kormánya által ajánló szervezetként elfogadott szervezet állított ki, továbbá

b) az ajánlás tanúsítja a kérelmező magyar nemzetiséghez tartozását, és tartalmazza:

ba) az ügyfél kérelmét;

bb) a kérelmező nevét, születési helyét és idejét, állandó lakóhelyét, anyja nevét;

bc) az ajánló szervezet nevét, hivatalos bélyegző lenyomatát, a nevében eljáró személy aláírását;

bd) az ajánlás kiállításának helyét, idejét.

c) A törvény hatálya alá tartozó személy nem magyar nemzetiségű házastársa, illetőleg kiskorú gyermeke (1. § (2) bekezdés) számára kibocsátott ajánlás kizárólag a kérelmezőnek a határon túli magyar személlyel fennálló családi kapcsolatát tanúsítja.

(2) A Magyar Köztársaság Kormánya azt a szomszédos államok valamelyikében élő magyar nemzeti közösség képviseletében az adott államban eljárószervezetet fogadja el ajánló szervezetként, amely képes

a) képviselni az adott államban élő magyar nemzeti közösség egészét,

b) gondoskodni az ajánlások iránti kérelmek fogadásának és elbírálásának szervezeti és személyi feltételeiről.

22. §

(1) Az igazolvány olyan közokirat, amely az e törvényben meghatározott kedvezmények igénybevételére, illetőleg támogatások iránti kérelem (pályázat) előterjesztésére jogosít.

(2) Az igazolvány érvényességi ideje

a) a 18–60 életév közötti személy esetén 5 év;

b) a 60 év feletti személy esetén határidő nélküli;

c) kiskorú személy esetén a 18. életév betöltésének napja.

(3) Amennyiben az igazolvány érvényességi ideje lejár, a 20. §–21. §-ban meghatározott eljárást – kérelemre – ismételten le kell folytatni.

(4) Az elbíráló hatóság az igazolványt visszavonja, ha

a) az ajánló szervezet az ajánlását visszavonta azért, mert az igazolvány tulajdonosa valótlan adatokat közölt az ajánlás igénylése során,

b) annak tulajdonosa állandó magyarországi tartózkodásra jogosító engedélyt kapott, vagy magyar állampolgárságot szerzett,

c) annak tulajdonosát a Magyar Köztársaság területéről kiutasították, vele szemben beutazási és tartózkodási tilalmat rendeltek el,

d) vele szemben Magyarországon büntetőeljárás van folyamatban, illetőleg

e) az igazolvány tulajdonosa azt maga kéri.

(5) Az igazolvány visszavonását elrendelő jogerős határozatról annak tulajdonosát, továbbá az ajánló szervezetet az elbíráló hatóság értesíteni köteles.

23. §

(1) Az elbíráló hatóság eljárására az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény rendelkezései az irányadók.

(2) A kérelmező az elbíráló hatóságnak az igazolvány kiállításával, illetőleg visszavonásával kapcsolatos elsőfokú határozata ellen benyújtott fellebbezés nyomán meghozott jogerős államigazgatási határozatával szemben a bírósághoz fordulhat.

(3) Az elbíráló hatóság eljárásának részletes szabályairól, valamint a kiállított igazolványok nyilvántartásának rendjéről, továbbá az igazolvány adattartalmáról és formájáról külön jogszabály rendelkezik.

A kedvezmények igénybevétele a Magyar Köztársaság területén

24. §

(1) A határon túli magyar személy a 4. §-ban, a 8. § (2) bekezdésében, a 9.§-ban, a 11. §-ban, a 12. § (2) bekezdésében, a 13. §-ban foglalt kedvezményeket – az azokban meghatározott feltételek mellett – igazolványának (20. §) bemutatása mellett – Magyarországon való jogszerű tartózkodása esetén – alanyi jogon veheti igénybe.

(2) Az (1) bekezdés szerinti kedvezményeket nyújtó állami fenntartású szervezetek és intézmények, valamint az utazási kedvezményeket nyújtó gazdálkodó szervezetek számára a kedvezmények igénybevételéhez szükséges pénzügyi fedezetet a központi költségvetés biztosítja.

A Magyar Köztársaságban igénybe vehető támogatások igénylésének rendje

25. §

(1) Az e törvény hatálya alá tartozó személy (szervezet) által pályázat útján igényelhető támogatások elbírálására és folyósítására a Kormány közhasznú szervezetet (szervezeteket) hoz létre.

(2) A közhasznú szervezet tevékenységének célját, az általa elbírálandó pályázatok körét, döntéshozatalra feljogosított vezető szervét – a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény rendelkezéseinek figyelembevételével – a létesítő okirata tartalmazza.

(3) Az e törvény alapján igényelhető támogatás iránti – nyilvánosan meghirdetett – pályázatot az annak tárgyköre szerint illetékes közhasznú szervezethez lehet benyújtani.

(4) A pályázathoz csatolni kell az abban meghirdetett, a közhasznú szervezet által igényelt adatokat és dokumentumokat.

(5) Kedvező döntés esetén a kérelmező és a közhasznú szervezet polgári jogi szerződést köt, amely tartalmazza a támogatás teljesítésének feltételeit és összegét, meghatározva a felhasználás célját és az arról való elszámolás rendjét.

(6) A közhasznú szervezet (szervezetek) számára a tevékenységükhöz szükséges pénzügyi fedezetet a központi költségvetés évenkénti bontásban külön előirányzat-csoportban biztosítja.

Aszomszédos államokban igénybe vehető támogatások igénylésének rendje

26. §

(1) Az e törvényben foglalt támogatások iránti kérelmet (pályázatot) az e törvény hatálya alá tartozó személy (szervezet) az állandó lakóhelye (telephelye) szerinti szomszédos államban e célból létrehozott, jogszerűen működő, nem nyereségérdekelt szervezethez (a továbbiakban: külföldi közhasznú szervezet) nyújthatja be.

(2) A támogatások elbírálása és folyósítása céljából a Magyarországon létrehozott közhasznú szervezet (25. §) és a külföldi közhasznú szervezet között megkötött polgári jogi szerződés tartalmazza a pályázat elbírálásához szükséges – okirattal, nyilatkozattal, tervdokumentációval stb. alátámasztott – adatok körét.

(3) A Magyarországon működő közhasznú szervezet (25. §) a pályázatot a (2) bekezdésben meghatározott polgári jogi szerződésben foglalt adatok és a külföldi közhasznú szervezet véleménye alapján elbírálja.

(4) Az elnyert támogatást a magyar közhasznú szervezet (25. §) polgári jogi szerződés alapján folyósítja a kérelmezőnek. E szerződés tartalmazza a támogatás feltételeit és összegét, meghatározva a felhasználás célját és az arról való elszámolás rendjét.

IV. FEJEZET

Vegyes és hatálybaléptető rendelkezések

27. §

(1) Ez a törvény 2002. január 1-jén lép hatályba.

(2) A Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozása időpontjától a törvény jogosultságot, kedvezményt, illetőleg támogatást biztosító rendelkezéseit az Európai Unió bármely tagállamának állampolgárságával rendelkező személyre a csatlakozási szerződéssel összhangban kell alkalmazni.

28. §

(1) A Kormány felhatalmazást kap arra, hogy rendeletben szabályozza

a) az igazolvány kiállítására, visszavonására, illetőleg nyilvántartására jogosult központi közigazgatási szerv, valamint annak felettes szerve kijelöléséről, hatáskörének meghatározásáról szóló előírásokat,

b) az e törvény hatálya alá tartozó személyek utazási kedvezményeinek részletes szabályait,

c) az e törvény 11. § (1) bekezdésében meghatározott személyek részére kibocsátandó diákigazolvánnyal kapcsolatos részletes szabályokat.

(2) A Kormány gondoskodik az e törvény által kérelmezhető támogatások elbírálását és folyósítását végző magyar közhasznú szervezet(ek) (25. §) létrehozásáról, illetőleg az ilyen céllal már működő közhasznú szervezetek tevékenységének összehangolásáról, azok létesítő okiratának megfelelő módosításáról, továbbá ennek keretében a támogatások átcsoportosításáról.

29. §

(1) A belügyminiszter a külügyminiszterrel együttes rendeletben határozza meg az igazolvány kiállítására, visszavonására, nyilvántartására, valamint tartalmi és formai követelményeire vonatkozó részletes szabályokat.

(2) A gazdasági miniszter

a) a külügyminiszterrel együttes rendeletben határozza meg a határon túli magyarok munkavállalásának engedélyezéséhez szükséges nyilvántartás és eljárás szabályait, továbbá az e feladatok ellátásáért felelős közigazgatási szervezetet,

b) felhatalmazást kap arra, hogy a törvény hatálya alá tartozó munkavállalókra vagy azok meghatározott körére az e törvény 16. §-ban meghatározott időtartamnál hosszabb időre szóló munkavállalási engedély kiadásának feltételeit – a hivatásos sportolókat érintő kérdésekben az ifjúsági és sportminiszterrel egyetértésben – rendeletben szabályozza.

(3) A külügyminiszter felhatalmazást kap arra, hogy az e törvény 20. §-ban meghatározott ajánlást a 21. §-ban megjelölt elbíráló hatóság eljárása során rendkívüli méltánylást érdemlő esetben, továbbá a 21. § (1) bekezdésében meghatározott eljárás lefolytatásának akadályozottsága esetén az ügyek folyamatos intézésének biztosítása érdekében nyilatkozatával pótolja.

(4) A nemzeti kulturális örökség minisztere rendeletben határozza meg a határon túli magyarokat az állami fenntartású nyilvános könyvtárak, a muzeális és közművelődési intézmények szolgáltatásainak igénybevétele során megillető kedvezmények részletes szabályait.

(5) Az oktatási miniszter – a külügyminiszterrel egyetértésben – rendeletben határozza meg a törvény hatálya alá tartozók képzésére, illetőleg a határon túli magyar pedagógusok továbbképzésére, továbbá az e törvény 10.§; 12.§; 13.§-aiban foglalt kedvezményekre vonatkozó részletes szabályokat, ide értve az egyes támogatások mértékét is.

Jegyzet

* Az egyének védelméről a személyes adatok gépi feldolgozása során, Strasbourgban, 1981. január 28. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1998. évi VI. törvény.

Magyarország és a schengeni határok

Traian ŞTEF

Magyar igazolvány

A budapesti honatyák törvényt készítenek elő, mely a szomszédos országokban (Horvátországban, Jugoszláviában, Ausztriában, Romániában, Szlovéniában, Szlovákiában és Ukrajnában) élő magyaroknak szól. A törvény célját világosan leszögezték, s az egész preambulumot háromféle politika irányultságára egyszerűsíthetnénk. Ezek: nemzeti politika (a törvény biztosítja, hogy az elszakadt nemzetrészek az egységes magyar nemzethez tartoznak); gazdasági politika (a magyar politikusok célja, hogy az országuk határán kívül élő magyarok jól éljenek); kulturális politika (a kisebbségiek nemzeti identitásának megőrzése). Az a benyomásom, hogy egy ilyen jellegű törvény újdonságnak számít a nemzetközi gyakorlatban, s meggyőződésem, hogy nem egyértelmű reakciókat vált ki azon államok részéről, amelyekben magyar nemzetiségűek élnek, és amelyekben gyakori a vegyes házasság.

Éppen ezért úgy vélem, a politikusok reakciója, a talk-show-k beindulása, a diverzionista módszerekkel kiváltott lehetséges pszichózisok bekövetkezte előtt józan, érvelő diskurzusra lenne szükség. Bár a törvény nem ránk, románokra vonatkozik, s bár akaratunktól függetlenül fogják meg- vagy leszavazni, mégis szemügyre kell vennünk, milyen mértékben érint bennünket.

Először is, biztos vagyok benne, hogy ez a törvény teljesen más reakciókat vált ki Erdélyben, mint Románia többi tartományában. Elképzelhető, hogy Bukarestben tüntetéseket szerveznek, s ezeken azt skandálják, „Harcolunk, meghalunk, Erdély, Erdély, nem hagyunk", míg az erdélyiek nyugodtan üzletelnek tovább, élik mindennapi életüket. Különböző helyeken érdeklődtem, mi az emberek véleménye a törvényről. Volt, aki visszafogottan, kételkedőn válaszolt, de akadt olyan is, aki felkiáltott: „remek!". A visszafogottság irigységből fakad. Sokan arra gyanakszanak, hogy a magyarok, akiknek kettős státusuk a román és a magyar állam nyújtotta jogokat egyaránt biztosítja, jobban fognak élni, mint a románok. Másfelől, a „remek" felkiáltásból az a remény olvasható ki, hogy a törvény nemcsak a magyarok számára jelent pozitívumot, s hogy ezt az eljárást Románia modellnek tekinti.

Ha gazdasági szempontból nézzük a dolgot, a magyarokat előnyben részesítik a munkavállalási engedély kiadásakor (ez három hónapra szól majd), és a törvény segítségével a magyar állam támogatást irányozhat elő egyes, főleg a hátrányos helyzetű régiókban levő profitorientált egyesületeknek azzal a céllal, hogy a magyar népesség a helyén maradjon (támogatást nyújthatnak például a faluturizmusnak, a kézművesiparnak, a könyv- és folyóiratkiadásnak). Nem arról van szó tehát, hogy az erdélyi magyarok olyan fizetést kapnak, mint egy anyaországi, hanem csupán arról, hogy aki többet akar dolgozni, azt támogatásban részesítik. Különféle nemzetközi szervezetek ezt az esélyt a románoknak is megadják, de nyilvánvaló, hogy jelentős összegeket játszunk el, mert nem tudunk megfelelő eredményeket elérni a felajánlott programok révén. Ugyanakkor le kell szögeznünk, hogy Románia és Magyarország között léteznek bizonyos egyezmények, melyek a románoknak is biztosítják a jogot, hogy Magyarországon dolgozhassanak; hogy elég nagyszámú román dolgozik ott törvényesen vagy feketén: ez az előny tehát önmagában még nem jelenti azt, hogy általa gazdagabbak is leszünk. És abban a pillanatban, amikor Románia az Európai Unió tagjává válik, ezek az előnyök megszűnnek. Addig viszont, ha Magyarországot fölveszik, Romániát pedig nem, a romániai magyarok valóban előnyösebb helyzetben lesznek.

A törvényt akár „a legelőnyösebb helyzetbe hozott kisebbség" törvényének is nevezhetjük. Erre a státusra azonban nem a szomszéd kecskéje iránti irigységgel kell figyelnünk. Kétségtelenül Magyarország érdeme, hogy törődik a határain kívül élő magyarokkal. Ugyanakkor azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy ha az itteni magyarok gazdagabbá válnak, ezáltal Romániát is gazdagítják, s a románok eggyel több modellt láthatnak; vagy ha nem modellt, hát üzleti partnert vagy újabb ürügyet a konkurenciához. Magyarország, talán akaratán kívül, a romániai cigányok felemelkedéséhez is hozzájárul. Ha többségük magyarnak vallja magát, élvezhetik a törvény biztosította lehetőségeket.

Míg a gazdaság kizárólag az egyént illeti, a kultúra mindig közösségi ügy. A magyar közösségeket a törvény támogatja majd abban, hogy megőrizzék identitásukat, s jogaik egyenlőek lesznek a magyar állampolgárok jogaival. Szeretném megjegyezni, hogy ezen jogok és könnyítések többségét Magyarország területén biztosítják, s hogy ezek az egységes nemzeti magyar kultúra ügyét szolgálják, és nem azokat a helyi sajátos kultúrákat, amelyekben az illető közösség él. Ugyanilyen értelemben beszélnek gyakran „a kapcsolatok folytonos ápolásáról". Magyarország a magyarság központjává válik, s a törvény megfogalmazza a központtal való kommunikálás feltételeit. Ezt világosan kimondja az első fejezet harmadik paragrafusa.

Kérdés, az erdélyi magyar milyen mértékben fogja föl eszközszerűen ezt a törvényt. Továbbra is másodrendű állampolgárnak tartja magát, aki magyar igazolvánnyal rendelkezik, s nemzeti büszkesége előtt életszínvonalára gondol. A nyugati civilizáció a magyarokat éppúgy elvarázsolja, mint a románokat. A jelen körülmények között a nemzeti sajátosságok közel sem annyira fontosak, mint egy olyan új világ, amelytől elhatároltak, és amely mágnesként vonzza az embereket.

A Magyarországon tanuló erdélyi fiatalok többsége soha többé nem jön vissza. Budapestet azonban csak egy lépcsőfoknak tekintik a jobb világ felé vezető úton, semmiképpen sem az út végének. Az az intézmény, melyet a leginkább foglalkoztatnak a közösség jogai és nemzeti identitásának megőrzése, természetesen az egyház (elsősorban a protestáns). A másik póluson a pragmatizmus található, mely úgy hódít, akár az angol nyelv. Kulturális értelemben ez a törvény nem arra buzdítja a magyarokat, hogy hagyományaikkal és szokásaikkal szülőföldjük kultúrájába illeszkedjenek, hanem arra, hogy minden szállal a magyar nemzeti kultúrához kapcsolódjanak.

Nyilvánvaló, hogy a magyar politikusok gondolkodásmódjában az egységes magyar nemzet nem vesztette értelmét most sem, amikor pedig a globalitás és a multikulturalizmus inkább a sokféleségre alapoz. Ellenkezőleg: ez a tervezet arra törekszik, hogy növelje a nemzet hatáskörét, nem pedig arra, hogy föderatív kulturális identitásokat őrizzen meg. E törvény szerkezetéből arra következtetek, hogy az egyesült Európa tekintetében a magyar tervezet a francia nacionalizmust a német föderalizmussal egyesíti: Európa legyen szövetség, de olyan szövetség, mely nem az államok vagy a régiók, hanem a szellemi határokkal rendelkező egyesült nemzetek szövetsége.

Antik Sándor: Egy csatolt kérdés

Ugyanakkor azt a kérdést is föl kell tennünk, hogy ez a törvény milyen mértékben tekinthető modellnek Románia számára. Modellnek tekinthető, válaszolta valaki, s válasza Besszarábiára irányult: Romániának ugyanezeket az előjogokat kell biztosítania a besszarábiaiak számára. Azt hiszem, tévedésben vagyunk. Moldova Köztársaság olyan állam, melyet hivatalosan elismertünk ugyan, de tulajdonképpen Románia részének tekintünk. Ilyen körülmények között a magyar törvény nem tűnik kielégítőnek. Szemügyre kellene vennünk a román nemzet föderatív státusát, román állampolgárságot biztosíthatunk a besszarábiaiaknak, az egyesülés különféle formáit találhatjuk meg, el egészen a politikai formáig. A magyar törvényhez hasonlót a román parlament csupán a magyarországi, ukrajnai, szerbiai, dél-dunai románokra vonatkozóan adhat ki. De a román parlament az „egységes államra" szavazott, nem az „egységes nemzetre". Ilyen szempontból is a magyar parlament mögött maradt.

Úgy vélem, hogy ha a tárgyalt törvényt elfogadják – s ezzel kapcsolatban kétségeim vannak –, elsősorban a gazdaság területén ültetik gyakorlatba (és itt nagyon sok múlik a törvény előirányzott költségvetésén), s ugyanakkor erősíti a magyar nemzethez való tartozás érzését. Erdélyben nagyon sok román élvezi majd az előnyeit, részben a vegyes házasságok, részben a különféle összefonódások révén. Egyre több román jut el Magyarországra, egyre többen fogják dicsérni, s egyre többen kérdezik, nálunk miért nem lehetséges ilyesmi, s hogyan történhet meg, hogy az ő kormányuk a határon túliakról is gondoskodik, a mienk pedig még azokról sem képes, akik a határon belül élnek.

Fordította: DEMÉNY Péter

1954, Biharfenyves (Bihar megye); *Familia*, szerkesztő; *Leonid Dimov*, Brassó, 2000.

Gabriel ANDREESCU

A határon túli magyarokról szóló törvény

Már több éve szó van egy, a szomszédos országokban élő magyarokra vonatkozó törvényről. A vitát tulajdonképpen Csoóri Sándornak, a Magyarok Világszövetsége elnökének 1998-as javaslata indította el, mely kilátásba helyezte a határon túli magyaroknak adandó „kettős állampolgárságot". Ez akkor abban a kontextusban fogalmazódott meg, hogy a schengeni határ Románia nyugati határai felé közeledik. Még ezt megelőzően, a tusnádi nyári egyetemen ugyanez a gondolat kiváltott némi vitát a jelenlevők között. A tusnádi vita azonban, amely csak néhány magyar vezető által „felvetett" ötlet nyomán alakult ki, nem volt spontán módon, „menet közben" lezárható. Így a véleménycsere egy bizonyos idő múltán egy tanulmányt eredményezett, amely Renate Weber aláírásával jelent meg a *Studii Internaţionale* című folyóiratban[1]. Idézem Renate Webert: „...úgy vélem, a kettős állampolgárság a legrosszabb a lehetséges megoldások közt". Az okok? Az etnikai kritérium alkalmazása az állampolgárság megítélésében, negatív diszkrimináció bevezetése (és nem a pozitívé), végül pedig: a román többség frusztrációja.

Nem sokkal ezután egy hasonló kérdést vizsgáltam, azt, hogy milyen hatása lehet a schengeni határ kiterjesztésének Románia keleti határáig[2]. A magyarországi törvénytervezet tehát nem egy analitikai előgyakorlatok nélküli terepen bukkant fel. Előttünk azonban nem a kettős állampolgárság terve áll – amely sok megoldhatatlan problémát okozna –, hanem egy másik, amelyet én „a magyar nemzet mobilizálása tervének" neveznék.

A jogszabály, amely e hónapokban végszavazásra vár a budapesti törvényhozásban, a schengeni határ problematikáját is érinti. A törvény kedvezményezettjeinek „a beutazás és ott-tartózkodás tekintetében … az adott helyzetben legkedvezőbb elbánást biztosítja". Mi értendő ezalatt? Az, hogy ha Magyarország a schengeni térség része lesz, akkor a „magyar igazolványok" birtokosai számára biztosított lesz a vízum nélküli belépés e térségbe, akárcsak az Európai Unió többi polgára számára, még akkor is, ha a románoknak továbbra is szükségük lesz rá.

De a tervbe vett törvény nem áll meg itt. Tekintsünk csak bele a tervezetbe. Preambulumában a határon kívül élő magyarokkal szembeni felelősség érvényesítésére (ez természetszerűen következik a szomszéd ország alkotmánya 6. § (3) bekezdéséből), az európai integrációs törekvésekre, a regionális kapcsolatokra, „az egységes magyar nemzethez" való tartozásra hivatkozik. A fejezetekre való felosztás a jogszabály logikáját tükrözi; a cél: biztosítani a szomszédos államban élő magyarok számára a magyarországi oktatás, kultúra és tudomány, a szervezési erőforrások igénybevehetőségét, a társadalom- és egészségbiztosításban való részvételt. Hatálybalépése a közép- és kelet-európai államokban élő magyarok kulturális, társadalmi és potenciálisan gazdasági érdekeinek és viszonyainak Budapest felé irányításával egy sajátos lojalitásviszonyt alakít ki az anyaországgal.

Ami a törvény alanyait illeti, „a 20. §-ban meghatározott igazolvány" érdekel bennünket, amelyet egy olyan szervezet ajánlására adnak ki, amely „a szomszédos államokban élő magyar nemzeti közösségek képviseletében az adott államban eljár".

Itt két kérdés merül fel. Vajon létezik-e mindig egy, az egész közösséget képviselő szervezet az illető államban? Mit mondhatunk elismeréséről? Mi történik akkor, ha a szóban forgó állam által elismert szervezet nem azonos a magyar állam által elismert szervezettel?

Az első kérdésre elvileg könnyű válaszolni: nem létezik semmi, amely egy szervezet közösségi reprezentativitását biztosítaná. Az lehetséges, hogy a magyar státustörvény révén érintett államokban léteznek olyan szervezetek, amelyek a közösség nevében beszélnek. Egyes államokban a közösségi reprezentativitásnak politikai-jogi értelme is van. Romániában ezt az alkotmány szabályozza. Így a kisebbségi szervezetek két kollektív jog alapján is eljárnak: a parlamenti képviselet alapján és azoknak az anyagi erőforrásoknak a kezelésével, amelyet az állam identitásuk védelmében biztosít számukra[3]. Tehát Románia esetében a magyar törvény nem jelentene problémát. De mi történik akkor, ha Magyarország egy olyan „reprezentatív" szervezettel dolgozna inkább, amelyet nem a romániai választási eljárások „szelektáltak"? A tervezetben semmi sincs, ami tiltana egy ilyen döntést. Az „egy adott államban élő magyar nemzeti közösség" képviseletének képessége meglehetősen relatív ismérv, miközben a román választási törvény olyan reprezentativitási kritériumot biztosít, amelyet többé-kevésbé objektívnek nevezhetnénk.

Véleményem szerint itt merül fel az első komoly probléma a magyar törvényjavaslattal kapcsolatban. Mi történik, ha egy adott pillanatban egy jelentős frakció kiválik az RMDSZ-ből, és elismerik számára a magyar igazolvány kibocsátását biztosító javaslattevő jogot (mert inkább hű a budapesti rezsimhez)? Nem jelenti-e ennek az illetékességnek a biztosítása azt, hogy Budapest döntő módon beleszólt a Romániában létező szervezetek közötti viszony alakulásába?

A *Revista Română de Drepturile Omului* román emberjogi folyóirat hasábjain egy kis vitát folytattam a kolozsvári Tudor Drăganu professzorral, aki a kollektív jogokkal szembeni álláspontját azzal az érvvel támasztotta alá, hogy létezik egy fenyegető német precedens. „A német etnikai csoport esetében alkalmazott személyi elvű autonómia eredményei igazolták az 1919–20-as évek kisebbségi szerződéseit megalkotók félelmeit", mondta Drăganu professzor, s ezzel megtalálta a történelmi támaszt a fogalom cáfolatához[4]. Akkor úgy gondoltam, hogy Drăganu professzor példája nem éppen *fair*. Az a tény, hogy a kollektív jog lényegét tekintve egy védelmi s nem támadó jellegű eszköz, valamint az a tény, hogy egyenlő mértékben szolgálja a csoportot és annak tagjait, úgy hiszem, döntő érv a kisebbségek kollektív jogai mellett. Semmilyen lehetőség nincs arra, hogy egy nem domináns etnikai csoport hosszabb távon visszaéljen kollektív jogával a többséggel szemben.

A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvénnyel azonban megváltozik a helyzet. Élve a „magyar nemzet"[5] kollektív jogával, a magyar kormány hatékony eszközre tesz szert a magyar kisebbségek opcióinak befolyásolásában, s ezzel az identitásból fakadó lojalitást politikai lojalitássá alakíthatja át. Lehetséges, hogy a tervezet szerzői és támogatói csupán egy „jótékonysági" perspektívát tartottak szem előtt, a következő gondolatmenet alapján: a jogszabály azokat a román állampolgárokat szolgálja, akik magyar eredetűek. És minél jobb nekik, annál jobb mindenkinek! Miért tekintsünk úgy a Budapest iránti lojalitásra, mint ami konfliktusba kerülhet a Bukarest iránti lojalitással?

A probléma lényege viszont: a romániai magyarság politikai életének alapvető destabilizálása, ami az egész ország politikai dinamikájára kihat. Az a rendkívüli kölcsönhatás, amely 1990 és 2000 között a román és magyar politikai osztály között kialakult, döntő hatással volt a román demokráciára, és ez nem lett volna lehetséges, ha a magyarok a valóságban – és nem szavakban – a magyar kormányt képviselték volna, vagy ha gondjaik zömére Magyarországon, nem pedig otthon találtak volna megoldást.

Hozzáadandó ehhez az a veszély, amelyet minden kollektív jog jelent, amikor nem korlátozza semmi, ha konfliktusba kerül az individuális joggal. A magyar igazolvány kezelése a magyar állam által elismert szervezet nyomásgyakorló – tehát, valószínűleg, beavatkozó – eszköze lesz a magyar közösség tagjai felett. Egyetlen részlet fölött időznék el, ez a vegyes családokra gyakorolt hatás kérdése. A „magyar hozzátartozói igazolvány" kiadását ajánló szervezet befolyásolhatja a családok életét. Ki akadályozza meg ezt a szervezetet abban, hogy – legalábbis egy időponton túl – ne a gyerekek magyar identitását pártoló politikát folytasson? Nem jelent-e beleszólást a családi életbe, ha nyelvi standardokat érvényesítenek – még ha informálisan is – a család tagjaival szemben? Érthető a magyar közösség aggódása amiatt, hogy a vegyes családokban felnövő gyermekek többsége románul beszél (az apa/anya származásától függő arányokban). De a családi nevelés folyamatának kiszolgáltatása egy olyan kényszerlogikának, amely ellentmond az „élet logikájának" – drámai következményeket hozhat az etnikumközi kapcsolatokban. Pandora szelencéje ez, amelynek magyarosítási logikáját, sejtem, jól kigondolták a tervezet szerzői. De úgy vélem, nem gondolták végig a következményeit.

E két vonatkozás az alapkérdéssel kapcsolatos, a törvény szellemével, a magyar nemzet mobilizálásának tervével. A ma domináns fogalom – abban az értelemben, hogy ez vált uralkodóvá – az alkotmányos patriotizmus elvére épülő nemzeteké, a modern állam liberális és nondiszkriminatív értékei iránti lojalitásé. Mivel a társadalmaknak az identitásból adódó különbségeket is kezelniük kell, mindebbe a multikulturalizmus változatai is beletartoznak. Ez pedig nem az alkotmányos patriotizmus ellenében, annak fittyet hányva történik, mert az nem csupán politológiai elmélet, hanem a belső jog logikája, amely viszont az igazi demokráciák esetében a modern nemzetközi jog kifejeződése.

A nemzeti kisebbségek védelmének jelenlegi nemzetközi rendszerében jognak számít a szabad kapcsolat biztosítása a kisebbségi egyének és a velük azonos identitású államok között. Ezzel a modern nemzetközi jog politikai értékei egy etnikai dimenziót kapnak. Az identitásból fakadó lojalitás elismerése ez. Csakhogy a jelenlegi nemzetközi logika alapján egy állam kisebbségek iránt érzett felelőssége – a Magyarországé a határon túli magyarokért, Romániáé a határon túl élő románokért – nem értelmezhető másképp, csak mint az illető állam legitimitása arra vonatkozóan, hogy egy törékeny közösséget támogasson. Íme egy mechanizmus, amelynek révén biztosítható, hogy a nemzeti érzés az egyént, a kisebbség tagjait szolgálja, azt a csoportot, amelynek szüksége van védelemre. A nemzeti érzés szerepe itt az, hogy védelmezzen, és nem az, hogy mozgósítson. Az egyének segítségére siet, és nem azokat állítja a „nemzet" szolgálatába.

A magyar törvénytervezet egy egészen más víziót jelenít meg. A nemzeti érzés az egész közép-kelet-európai régió magyarságának mobilizálását szolgálja. A „magyar nemzetet" etnikai értelemben vezeti be a nemzetközi jogba. Következésképpen „szétzúzza" a környező országok alkotmányos patriotizmusának logikáját. A tervezet természetesen ellentmond a multikulturalizmus szellemének is, amely nem csupán a különbözőség iránti tiszteletet fejezi ki, hanem az együttélés érdekének elvét is. A multikulturalizmust egyrészt a kisebbségek nagyobb társadalmakba való integráltságának bizonyos foka iránti igényként értelmezhetjük, másrészt ahhoz való jogként, hogy a kisebbség bizonyos mértékig kiváljon, hogy meglegyen a saját „privát szférája" (ehhez meg kell találni a közösségi megfelelőt!). A társadalom egyensúlyát a két trend közötti helyes egyensúly adja. A magyar tervezet a kisebbség szeparálódását bátorítja, s nem ellensúlyozza azt semmilyen, az integrálódás irányába mutató lépéssel.

Képtelenség volna azt kérni a romániai, szlovákiai, ukrajnai és a többi szomszédos országban élő magyartól, hogy ne akarjon élni a magyar állam által kilátásba helyezett kedvezményekkel. Ezért a törvényért teljes mértékben a magyar állam viseli a felelősséget. 1990 után Magyarország kontinensünkön a kisebbségi jogok aktív támogatója lett. Nem az számít, hogy ezt lényegében a határain túli magyarokra való tekintettel tette. Ez természetes. Azonban Magyarország aktivizmusa a kontinens minden kisebbségét segítette. Nagy szolgálatot tett ezeknek a kisebbségeknek, és ezáltal – véleményem szerint – magának a nemzetközi közösségnek is. De jelenlegi terve, amellyel beviszi a nemzetközi életbe az etnikai nemzet logikáját, Magyarországot a nacionalizmus előmozdítójává teszi. E pillanattól törekvései se nem racionálisak, se nem nagylelkűek, hanem éppenséggel veszélyesek.

Fordította: BAKK Miklós

Jegyzetek

1 *Studii Internaționale* 1998, 3. sz.: *Relațiile româno–ungare în cadrul juridic al Acordurilor de la Schengen*, 33–45. old.

2 Gabriel Andreescu, *Die Beziehungen zu Moldova und Ukraine aus der Perspektive einer zukunftingen Schengen-Grenze*. In Iris Kempe, Wim van Meurs, Barbara von Ow (eds.), *The EU Accession States and Their Eastern Neighbours*, Verlag Bertelsmann Stiftung, 277–304. old.

3 Azelosztást a Kisebbségek Nemzeti Tanácsa végzi.

4 RRDO, 2000, 18. sz., 45. old.

5 Ha egy jellegzetes pozitív jogot igazoltnak látunk, valóban a magyarországi és szomszédos államok magyarjainak („a magyar nemzet") követeléseelőtt állunk. Természetesen a nemzetközi közösség által elismert kollektív jogok sorában, mely a nemzetek önrendelkezési jogával kezdődik, és a békéhez, illetve az egészséges környezethez való jogokkal folytatódik, ilyen jog nem szerepel.

1952, Buzău; Bukaresti Helsinki bizottság, társelnök; *Problema transilvană* (Molnár Gusztávval), Iași, 1999, *Locurile unde se construiește Europa. Adrian Severin în dialog cu Gabriel Andreescu*, Iași, 2000.

BORBÉLY Zsolt Attila

A státustörvény mint a magyar (re)integráció eszköze

Az első világháborút követően nemcsak a történelmi Magyarország veszítette el területének kétharmadát, de a magyar nemzet közel egyharmada is idegen államok uralma alá került. A magyar politikai elitnek szembe kellett néznie azzal a ténnyel, hogy a Deák Ferenc és Eötvös József által kidolgozott „politikai nemzet"-fogalom, mely alkalmasnak látszott arra, hogy a soknemzetiségű Magyarország egységét eszmeileg alátámassza, kijátszható immár a magyarság ellen (is). A magyar közgondolkodás szükségszerűen átállt a realitásoktól idegen *államnemzet*-centrikus megközelítésről[1] a *kultúrnemzet*-centrikus szemléletmódra, s a politikai elit ennek megfelelően a kulturálisan-etnikailag meghatározható magyar nemzet integrációjára törekedett. A két világháború között a magyar vezetés a *területi* revízión keresztül látta megvalósíthatónak a magyar nemzet újraegyesítését, ám a második világháború küszöbén, illetve a háború alatt e téren elért sikerek rövid életűnek bizonyultak.

1946-ban, a párizsi békeszerződés előtt a magyar diplomácia még kísérletet tett egy igazságosabb (értsd: az etnikai szempontokat s az elcsatolandó magyar lakosság akaratát is valamennyire figyelembe vevő) határrendezés elérésére, amire a nyugati hatalmak mutattak is némi hajlandóságot, de a Szovjetunió határozott ellenkezése miatt a magyar javaslatokat végül is nem vették figyelembe. A kommunista diktatúra 1948 utáni kiteljesedésével a magyar nemzeti (re)integráció problémája lekerült a napirendről. Sőt mi több, 1956 után, ellentétben a többi kommunista országgal, melyek vezetése eszközként használta a nemzetpropagandát saját hatalmának megszilárdítására, Magyarországon a Kádár–Aczél-rendszer igyekezett a nemzeti kérdést minél kevésbé exponálni.[2]

A nyolcvanas évek végén az anyaországi magyarság tulajdonképpen a politikai és nemzeti *emancipáció* időszakát élte át. Sokan akkor szembesültek először azzal, hogy magyarok milliói élnek Magyarország határain túl, olyan közösségek, melyek vélelmezhető opciójuk ellenére kerültek idegen uralom alá. Úgy vélem, ez is nagyban közrejátszott abban, hogy a *nemzeti* érdekképviselet kérdését programjának középpontjába helyező Magyar Demokrata Fórum nyerte meg 1990-ben a választásokat. Antall József miniszterelnök már mandátuma legelején leszögezte: *lélekben tizenötmillió magyar miniszterelnöke kíván lenni*. E paradigmatikus kijelentést azonban nem sikerült kielégítő tartalommal feltölteni. Az Antall-kormány ugyan segítette anyagilag a kisebbségi magyar szervezeteket, kiállt legitim követeléseik mellett, megnyilatkozásaiban következetes maradt az össznemzeti programhoz, de intézményesen nem tett semmi meghatározót a magyar reintegráció érdekében.[3]

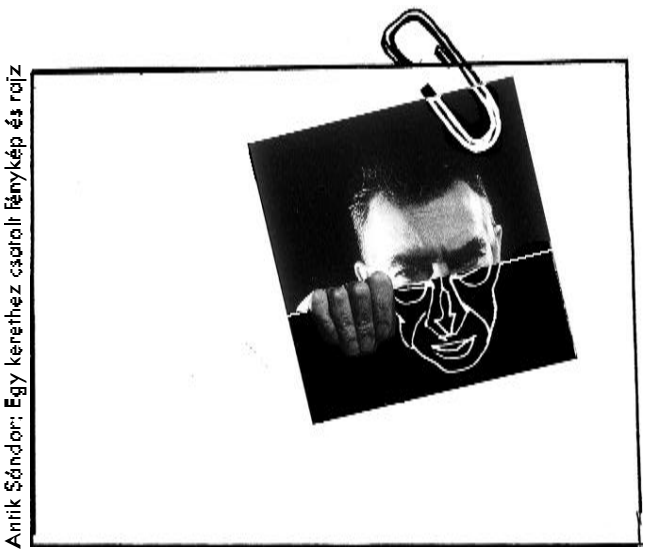

Antik Sándor: Egy keretthez csatolt fénykép és rajz

Így a Horn-kormányé lehetett az érdem, hogy először összehívja a határon túli magyar érdekképviseleti szervezeteket egy magyar–magyar csúcstalálkozóra. Tény ugyanakkor, hogy pár hónapra rá, a csúcstalálkozó szellemével és betűjével ellentétesen, az RMDSZ egyértelműen elutasító álláspontját figyelmen kívül hagyva megkötötte a magyar–román alapszerződést.[4] Az alapszerződés megkötését megelőző s éppenséggel a szerződés megkötését megakadályozni hivatott pápai találkozó, melyen lényegében minden magyar szervezet az MSZP–SZDSZ kormány ellen foglalt állást, alighanem megpecsételte a Horn-kormány mandátumának idejére a további csúcstalálkozók sorsát.

Így az 1998-ban győztes, Fidesz vezette koalíció feladatává vált a Kárpát-medencei magyar politikai szervezetek egyeztető fórumának életre hívása. Ez meg is történt, sőt a Magyar Állandó Értekezlet üléseinek zárónyilatkozatait sikerült még a nemzeti problémák iránt nem különösebben érzékeny baloldali ellenzékkel is elfogadtatni. Tulajdonképpen *expressis verbis* az Orbán-kormány hirdette meg hivatalosan az Antall József-i összmagyar politika- és jövőszemléletből következő *határokon átnyúló magyar nemzeti integráció* programját.[5] E programba illeszkedett bele a MÁÉRT létrehozása, valamint a következő lépés, a határon túli magyarság anyaországi státusának meghatározása.

A határon túli magyarság és az anyaország

A határon kívül rekedt magyar nemzetrészek és a magyar állam közötti viszonyrendszer jogi szabályozására a kilencvenes évek második felében különböző koncepciók láttak napvilágot. A Magyarok Világszövetsége még a Fidesz 1998-as győzelme előtt programjába vette az ún. kettős állampolgárság intézményesítését.[6] A *Magyar Kisebbség* című „nemzetpolitikai szemle" hasábjain lezajlott szakmai vitát követően a Világszövetség Erdélyi Társasága zászlajára tűzte a vita gyümölcsének is felfogható *külhoni* állampolgárság[7] gondolatát, amit magáévá tett a Magyarok Világkongresszusa is 2000 májusában. Az MVSZ 2000 nyarán a Világkongresszus, valamint a Küldöttgyűlés akaratának eleget téve kidolgozta a külhoni magyar állampolgárságról szóló törvénytervezetet[8]. E tervezetet egyesek megpróbálták úgy beállítani[9], mintha az ellenkezne a státustörvénnyel, holott az útlevélkérdés rendezésére irányuló javaslatával éppenséggel kiegészíti azt[10]. A tervezet, melyet az MVSZ vezetői 2000. augusztus 20-án adtak át a magyar főméltóságoknak, végül nem került a parlament elé, habár a legnagyobb magyar határon túli szervezet, az RMDSZ fesztív módon melléállt, s egy operatív tanácsi határozattal elrendelte, hogy a helyi szervezetek gyűjtsenek aláírásokat a külhoni állampolgárság mellett.

Folytatás a 6. oldalon

Folytatás az 5. oldalról

Státustörvény

A parlament elé került viszont nemrégiben a kormány javaslataként az ún. státustörvény[11], s biztosra vehető, hogy a magyar törvényhozás érdemi módosítások nélkül meg is fogja azt szavazni. A státustörvény eszmei üzenetét tekintve nincs lényeges különbség a baloldali bírálók és a jobboldali támogatók között. Legfeljebb az üzenet értékelésében különbözik Bauer Tamás (SZDSZ) vagy Surján László (Fidesz)[12] véleménye, akik között egyébként konszenzus van abban, hogy e törvény azt üzeni: *Magyarország hazája a határon kívül rekedt magyaroknak* is.

A törvény célja megítélésem szerint többes: részint a jog nyelvére fordítja, intézményi síkon is megjeleníti az eddig inkább csak retorikai szólamok szintjén megjelenő magyar sorsközösséget, üzenve ezzel a kisebbségbe szorult magyaroknak, a magyarországi közvéleménynek s a nagyvilágnak egyaránt. Emellett olyan helyzetet hoz létre, melyben az eddig magyarságuk vállalásában legfeljebb *értékszempontok* által motivált határon túli magyarok *érdekeltek* is lesznek nemzeti hovatartozásuk megvallásában. Vélhető ily módon, hogy a státustörvény *disszimilatív* hatással fog járni, hogy a Magyarországgal szomszédos államok többségi nemzeteinek asszimilációs politikája következtében a magyar érzelmi-kulturális-szolidaritási kollektívumból kiszakadtak egy része visszatalál saját közösségéhez.

Személyi hatály

A státustörvény kapcsán az egyik legfontosabb és legvitatottabb kérdés a törvény hatálya alá tartozók körének megvonása. Elvileg kétféle megközelítés volt lehetséges, s e két megközelítés a legkülönbözőbb fórumokon artikulálódott is, a legvilágosabb formában talán az *Erdélyi Közélet* levelezőlistán[13]. Az egyik kiindulópont szerint – nevezzük ezt az *individualista, mindennapi moralitás* szempontjának – nincs szükség az „érdekmagyarokra", azokra, akik most a kedvezmények reményében „fedezik fel" magukban a magyarsághoz tartozás érzését. Ennek megfelelően a törvénynek igen szigorú előírásokat kellene tartalmaznia, hogy minél pontosabban bemérje azok körét, akik „megérdemlik" a benne foglalt előnyöket.

A másik szempont szerint – nevezzük ezt *nemzetpolitikainak* – mindenkire szükség van, aki valamilyen szinten magyarnak vallja magát. E szempont nem egyes egyénekben, hanem a makroszinten gondolkodik, s a törvény prognosztizálható disszimilatív hatásának erősítése végett az érintettek körét tágan kívánja megszabni. A státustörvény megfogalmazói ez utóbbi álláspontot tették magukévá.

Státustörvény és erdélyiség

A státustörvény elfogadása és gyakorlatba ültetése megítélésem szerint nem fogja jelentősen befolyásolni a transzszilvanizmus gondolatának az erdélyi magyarság általi percepcióját. Mint azt már volt alkalmam a *Provincia* hasábjain kifejteni[14], az erdélyi magyarság körében az összmagyarságban gondolkodók között honosodott meg a „minél önállóbb" Erdély koncepciója, ők tűzték ezt a kérdést zászlajukra és vitték be az RMDSZ hivatalos programjába.

Az erdélyiség programja elvi síkon mutat némi divergenciát az összmagyar törekvésekkel, de csak abban az esetben, ha mindkettőt a végsőkig extrapoláljuk. Vagyis köntörfalazás-mentesen: Erdély magyarlakta területei nem tartozhatnak egyszerre Magyarországhoz és a Románián belüli vagy abból kiszakadt autonóm Erdélyhez. De ez a probléma a gyakorlatban *fel sem vetődik*, mi több, elméleti síkon sem fogalmazódott meg eddig komolyan vehető formában. Az összmagyarság és az erdélyiség a gyakorlati politikában s az individualitás szintjén egyaránt kitűnően megfér egymással. Tőkés László és a Reform Tömörülés politikai programjának és politikai vonalvezetésének szerves része mind a transzszilvanizmus gondolata (Erdély regionális adminisztratív és gazdasági önállóságának igénye), mind pedig az összmagyar együttműködés.

Ami pedig az *individuális* szintet illeti: a XXI. század elején már nem jelenthet problémát az egyes egyént körülvevő *identitási erőtér* árnyalt felfogása, s könnyen belátható, hogy az erdélyi magyar individuum érezheti magát egyszerre az egyetemes magyar nemzet részének s emellett erdélyinek is. (Ez egyébként ugyanígy áll Erdély más nemzetiségű polgáraira is.) S ami ennél fontosabb: lehet törvénytisztelő polgára egy svájci mintára kantonizált autonóm Erdélynek, miközben kultúráján, történelmén s primér szolidaritási kötelékein keresztül kapcsolódhat a magyar nemzethez. *A státustörvény nem más, mint eme jelenleg is – politikai szándékoktól és törekvésektől függetlenül – fennálló kötelék megjelenítése a jogszabályok nyelvén.*

Jegyzetek

1 Realitásidegennek nevezem az államnemzeti felfogást, mert nincs organikus kapcsolata a valósággal: a határok módosulásával például nem módosulnak automatikusan az elsődlegesen kulturális meghatározottságú *nemzeti* közösségek. A „politikai nemzet", vagy ha úgy tetszik, „államnemzet" (egy adott állam polgárainak összessége), *konstruált* fogalom, mely nem veszi tekintetbe, hogy egy adott kultúrához való kötődés alegtöbb esetben erősebb az állampolgárinál. Sőt ha egy adott államban az etnikai többség az állami apparátust saját homogenizáló, etnodiszkriminatív politikájának eszközévé teszi, akkor a kisebbség vonatkozásában állampolgári *kötődésről* beszélni eufemizmus.

2 Ne feledjük: 1956 forradalom és *szabadságharc* volt egyszerre. Kádárék nak nem volt nehéz felismerni, hogy a nemzeti érzelmekre való rájátszás robbanásveszélyes lehet. Kényelmesebb és célravezetőbb volt számukra az egész nemzeti problémakomplexumot zárójelbe tenni.

3 Létrejött ugyan Antall idejében a Kelet-európai Népcsoport Fórum a kisebbségi magyar szervezetek nemzeti autonomista irányzatainak kezdeményezésére, de nem kapott megfelelő súlyt a nemzetpolitika megfogalmazásában. (Duray Miklós a Felvidékről, Hódi Sándor a Délvidékről, Szőcs Géza és Borbély Imre Erdélyből voltak e fórum eszmei megalapozói, illetve fő gyakorlati kivitelezői s képviselői). (Lásd ehhez Németh Tünde interjúit az említettekkel, in: *Ajéghegy magyar–magyar csúcsa*, *Erdélyi Híradó*, Kolozsvár, 1997.)

4 Az alapszerződés vitájában a jelenlegi miniszterelnök, Orbán Viktor fején találta a szöget, amikor rámutatott: az egyezmény választások előtti megkötése nem más, mint elvtársi segítségnyújtás Horn Gyula s az MSZP részéről a román testvérpártnak, a PDSR-nek.

5 „Hivatalosan", mondom, mert az Interconfessio Társaság által szervezett, 1994-ben kezdődött s a magyar nemzeti paradigma problematikáját körbejáró konferenciasorozat következtetései is ebbe az irányba mutattak. E fórumokon egyöntetű elfogadást nyert a „szubszidiáris nemzetstruktúra" gondolata, mely az orbáni program egyértelmű előképe. E nemzetmodell előfeltételezte a külön-külön minél nagyobb önállóságra törekvő magyar nemzetrészek határon átívelő szerves együttműködését. (Lásd ehhez a konferenciasorozat fontosabb anyagait egybegyűjtő kötetet: Péntek–Borbély (szerk.): *Magyar jövőkép, Egy minőségi magyar paradigma*, Székesfehérvár, 1996, majd kiegészítve 1997.)

6 A „kettős állampolgárság" néven elhíresült MVSZ-kezdeményezés tulajdonképpen azt jelenti, hogy a szervezet, miként azt az MVSZ Alapszabályzatának 2. §-a a feladatok között első helyen említi, befolyást igyekszik gyakorolni *„annak érdekében, hogy a magyar állampolgárság az azt igénylő minden magyart alanyi jogon illesse meg"*.

7 A „kettős állampolgárság" ellen felhozott legfőbb érv az volt, hogy kiüríti a jelenleg még magyarok által lakott területeket (ezt az érvelést használta Orbán Viktor is tavaly „Tusványoson"), annak dacára, hogy a horvát példa mást mutatott. (A krassó-szörényi horvát falvak új életre keltek, miután lakóik megkaphatták a horvát állampolgárságot. E falvak lakói mégahorvát választásokon is részt vehettek, mi több, lakóhelyükön szavazhattak a horvát hivatalosságok jelenlétében.) A külhoni állampolgárságmegfogalmazói elébe mentek ennek a kérdésnek, leszögezve, hogy a külhoni magyar állampolgárok nem telepedhetnének le automatikusan az anyaországban, és nem is szavazhatnának a magyar választásokon.

8 A törvénytervezet, valamint az azt alátámasztó, Zétényi Zsolt tollából született tanulmány az MVSZ honlapján olvasható *(http://www.mvsz.hu)*.

9 Például Duray Miklós, a felvidéki Magyar Koalíció Pártjának ügyvezető elnöke a *Magyar Nemzet* hasábjain (2000. november 18., *Státustörvény, kettős állampolgárság vagy külhoni állampolgárság*) vagy Herényi Károly MDF-képviselő a *Demokrata* 2001/8. számában (idézi Zsebők Csaba *Végül is mi a baj* című írásában).

10 A státustörvény nem ad konkrét megoldást arra az esetre, ha az EU majdani határa elválasztaná a külhoni magyarokat az anyaországtól. A 3. §-ban foglalt, a beutazással kapcsolatos „legkedvezőbb elbánás" ígérete igen kevés. A magyar állampolgárokéval azonos magyar útlevél viszont, melyet a külhoni állampolgárságról szóló törvényjavaslat tartalmaz, meggyőző és egyértelmű választ adna a felmerülő kétségekre, és megelőzhetné az akár kollektív pszichózissá is válható „kapuzárási pánikot", vagyis tömeges kivándorlást.

11 Hivatalos neve: Törvény(javaslat) a szomszédos államokban élő magyarokról. Olvasható a Határon Túli Magyarok Hivatalának honlapján, *http://www.htmh.hu*. A vitát, hogy „konyhanyelven" *státustörvény*nek nevezzék-e inkább a jogszabályt, vagy *kedvezménytörvény*nek, tulajdonképpen Orbán Viktor döntötte el egy interjúban, letéve a garast a „státustörvény" megnevezés mellett. Jómagam is ezt a megnevezést látom indokoltnak, mivel a törvény a határon túli magyarok anyaországi jogi *státusát* körvonalazza.

12 Lásd a *Népszabadság* hasábjain lezajlott vita keretében e két szerző által jegyzett szövegeket: Bauer Tamás: *A hazátlanság tartósítása*, 2001. január 10., továbbá *Puha irredentizmus vagy kisebbségi jogok?*, 2001. február 6., valamint Surján László: *Hazátlanság helyett két hazát*, 2001. január 31.

13 Feliratkozás: üres levél az *ErdelyiKozelet-subscribe@egroups.com* címre. A vita anyagainak archívuma a *http://www.egroups.com/archive/ErdelyiKozelet* internetcímen található.

14 *Összmagyarság és erdélyiség*, *Provincia*, 2000. december, 8. sz.

KÁNTOR Zoltán

1968, Temesvár; jogász, politológus; Reform Tömörülés Platform, alapító; *Magyar Kisebbség*, szerkesztő; Károli Gáspár Református Egyetem, tanár.

A státustörvény[1] és a magyar nemzetpolitika

A probléma

A státustörvény kérdését módszertanilag a nemzetpolitika keretében célszerű elemezni. Felvállalva vagy nem, minden állam folytat valamilyen nemzetpolitikát. A huszadik századi nemzetállam, amely az etnokulturális semlegesség látszatát igyekszik fenntartani, a gyakorlatban valójában valamelyik etnikum/nemzet – vélt vagy valós – érdekeit érvényesíti. A globalizáció, a modernizáció hatása megkérdőjelezi az állam szuverenitását, viszont ez csak egyes területekre igaz, a minket érdeklő nemzetpolitikát érinti a legkevésbé.[2] Elég csak a régi-új német állampolgársági törvényre vagy a francia állam kultúratámogatási politikájára gondolnunk. A nemzetpolitikának két vetülete van, amelyek vizsgálatát módszertanilag külön kell választanunk. Az egyik a saját nemzetállamban érvényesül, amit nemzeterősítő politikának (nacionalizmusnak) nevezhetünk, míg a másik az állam határain túl élőkre irányul, ezt anyaországi nacionalizmusnak nevezhetjük[3] (nacionalizmuson – értéksemlegesen – egyszerűen nemzeti elven alapuló politikát értve). Ebben a tanulmányban ez utóbbi kérdéssel foglalkozunk. Elgondolásában, a maga nemében a státustörvény nem egyedi; térségünkben Szlovákia, Horvátország és Románia is különleges elbánásban részesíti az etnokulturális értelemben vett nemzethez tartozókat.

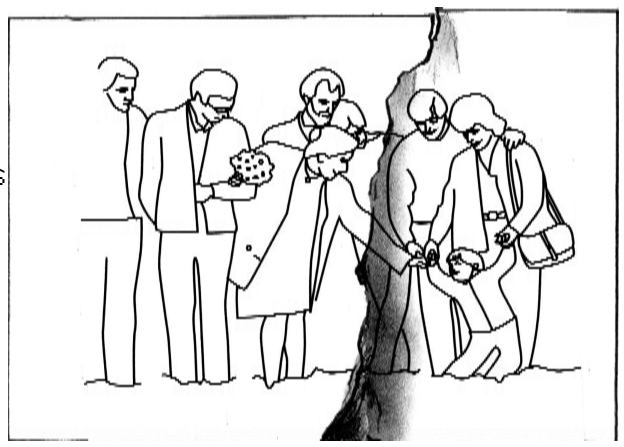

Antik Sándor: Szakadás egy másolaton

A kiindulópont az, hogy a magyar nemzet és a magyar állam határai nem esnek egybe. 1918 óta minden magyarországi kormány valamilyen módon viszonyul ehhez a tényhez, amely a magyarországi külpolitika egyik központi kérdésévé vált. Hosszú lenne vázolni a probléma történetét, ezért a jelen tanulmányban csupán az 1989 utáni időszakra vonatkozóan foglalkozunk a magyar állam és a határon túli magyarok kérdésével. Jelenleg nem képezi vita tárgyát a határon túliak támogatásának elve, különbségek csak a koncepciót illetően vannak.

A jelenlegi helyzet

A jelenlegi helyzet úgy foglalható össze, hogy Magyarország politikailag, erkölcsileg és anyagilag – az erre a célra létrehozott alapítványok által – támogatja a határon túli magyar intézményeket és szervezeteket. Ez a támogatás nem tudja ellensúlyozni a környező országok gazdasági helyzetéből fakadó hátrányokat és a perspektívahiányt[4]. E miatt sokan választják a magyarországi letelepedést vagy a (hivatalos vagy fekete) magyarországi munkát. A magyarországi munkavállalást, letelepedést különböző törvények szabályozzák, ám ezek esetében irreleváns a nemzeti hovatartozás. A letelepedésnél a magyar állampolgárságú felmenőkkel rendelkezők kedvező elbírálásban részesülnek, de egyetlen olyan kitétel sincs, amely nemzeti vagy etnikai alapon különbséget tenne a külföldiek között. Igaz, a magyar etnokulturális közösséghez tartozók magyar nyelvtudásuk és kapcsolataik miatt könnyebben jutnak munkához, illetve a szükséges engedélyekhez, valamint nagyobb valószínűséggel rendelkeznek magyar állampolgár felmenőkkel.[5] Eddig is léteztek a határon túli magyarságra vonatkozó jogszabályok és kedvezmények, amelyeket mintegy 150 jogi kitétel rögzített.[6] A jelenlegi törvénytervezet, amely deklaráltan kerettörvény, ezeket kísérli meg összehangolni. A már létező kedvezmények egyrészt formálisan jogszabályba rögzítettek, másrészt informálisak, és az elbírálás a hivatalok jóindulatától függ. Jelenleg a kedvezményezettek köre nincs meghatározva, és alanyi jogon sem jár semmi. A kedvezményeket nyújtók mintegy feltételezik, hogy ezek a határon túli magyarokra érvényesek, de formálisan sehol sem rögzítették, hogy ki számít annak.

A törvénytervezet előkészítése

A törvénytervezet előkészítésében – a MÁÉRT[7] keretében – a kormány és az ellenzéki pártok képviselői mellett részt vettek a határon túli magyar pártok küldöttei. Tehát a Kárpát-medencében élő (összes) magyar politikai szervezetek képviselői. A MÁÉRT II., 1999. november 12-i ülésén a résztvevők felkérték a Magyar Köztársaság kormányát, hogy vizsgálja meg a határon túli magyarok magyarországi jogállása törvényi szabályozásának lehetőségét. A MÁÉRT, a kormány és a különböző szakbizottságok az első változatot 2000 júliusában készítették el, majd további egyeztetések – a MÁÉRT 2000 decemberi III. ülése – után 2001 márciusában a kormány véglegesítette a törvénytervezetet, amelyet 2001 áprilisában a parlament elé terjesztett.

A státustörvény körüli viták néhány kulcskérdés körül forognak: 1. a koncepció maga, 2. a törvény hatására vonatkozó előfeltevések, 3. a törvény hatálya alá kerülő személyek köre, 4. az igazolást kiállító hatóság kérdése, 5. a lehetséges következmények.

A koncepció

Mielőtt ez a koncepció megszületett volna, a kettős állampolgárság kérdése állt a vita központjában. Miután ez több jogi és politikai akadályba ütközött, a státustörvény megalkotása mindenki számára elfogadható köztes megoldásnak ígérkezett. Bár a státustörvény elnevezés megmaradt, később kedvezményeket nyújtó törvénnyé alakult, míg a végső változat egyszerűen a szomszédos országokban élő magyarokról szóló törvényként került a parlament elé. A státustörvény első változata után a Magyarok Világszövetsége elkészítette a Külhoni Állampolgárságról szóló törvénytervezetet, amelyben központi szerepet kapott a magyar útlevél megadása a határon túli magyarok számára – mint a schengeni kérdésre adandó válasz.

A szomszédos államokban élő magyarok kimondva vagy kimondatlanul hátrányos helyzetben vannak a többségi nemzetek tagjaihoz képest. Habár jogilag az illető államok nem tesznek különbséget állampolgáraik között, ez a gyakorlatban nem így van. Ebben az értelemben a magyarországi állami támogatás, valamint a státustörvény egyfajta kompenzációként is felfogható. Nem lenne szükség státustörvényre és magyarországi állami támogatásra, ha igaz lenne az az állítás, hogy az illető országok, ha nem is pozitívan, de legalább etnokulturális értelemben semlegesen viszonyulnának a nemzeti kisebbségekhez.

A törvény szándékát a legvilágosabban a törvénytervezet preambuluma fejezi ki, miszerint a magyarországi országgyűlés „a szomszédos államokban élő magyaroknak az egységes magyar nemzethez való tartozása, szülőföldjükön való boldogulása, valamint nemzeti azonosságtudatának biztosítása” végett alkotja meg a törvényt.

A törvény hatására vonatkozó feltételezések

1990 után felgyorsult a határon túli magyarok Magyarországra vándorlása/telepedése, ami komoly gondként fogalmazódik meg mind Magyarországon, mind a határon túli magyarok körében. A törvény megalkotói abból az előfeltevésből indultak ki, hogy a magyar nemzetpolitika szempontjából az lenne a legkedvezőbb, ha a határon túli magyarok szülőföldjükön maradnának, és ott érvényesülnének. Hozzá kell tennünk, hogy Magyarországon a népesség hosszú ideje csökken, és az európai trendekhez hasonlóan Magyarországnak is egyre nagyobb szüksége van képzett munkaerőre. Ebből a szempontból nem kerülhetjük meg azt a kérdést sem, hogy Magyarország – a határon túliak „helyben tartása” mellett – a legolcsóbban és a legkisebb beilleszkedési gondokkal határon túli magyar szakemberekkel tölthetné fel a keletkezett és folyamatosan keletkező szakemberhiányt.

Jelenleg szakmailag nem lehet eldönteni, hogy vajon a törvény az elvándorlást vagy az otthon maradást fogja-e elősegíteni.[8] A magyarországi politikai diskurzusban mindkét érv felbukkan. A törvénytervezet úgy kívánja szolgálni a határon túli magyar közösségek megmaradását, tagjaik azonosságtudatának megőrzését, hogy egyúttal a szülőföldjükön való maradásra ösztönözzön. Habár nem tartozik tárgyunkhoz, a külhoni állampolgárságra vonatkozó törvénytervezet is hasonló célokat fogalmaz meg.

A feltevés az, hogy ha a határon túli magyarok különösebb korlátozások nélkül utazhatnak Magyarországra, illetve ott valamilyen kedvezményekben részesülnek, akkor kevesebben fognak szülőföldjük elhagyása mellett dönteni. A tervezetet ellenzők vagy a részlegesen egyetértők ezt másképp látják. Tabajdi Csaba szerint „elképzelhető, hogy a most beterjesztett törvénytervezet az átcsábítás törvénye lesz”[9]. Ugyanezt állítja Szent-Iványi István: „a kormányzat által formába öntött elképzelés végül is nem az otthon maradást, hanem az elvándorlást ösztönzi majd”.[10]

A törvénytervezet bizonyára hatással lesz a migrációs döntésekre, viszont más tényezők – például a gazdasági helyzet – talán inkább befolyásolják ezeket a döntéseket. A státustörvény csak Magyarország EU-s csatlakozásáig nyújt kedvezményeket. Bizonyos területeken azután is nyújthat, viszont az igazán fontos kérdés, a vízum nélküli Magyarországra utazás nincs megoldva. Értelemszerűen nem mindenki élhet majd a kedvezményekkel. Státustörvénnyel vagy anélkül Magyarország – a közeljövőben várható – csatlakozása a schengeni egyezményhez új helyzet elé állítja a határon túli magyarságot, ami a státustörvénynél erősebb döntésbefolyásoló tényezőnek bizonyulhat.

A törvény hatálya alá kerülő személyek köre. „Ki a magyar?”

A státustörvény körül kibontakozó vitában fontos helyet foglalt el a „ki a magyar” kérdése. A hozzászólók az egyik legaggályosabb kérdésnek a státustörvény hatálya alá eső személyek meghatározását látták. A törvény szövegezői ezt kivédendő, azt a megfogalmazást használták, hogy ki a jogalany, illetve személyi hatályról beszéltek. „A jogszabály bevallott célja és kizárólagos értelme – írja a baloldali-liberális beállítottságú, ellenzéki *Magyar Hírlap* cikkírója –, hogy a kisebbségben élő magyarok számára olyan kedvezményeket teremtsen, amelyek megkülönböztetik őket a hazánkkal kapcsolatba kerülő más külföldi állampolgároktól. Tehát amikor a törvény jogalanyait kijelölik, akkor elkerülhetetlenül a szomszédos országokban élő magyar nemzettag fogalmát töltik meg tartalommal.”[11] Elméleti szempontból ez a törvénytervezet kulcskérdése.

A törvény hatálya alá kerülő személyek körének meghatározását végigkísérte az objektív és szubjektív kritériumok közötti ellentét/vita. Az identitás szabadságának – szubjektív – elve ütközött itt a nyelvismeret, illetve a magyar intézményekhez (egyház, párt, szervezet) való tartozás – objektív – kritériumaival. A határon túli magyarok jogállása körüli vita – elméleti síkon – lényegében a nemzet meghatározása körül forog. Annak ellenére, hogy a „ki a magyar” kérdést a kedvezményekről szóló törvénytervezet nem érinti, lényegében arról van szó, hogy a határon túl élők közül ki tartozik a magyar nemzethez. A törvénytervezet úgy próbálja meghatározni a törvény hatálya alá kerülők körét, hogy csak a magyar etnokulturális nemzethez tartozók, illetve azok közül mindegyik a hatálya alá kerülhessen.[12]

Mivel a törvénytervezet csak a szomszédos államokban élő magyarokra vonatkozik, arra hivatkozva, hogy az első világháborút lezáró békeszerződések következményeként kerültek más állam uralma alá, a tervezet koncepcióját nem tekinthetjük tisztán az etnokulturális nemzetdefiníció alapján állónak. Viszont az etnokulturális és a területi elvet összekapcsolva, a státustörvény egyfajta *etnoterritoriális* nemzetmeghatározásra épül. Elméleti szempontból a törvénytervezet akkor lett volna koherens, ha a világon élő összes magyarra vonatkozik.[13] Ezek után, részben az eddigi gyakorlatnak megfelelően, de most már kodifikálva, háromféle magyarságról beszélhetünk: a magyarországi és a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyarságról, valamint a nyugati magyar emigrációról.

A különféle nemzetmeghatározások két csoportra oszthatók. Az egyik megközelítés a nemzetet a modern kor termékének tekinti, amely bizonyos társadalmi változások következményeként és az államhoz kötötten jött létre. A másik megközelítés az etnikai magot hangsúlyozza, amely létezett jóval a modern nemzetek megjelenése előtt is. Az utóbbi megközelítések elsősorban a nyelvet és a kultúrát hangsúlyozzák, valamint az etnoszimbólumokat. Az említett nemzetdefiníciók hivatkozási pontjai, előfeltevései különbözőek, esetenként egymást kizáróak. Viszont ha egy kicsit alaposabban megvizsgáljuk a helyzetet, észrevehetjük, hogy a különböző politikai csoportosulások politikai érdekeiknek, ideológiájuknak megfelelően használják a számukra leginkább kedvezőnek vélt meghatározást.[14]

Antik Sándor: Rajz kiegészítése fotó részletével

Elméleti szinten a kérdést a legkomolyabban Bauer Tamás vetette fel.[15] Szerinte a romániai magyarok a romániai politikai közösség tagjai, azáltal, hogy román állampolgárok, és részt vesznek a romániai politikai életben. De ettől a román politikai nemzet tagjai is egyben? Ehhez tisztáznunk kell a kulturális és politikai nemzet fogalmait. Röviden, az előbbi etnokulturálisan határozza meg a nemzetet, és a közös nyelvre és kultúrára helyezi a hangsúlyt, az utóbbi pedig az egy államon belül élőket tekinti egy nemzet tagjainak. A politikai a jelző, az alany pedig a nemzet. A kulturális (más szóhasználattal az etnokulturális) nemzet esetében a kulturális a jelző, az alany ugyancsak a nemzet. A hangsúly a nemzet fogalmán van. A kérdés ugyanúgy merül fel, mint a polgári, illetve etnikai nacionalizmus esetében.[16] A Bauer Tamás által használt értelemben a magyar politikai nemzet és a magyar állampolgárok egymást átfedő fogalmak. E logika szerint a romániai, szlovákiai stb. magyarok a román, szlovák stb. politikai nemzet tagjai. Ha a politikai nemzetet azonosítjuk az állampolgársággal, ez így is van. Viszont ebben az esetben szinte felesleges a politikai nemzet fogalmát használni. Magyarországi szemszögből tekintve talán jogos ezt a fogalmat használni, lévén, hogy a magyarországi kisebbségek részesei voltak a 19. századi modern-nemzet-kialakulásnak és nemzetépítési folyamatnak, és a jelenleg a kisebbségekhez tartozókról elmondható, hogy kettős nemzeti identitással rendelkeznek, így magyarral is. A Magyarországgal szomszédos államok magyar kisebbségei esetében ez nincs így. A jelenlegi magyar kisebbségek nem vettek részt a szomszédos nemzetek kialakulásában, amelyeknek az 1918 utáni nemzetépítési folyamata részben e kisebbségek ellen irányult[17]. Kettős identitásról pedig nem beszélhetünk, legfeljebb a vegyes házasságok esetében.

Azáltal, hogy a romániai magyarok, közvetlenül vagy szervezeteiken keresztül részt vesznek a romániai politikai életben, azáltal, hogy Romániában, Szlovákiában és Jugoszláviában a kisebbségi pártok kormányzati szerepet töltöttek/töltenek be, azáltal, hogy a kisebbségiek az illető ország állampolgárai, és ezek által az illető politikai közösséghez tartoznak, még nem jelenti, hogy az illető állam politikai nemzetéhez is (!) tartoznának. A politikai értelemben vett nemzet és a kulturális értelemben vett nemzet elsősorban a különböző nemzetek kialakulására vonatkozik, illetve az állam valamely nemzeti elven való szerveződését kifejező különböző politikákra. Semmiképpen sem tényt kifejező állítások. Ez a gyakorlatban úgy jelenik meg, most Románia példáját tekintve, hogy a román állam az országban élő kisebbségekkel szemben a politikai nemzet elvére támaszkodó politikát folytat, Románia határain kívül – elsősorban Moldova Köztársaságban – élő románokkal szemben pedig a nemzet kulturális elvére támaszkodó politikát. Magyarország a politikai nemzet elvén alapuló politikát folytatott a Magyar Királyság területén 1867 és 1918 között, és folytatta ezt 1918 után Magyarország területén, párosulva egy, a kulturális nemzet elvén alapuló politikával a szomszédos országok magyarságával szemben. Ezekkel a példákkal csak azt akartam megmutatni, hogy mennyire kockázatos valamelyik meghatározás kritikátlan használata.

Bauer Tamás, a státustörvényt radikálisan elutasító SZDSZ képviselője szerint e törvény tulajdonképpeni üzenete a következőképpen fogalmazható meg: „A ti voltaképpeni hazátok a magyar állam, és nem az, amelynek polgárai vagytok. …a magyar állam szíve szerint megadná … amit attól az államtól, amelynek fennhatósága alá Trianon rendelt titeket, hiába vártok. …ne reméljetek integrálódást annak az államnak a politikai közösségébe, amelynek polgárai vagytok… továbbra is reménykedjetek valami másban, holott az valójában sohasem valósulhat meg”.[18] Bauer szerint ez a törvény különösen azért ártalmas, mert már elindult egy olyan folyamat, amely eredményeként a kisebbségi magyarok végül hazájuknak fogják tekinteni az illető államot, amelyben élnek. Ezt a folyamatot törné meg a státustörvény, amely szembe fogja állítani a kisebbségi magyarokat a többségi lakossággal, ezáltal tartósítva a szomszédos államokban élő magyarok hazátlanságát.

Bauer konkrét állításaival nem kívánok vitába szállni, de megjegyzem, hogy a mögöttük rejlő szemléletmóddal szembe lehetne állítani egy másik, természetesen nem igazabb, hanem ugyanolyan relatív – és pont annyira vitatható – szemléletet. A szerző felfogásában a kisebbségi kérdés a megoldás felé halad, a határok „légiesítésével” közömbössé válik, hogy valaki milyen nemzethez tartozik. Nézete szerint a kérdés addig kérdés, ameddig Magyarország és a szomszédos országok nem válnak az EU tagjává. Nem osztom ezt az optimista nézetet, mert az általam elfogadott – de elismerem: pont annyira vitatható – nézet szerint ezt nem támasztja alá sem a nemzetállam, sem a kisebbségi nemzetépítés érvényesülő logikája. Lehet azt gondolni, hogy a nemzeti elv meghatározó jellege megszűnik, viszont ennek egyelőre semmi jele nem mutatkozik, és a nemzeti kompetíció – nézetem szerint – továbbra is meghatározó marad. A morális jellegű elvárást a szociológiai folyamatokkal szembeállítva azt állítom, hogy a hazátlanság érzése nem szűnik meg, és a többségi és kisebbségi lakosság szembenállása is valamilyen formában továbbra is fennmarad.[19]

Az igazolást kiállító hatóság kérdése

A törvénytervezet szerint nem a magyar állam, hanem a majd később megalakuló határon túli magyar szervezetek által létrehozott testületek (irodák) illetékesek a jogosultságról dönteni. Gyakorlatilag ezek a testületek döntik el, hogy ki tartozik az illető nemzeti kisebbséghez, tehát hogy ki a magyar. A státustörvény koncepciója szerint a határon túli magyar testületek gyűjtenék össze az igényléseket, és ezt továbbítanák a magyar államhoz, amely kiállítaná a jogosultságot igazoló iratot. Az elbírálás mindenképpen tartalmazni fog szubjektív elemeket is, mint ahogy a magyarság meghatározásánál láttuk, viszont elméletileg ez a kérdés nem oldható meg, csupán bízni lehet a testületek és az azokban dolgozó személyek elfogulatlanságában. „Akinek nem ítélik oda az igazolványt, azt magyarnak sem ismerik el” – figyelmez-

Folytatás a 8. oldalon

Folytatás a 7. oldalról

tet, jogosan, a szlovákiai Öllős László, a lehetséges buktatókat szemügyre véve.

A magyar állam csupán kiállítja az igazolványt. Paradox helyzet alakulhat ki, amelynek fontos jogtechnikai vonatkozásai vannak, elsősorban az, hogy a magyar állam nem működtethet közhivatalokat egy másik állam területén.[20] Éppen ezért a határon túli szervezetekből delegált testületek csupán ajánlást tehetnek arra vonatkozóan, hogy kit lehet magyarnak tekinteni. De magát a döntést a magyar állam hatóságai hozzák meg. Az etnoterritoriális nemzetmeghatározás, valamint a kétlépcsős magyarságmeghatározás így végeredményben a határokon átnyúló magyar nemzet intézményesítéseként is felfogható.

Lehetséges következmények. Összegzés

Többen aggodalmaikat hangoztatták a törvénytervezettel, illetve annak lehetséges hatásaival kapcsolatban. A lehetséges problémák forrásai: a többségi lakosság viszonyulása, az EU-konformitás, a törvény anyagi vonzatai, az igazolványt kiállítók szubjektivitása, a kivándorlás elősegítése, az idegenrendészeti szabályoknak a státustörvény vitájával párhuzamosan folyó szigorodása, a más törvények által később szabályzandó kérdések, a belpolitikai, illetve a határon túli szervezetek közötti feszültségek. Meglátásom szerint két komoly, megoldásra váró gond van a

Antik Sándor: Tájkép beékelés egy másolatba

törvénnyel kapcsolatban. Az egyik arra vonatkozik, hogy a törvénytervezet elsősorban a Magyarországon igénybe vehető kedvezményekre összpontosít, és nem a határon túli szervezetek, intézmények megerősítésére. Igaz, hogy a törvény nem fogja érinteni az eddigi támogatási rendszert, viszont ez csak mellékesen jelenik meg a törvénytervezetben, és ugyanakkor elképzelhető, hogy más forrásmegosztás jobban elősegítené a szülőföldön maradást. A másik arra vonatkozik, hogy nincs válasz a Magyarország EU-csatlakozása utáni helyzetre, ami tulajdonképpen a státustörvény megalkotásának talán legfőbb kiindulópontja volt.

Jegyzetek

1 Atörvénytervezet hivatalos megnevezése „a szomszédos államokban élő magyarokról". A politikai diskurzusban (de a szakmaiban is) a státustörvény megnevezés vált elfogadottá, ezért ebben az írásban én is így használom.

2 Mann, Michael: *Nation-States in Europe and Other Continents: Diversifying, Developing, Not Dying, DAEDALUS*, Vol. 122(3), 1993

3 Brubaker, Rogers: *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe,* Cambridge University Press, 1996

4 Ebben a tanulmányban nincs módon kidomborítani a Magyarországgal szomszédos államok közötti különbségeket, viszont mindenki számára nyilvánvaló, hogy a magyarországi munkavállalás, letelepedés sokkal fontosabb például egy kárpátaljai, mint egy felvidéki magyar számára.

5 Atörvény nem tesz különbséget erdélyi magyar és erdélyi román között, ha magyar állampolgár felmenőkkel rendelkeznek. Elvileg mindkettő ugyanolyan feltételek mellett szerezheti meg a letelepedési engedélyt, illetve ezt követően az állampolgárságot.

6 Tóth Judit: *A diaszpóra a jogszabályok tükrében, Regio,* 1999/3–4.

7 Magyar Állandó Értekezlet, 1999 márciusában alakult meg.

8 Habár több felmérés készült, nézetem szerint ezeket a kérdéseket nem lehet kérdőíves módszerrel megvizsgálni.

9 *Népszabadság*, 2001. április 10.

10 *Népszabadság*, 2001. április 10.

11 Neumann Ottó, *Magyarságot igazoló hivatal, Magyar Hírlap*, 2000. július 11.

12 Atörvénytervezet hasonló kedvezményeket biztosít a magyar igazolványnyal rendelkező fél nem magyar családtagjainak is, úgy, hogy közben nem kényszeríti őket arra, hogy magyarnak vallják magukat.

13 Értelmezésemben ez elsősorban gazdasági okokkal magyarázható.

14 Nem állítom azt, hogy a politikai eliteknek elméletileg koherens nézeteket kell vallaniuk, és azok szerint cselekedniük, viszont társadalomtudományi szempontból nem kerülhetjük meg ezeket.

15 Bauer Tamás, *A hazátlanság tartósítása, Népszabadság*, 2001. január 10. Nem annyira a Bauer Tamással való vitatkozás a célom, hanem az általa felvetett kérdések körüljárása.

16 Kántor Zoltán, *Polgári nacionalizmus?, Provincia*, 2000/7.

17 Erre a különbségre Molnár Gusztáv hívta fel a figyelmemet. – *K. Z.*

18 Bauer Tamás, uo.

19 Öllős László, *Hova tartozhatunk?, Fundamentum,* 2000/3., 101. old.

20 Leszámítva természetesen a nagykövetségeket és konzulátusokat, viszont ezeket sem gyakorlatilag, sem politikailag nem lett volna célszerű e feladat elvégzésével megbízni.

1968, Temesvár, szociológus, politológus, Teleki László Intézet, Budapest; vendégtanár, ELTE, Budapest, tanár: Kolozsvár és Temesvár; *Kisebbségi nemzetépítés; A romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség, Regio,* 2000, 3.; *Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996–2000* (Bárdi Nándorral), *Regio,* 2000/4.

Al. CISTELECAN

Magyar törvény román bonyodalmakkal

Ameddig csak egyszerű szóbeszéd volt, eltúlozva, mint minden rémhír, „a magyarok törvénye" ijesztőbbnek tűnt, mint ahogy tervezetként kinéz. A szóbeszédeket rendszerint rémhírterjesztők hordozzák, akik a hiperbola stilisztikája alapján dolgoznak. Mi több, árujukat pánikcsomagolásban szállítják, azért, hogy árát és vonzerejét növeljék. Biztos, hogy a Magyarországgal „szomszédos országokbeli magyarok" törvényének tervezete nem áll az előzetes rémhírek magaslatán. A tervezet tulajdonképpen sokkal szelídebb ezeknél. Sőt lehetséges, hogy a tervezet törvénnyé való átalakulása még egy higgadtsági pótlékot jelentsen. Annál is inkább, mivel már „diplomáciai" megbeszéléseket folytatnak azoknak az országoknak a kormányhivatalaival, amelyek sértve érzik magukat a tervezet által. A román Külügyminisztérium is bejelentette e találkozások iránti érdeklődését.

Nagyvonalakban és hamarjában nézve a dolgokat, a törvény nem tesz egyebet, mint hogy jóváhagy egy már létező realitást. A legtöbb cikkely olyan dolgokat fed/törvényesít, amelyek megvoltak a törvény előtt is. Ebből a szempontból az csupán jogilag rendszerezi a realitást, keretet szab neki, hogy annak határain belül a szövegéből adódó előnyöket mindenki élvezhesse, akinek készült. Vagyis minden kisebbségi helyzetben élő magyar Horvátországból, Jugoszláviából, Ausztriából, Romániából, Szlovéniából, Szlovákiából és Ukrajnából, akinek nincs magyar állampolgársága. Mindenkinek, ha teljesíti a törvényben előírtakat, joga lesz, például, évente három hónapot Magyarországon dolgozni, a magyarországi magyarokkal egyenlő feltételek mellett. Ez a cikkely (a 16.) szinte hatályát vesztett, mivel ott már dolgoznak – és valószínűleg évente három hónapnál többet – nemcsak magyarok, hanem románok is. Lehetséges, hogy egyeseknek közülük megszorítónak tűnhet a törvény, annak ellenére, hogy „különleges rendelkezésekkel" a munkavállalási engedély meghosszabbítható. Nem sokban különböznek a tulajdonképpeni realitástól az oktatás és kultúra területét érintő rendelkezések, amelyek a magyar állampolgárokéval egyenlő jogú szabad belépést biztosítanak a határon túli, nem magyar állampolgárságú magyaroknak a magyarországi könyvtárakba és felsőfokú oktatási intézményekbe. Röviden tehát, a törvény a valóságot követi, és megpróbálja törvényerőre emelni azt.

Egy elvi kérdés természetesen azonnal felmerül. Éspedig az, hogy a törvény vajon nem törvénykezik-e Magyarország határain kívül is, vajon cikkelyei nem veszik-e semmibe az országhatárokat, vagy nem viszonyulnak-e kissé támadóan azokhoz. A törvény indoklásában a magyar alkotmány 6. cikkelyére hivatkoznak, mely Budapestet „az országhatárokon kívül élő magyarokkal szembeni" felelősségre kötelezte, de ugyanakkor utalnak „az Európai Unió törvényeinek alapelveire" is az emberi jogok, a kisebbségi jogok és a jogállam terén. A nemzetközi jogszakértők természetesen eldöntik majd, hogy elégséges-e ez a lefedettség, és hogy a felhozott elveket nem értelmezték-e túlságosan szabadon. A törvény, mondják a bevezetőben, szeretné biztosítani minden magyarnak „az egységes magyar nemzethez" való tartozását, a Magyarország határain kívül élőknek a „fejlődést" – „a szülőföldön" –, elősegítve „a szomszédos országok magyarsága nemzeti identitásának megőrzését". Magyarország európai uniós integrációja után a törvény hatálya az Unión belüli magyarokra is kiterjed.

Ezeket a célkitűzéseket minden hasonló helyzetben lévő ország magáévá kellene, hogy tegye. Ezek olyan célkitűzések, melyeket Románia is elfogadhat és vállalhat. Egyébként a törvény védelmezői pontosan ezt sugallták a román kifogásokkal és ijedtséggel szemben: alkossa meg Románia is a románok törvényét. Nem tudom, hogy ez abszolút vagy csak helyi precedens. Bárhogy is lenne, ha a törvényt elfogadják, a kezdeményezés elterjed a térségben, és várhatóan megjelennek válaszként a szlovákok, az ukránok, a románok stb. törvényei. Ha ezek a törvények túllépik az Európai Unió kisebbségvédelmének törvényes kereteit, az aztjelentené, hogy Kelet újabb gondot okoz Európának, és a csatlakozási lista végén álló országoknak több jogi találékonyságra lesz szükségük.

De a törvény (a lehetséges választörvényekkel együtt) csak egyszerű szöveg marad, ha hátterében nincs meg az alkalmazásához szükséges anyagi alap. Csak a pénz teszi funkcionálissá/működőképessé a törvényt. A magyar parlament azt tűzte ki célul – nyíltan kimondva –, hogy támogasson (bizonyos feltételekkel) minden rászoruló – és érdemes – magyart a szomszédos országokból. A támogatás feltétele a nemzeti identitás megőrzése és a gyerekek magyar nyelvű oktatásának garantálása. A kedvezményekből, ösztöndíjakból, egyéb pénzsegélyekből álló támogatást azok kaphatják meg, akik rendelkeznek „a magyar közösséget képviselő" és a magyar kormány által „elismert" szervezet ajánlása alapján kibocsátott igazolvánnyal (21. cikkely). Bizonyára egy ilyen intézkedés nem bátorítja a magyar közösségek centrifugális tendenciáit. Éppen ellenkezőleg, e közösségek egységét mozdítja elő. Egyenlő jogokat biztosító „rokoni" igazolványt kap majd a más nemzetiségű férj/feleség (és gyerek) is.

A törvény következménye, vonzerejének köszönhetően, a magyar „születési arányszám" növekedése lesz. Nagyon valószínű, hogy az RMDSZ taglétszáma is például egy-két százalékkal megnövekedik majd a törvény szülte magyarokkal. Sok magyar ős fog ily módon előkerülni a feledés homályából, és házi isteneivé lesznek az unokáknak, akik hálátlanul kiiktatták őket a családfájukból. Elválik majd, hogy a törvény teremt-e „új magyarokat", hogy vásárol-e lelkeket, és hogy „magyarosítási veszéllyé" fog-e változni. Ha a romániai magyaroknak nincs joguk szegénynek lenni, ez magától értetődően azt jelenti, hogy Romániában gazdasági diszkrimináció lép fel. A jó válasz Románia részéről az lenne, hogy ő se hagyja állampolgárait szegénységben. A magyarok törvénye tulajdonképpen Románia gazdasági fellendítése melletti védőbeszéd, arra biztat, hogy a látszatok világát magunk mögött hagyva a lényegre térjünk.

Fordította: DEMETER Éva

1951, Aranykút (Kolozs megye); Transilvania Tudományegyetem, Brassó, lektor, Petru Maior Tudományegyetem, Marosvásárhely, előadótanár; *Celálalt Pillat,* Bukarest, 2000, *Top ten*, Kolozsvár, 2000.

MOLNÁR Gusztáv

A státustörvény és az erdélyi kontextus

A közéleti elkötelezettség Daniel Vighi által joggal igényelt decentralizálásának próbaköve lehet a *Provincia* ama kísérlete, hogy a státustörvényt az erdélyi kontextuson belül tematizálja és értékelje, hogy a vitát – mint Traian Ștef is utal rá – normális mederbe lehessen terelni, még mielőtt a jól bevált diverziós módszerekkel sikerülne felszítani a kedélyeket. Ezt a műveletet egyforma következetességgel és határozottsággal kell elvégezni mind Bukarest, mind Budapest irányában.

A dolgunkat megkönnyíti, hogy – legalábbis egyelőre – mindkét főváros irányából pragmatikus szelek fújnak. Kántor Zoltán pontosan leírja, hogyan vált a határon túli magyarok státusának eredetileg erősen ideologikus kérdése a magyar belpolitikában egyre világosabban körülhatárolható, gyakorlati, szakmai kérdéssé. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a Fidesz kezdettől fogva tisztában volt a kettős állampolgárság irrealitásával. Közvetlenül az 1998-as választások előtt jelen voltam egy, a Fidesz által szervezett szakmai tanácskozáson, amelyen Borbély Zsolt Attila nyíltan feltette a kérdést Németh Zsoltnak és Martonyi Jánosnak, a Fidesz akkori külpolitikai tanácsadójának, hogy támogatják-e a kettős állampolgárságot. A válasz nem kevésbé nyílt és egyenes volt: a kettős állampolgárság nem szerepel a Fidesz programjában. Figyelemre méltó, hogy a törvény parlamenti vitája is alapvetően az anyagiak körül forog. „Mennyibe fog ez a magyar adófizetőknek kerülni?" – ez a fő kérdés. Legfennebb még az a – pillanatnyilag eldönthetetlen – kérdés foglalkoztatja a politikusokat és a szakértőket, hogy a törvény az otthon maradást vagy az elvándorlást fogja-e inkább elősegíteni. Fontos – a státustörvény nemzetközi fogadtatását is befolyásoló – körülmény, hogy azt minden bizonnyal az MSZP, a legfontosabb ellenzéki párt, a következő választások egyik esélyese is megszavazza.

Bukarestnek sincs – az adott helyzetben – más választása, mint hogy igyekezzen minél kevésbé drámaian megközelíteni a kérdést. Geoană külügyminiszter, aki aggályait hangoztatja, siet hozzátenni, hogy „barátok és partnerek" közötti vitáról van szó, amelyet a két fél közötti közvetlen konzultációk révén remélhe-

tőleg sikerül „európai szellemben” megoldani. Adrian Năstase pedig – valószínűleg a PDSR-n belüli zúgolódók megnyugtatására – felvetette ugyan az előrehozott választások lehetőségét (ha az RMDSZ „a nemzeti érdekekkel ellentétes engedmények” megtételére kényszerítené őket), de nyilván ő maga is pontosan tudja, hogy egy ilyen lépés súlyosan veszélyeztetné Románia amúgy sem valami fényes euroatlanti integrációs esélyeit. A kormányszintű egyeztetéseken túl a kérdés megfelelő kezelésében nagy szerepet játszhat egyrészt az RMDSZ (amely az ajánlásokat – és nem, mint a zavarosban halászni akaró *Curentul* írja, az igazolványokat – kibocsátó irodákat megszervezve, garantálhatja, hogy azok a román állam és a román nemzetiségű állampolgárok sérelme nélkül működjenek), másrészt az MSZP, amely a PDSR fontos támogatója a Szocialista Internacionáléban oly régóta óhajtott tagság elnyerésében.

Még egy – rendkívül fontos – körülményre szeretném felhívni a figyelmet: a legnagyobb tekintélyű és példányszámát tekintve is élen járó román napilap, az *Adevărul* hozzáállására. A státustörvénnyel mind a lap főszerkesztője, mind annak vezető külpolitikai kommentátora teljesen korrekt módon foglalkozott. Ez új fejlemény, és a román közélet normalizálódásának kétségtelen jele. De talán egy mélyebb, következményeit tekintve kiemelkedő fontosságú fordulaté is. Ha jól emlékszem, Nicolae Stănișoară, a *Szabad Európa Rádió (SZER)* román adásának egykori vezetője volt az, aki nem sokkal a decemberi fordulat után egy rövid, de annál velősebb cikkben megírta, hogy a román „forradalom” egyik érdekes vetülete és következménye az lett, hogy az addig a párt rövid pórázán tartott titkosszolgálatok végre „felszabadultak” a szörnyű nyomás alól, és a pártokba, a formálódó civil társadalomba, a médiába vígan és fürgén beépülve egy új típusú rendszer kialakításán fáradoznak, amelynek lényege, hogy a farok csóválja a kutyát. Ennek az – Oroszországban tökélyre fejlesztett – titkosszolgálati uralomnak Romániában a „posztkommunisták” hatalomra kerülése, relatív, de meggyőző parlamenti többsége és széles körű társadalmi elfogadottsága vethet véget, egyszerűen azért, mert nekik megvan hozzá a hatalmuk és a szakértelmük. Hasonlóképpen a román napilapok legnagyobb részét anyagilag és/vagy a folyamatos információszivárogtatással ellenőrzése alatt tartó titkosszolgálati csatornák alóli felszabadulás jele lehet az *Adevărul* „önállósulása”.

Nem azt mondom, hogy ez a fordulat már bekövetkezett (igencsak szaporodnak az utóbbi időben a titkosszolgálati uralom elkeseredett utóvédharcára utaló jelek), de a tendencia világos, és a különbség máris érzékelhető az 1996–2000 közötti periódushoz viszonyítva, amikor a súlytalan miniszterelnökök lényegében nem számítottak, a politikailag és pszichikailag is gyenge elnök azt csinálta, amit a „szakértők” mondtak neki, és a sajtó is elsősorban azokkal a témákkal foglalkozott, amelyekkel ezek a „szakértők” akarták. (Gondoljunk csak a *Kolozsvári Nyilatkozat* tervezete körüli hisztériára.)

Ez az általánosságban kedvezőnek mondható budapesti és bukaresti politikai kontextus megkönnyíti a státustörvény megfelelő kezelését, mindenekelőtt azoknak a vitatható értelmezéseknek a kritikáját, amelyekkel összeállításunkban is találkozhatunk. Ezek a szerintem problematikus értelmezések – mint a Gabriel Andreescué vagy a Borbély Zsolt Attiláé – mindamellett nagyon értékesek, mert lehetővé teszik számunkra, hogy a státustörvény közvetlenül Erdélyt érintő lehetséges elvi és gyakorlati (intézményi) implikációival is foglalkozzunk.

Gabriel Andreescunak a státustörvényt élesen elítélő, Magyarországot nacionalizmussal és a környező országok politikai stabilitásának veszélyeztetésével vádoló álláspontja az erdélyi helyzet teljes félreértésén alapul. Nyilván megtévesztette őt az erdélyi magyarság fegyelmezett jogkövető magatartása és az RMDSZ egy bizonyos határig hatékony politikai taktikája. A magyarok alapvetően kooperatív magatartását úgy értelmezte, mint annak bizonyságát, hogy törvénytisztelő állampolgárokként egyben szubjektíve is lojálisak, vagyis az „alkotmányos patriotizmus” alapján tulajdonképpen a román politikai nemzet részei. Szerinte a törvény valósággal kiszakítja az erdélyi magyarságot a román politikai nemzetből, és a kisebbség politikai életét „egész mélységében destabilizálja”, aminek súlyos következményei lehetnek a román demokrácia működőképessége szempontjából. Akár úgy, hogy a magyar állam a törvény alkalmazása során nem ugyanazt a szervezetet fogja partnerként elfogadni, mint amelyet a román választójogi törvény értelmében lehet reprezentatívnak tekinteni, akár úgy, hogy maga az RMDSZ lép a budapesti kényszerpályára. Az utóbbi változat mellett szól, Andreescunak a SZER április 13-i adásában elhangzott kommentárja szerint, az RMDSZ és a PDSR közötti „túlzásba vitt” együttműködés (ha te elfogadod a státustörvényt, én biztosítom neked a parlamenti többséget).

Gabriel Andreescu csalódottsága nagyon is érthető, ha meggondoljuk, hogy a státustörvény, illetve annak RMDSZ általi elfogadása és üdvözlése következtében egyszerre két alaptételének érvényessége is kérdésessé vált. Az egyik szerint Romániában létezik alkotmányos patriotizmus, és ennek hordozója a politikai értelemben egységes román nemzet, amelynek a romániai magyar kisebbség is szerves alkotórésze. A másik szerint a román és a romániai magyar politikai osztály 1990 és 2000 közötti, a „román demokrácia állapotára döntően kiható” együttműködése stratégiai természetű, a konszociáció sajátos formájának tekinthető. A státustörvény egyszerre ássa alá mindkét tézist: mivel képtelenség volna azt kérni az erdélyi magyaroktól, hogy ne éljenek azokkal a kedvezményekkel, amelyeket a magyar állam felkínál nekik, önazonossági lojalitásuk – Andreescu szerint – elkerülhetetlenül politikai lojalitássá is válik. Ebben a helyzetben az RMDSZ sem tehet mást – hacsak nem akarja, hogy kifusson a lába alól a talaj –, mint hogy Budapesttel is ugyanolyan szorosan együttműködjön, mint Bukaresttel. Miközben a magyarokat is magába ölelő egységes román politikai nemzet fikciónak bizonyul, az RMDSZ-ről kiderül, hogy ő sem jobb a többinél: nem a román demokrácia sorsa iránti elkötelezettség, hanem az alapvetően konjunkturális természetű érdekpolitizálás vezeti, ráadásul oly módon, hogy egyszerre két fővárosnak is felajánlkozik.

Gabriel Andreescu azonban nemcsak abban téved, hogy a román politikai nemzetet működő valóságnak tekinti, hanem abban is, hogy Budapestről feltételezi: képes lehet az erdélyi magyarok önazonossági lojalitását politikai lojalitássá változtatni. Mélyen jellemző erre a gondolkodásmódra, hogy csak vagy-vagyban tud gondolkodni. Ha nem vagy romániai politikai értelemben, akkor csak magyarországi lehetsz! Középút nincs. Érvelését közvetett módon alátámasztja Borbély Zsolt Attila felfogása, amely szerint a státustörvény a magyar nemzeti (re)integráció irányába tett fontos lépés.

Ha a státustörvénynek az „egységes magyar nemzetre”való hivatkozása megalapozott, a konzervatív magyar nemzetszemlélet híveinek (köztük Borbély Zsolt Attilának) a határokon átnyúló magyar nemzeti (re)integrációra vonatkozó tétele pedig igaz

Antik Sándor: Cégjelzéses másolat

volna, Gabriel Andreescu félelmei valóban indokoltnak bizonyulnának. De akkor is csak abban az értelemben, hogy az ő korszerűbb hangszerelésű, de csak papíron létező román polgári-politikai nemzetét a kollektív történelmi személyiségnek tekintett, a „határokon kívül rekedt nemzetrészeket” a magyar állam vagy éppenséggel a Szent Korona testébe magyaros lendülettel visszacsatoló rivális nemzet valósága érvénytelenítené, legalábbis az erdélyi magyarok, pontosabban az önmagukat Erdélyben magyarnak vallók vonatkozásában. Ilyen magyar nemzet azonban a valóságban nem létezik, így – erdélyi szemszögből tekintve – voltaképpen két nemzetfilozófiai vízió áll csupán szemben egymással.

Egységes magyar nemzetről legfennebb a Kosztolányi Dezső-féle definíció értelmében lehet szó: eszerint a magyar nemzethez tartoznak mindazok, bárhol éljenek is a Földön, akik – mintegy összeesküvésszerűen – magyarul beszélnek. Vagyis – mondjuk az ötvenes években – a magyar nemzethez tartozott az amerikai hidrogénbomba előállításán munkálkodó csapatban – a CIA legnagyobb kétségbeesésére – egymás között magyarul beszélő Teller Edétől, Szilárd Leótól és Neumann Jánostól a középkori magyarra emlékeztető nyelven megszólaló Szeret-völgyi csángókig mindenki. Ami engem illet, a nemzeti érzületet a modern kori emberi személyiség egyik meghatározó jegyének tartom, de a nemzetet mint főnevet nem ismerem. Ebből a „melléknévi nemzetből” sem hiányzik a kollektivitás élménye, a közös képzeletbeli, de – legalábbis az én felfogásom szerint – az az államtól élesen elválasztva jelenik meg.

Az állam az Másvalami. Lehet „idegen”, „zsarnoki”, lehet a „saját” államom, de akkor is, mindig: Másvalami. Pontosan ez a nemzethez viszonyított alteritás az érdekes benne. Ez többnyire frusztrációk forrása, de lehet óriási esély is. Az Európai Unióban például pontosan egy ilyen, a nemzetekhez képest Másvalami kezd kiépülni. És egy ugyanilyen Másvalamit akarunk mi is, itt Erdélyben, „provinciális” szinten.

Elismerem, hogy a státustörvénynek – ebben igaza van Borbély Zsoltnak – lehet bizonyos disszimilációs hatása. Nem fordul szembe az „élet logikájával”, mint Gabriel Andreescu mondja (és eléggé különösnek tartom, hogy éppen ő mondja ezt), hanem egy kicsit kiegyensúlyozza az esélyeket. Az egyik nemzetállam által nyújtott lehetőségeket kiegyenlíti (valamelyest!) a másik nemzetállam nyújtotta lehetőségekkel. De siralmasnak tartanám, ha „mi, erdélyiek” megelégednénk ezzel a provinciánkat két (azért nem éppenséggel egyforma) félpályára osztó szemlélettel.

Az alapkérdés a politikai integráció, egy olyan intézményrendszer megteremtése, amelyet nemcsak passzívan elfogadhat, hanem valóban a magáénak is érezhet egy adott térség minden lakója. E tekintetben – mint Bakk Miklós vezércikkében nagyon helyesen rámutat – a státustörvény nem jelenthet megoldást. Éppen úgy nem, mint ahogy a jelenleg érvényben lévő alkotmányon alapuló román politikai rendszer sem, amely mellesleg a román politikai elit többsége szerint is alapos reformra szorul. Megoldást jelenthet viszont egy olyan regionális szintű komplex intézményrendszer, amely nem a nemzeti alapú politikai integráción alapul (sem annak polgári, sem konzervatív formájában), hanem a polgári regionalizmus elvein és gyakorlatán[1]. A *Provincia* feladatát éppen ezért én nem abban látom, hogy pártpolitikai szinten fogalmazzunk meg alternatívát (a transzetnikus párt körüli vita megfeneklése, illetve kifulladása nagyon jól rávilágít erre), hanem az intézményi alternatívában való gondolkodás előmozdításában. Ez lehet az a keret, amelyben a közéleti felelősségvállalás Daniel Vighi által felvázolt decentralizációja valóban működőképes lehet, és amelyben a pártpolitikai elképzelések is megkaphatják a maguk megfelelő perspektíváját.

Előfordulhat, hogy egy ilyen típusú intézményrendszer kialakulásának országos szinten nincsenek meg sem a történelmi és kulturális, sem a gazdasági előfeltételei. Nagyon is meglehetnek azonban lokálisan, azaz egy adott ország bizonyos tartományában vagy tartományaiban. A Spanyolországban és Nagy-Britanniában évek óta működő és Olasz- és Franciaországban is hamarosan bevezetésre kerülő aszimmetrikus föderalizmust pontosan az ilyen helyzetekre találták ki. De van erre egy jóval közelebbi, Erdély és a Bánság szempontjából mérvadónak számító példa is: a Vajdaság. Aki figyelmesen elolvassa – és nagyon remélem, hogy nemcsak a mi hagyományos olvasóink, hanem az erdélyi politikusok is elolvassák! – a vajdasági tartományi parlament Belgrádnak címzett – először lapunkban megjelenő – autonómiaplatformját, az meggyőződhet róla, hogy Montenegró valószínű kiválása után Szerbia mint nemzetállam az aszimmetrikus föderalizmus állapotába kerül, ha a saját – helyi – parlamenttel és kormánnyal rendelkező Vajdaság *de facto* föderális egységgé válik egy máskülönben egységes államban (amelyhez Koszovót már nem számítjuk hozzá).

Vajdaság mai és Erdély és a Bánság jövőbeli esélyeit illetően döntő jelentősége immár nem annak van, hogy mit gondol Belgrád, Bukarest vagy éppenséggel Budapest, hanem annak, hogy mit gondol a szóban forgó tartomány[2]. Ha ugyanis az ott lakók többsége, a legitim és meggyőző módon kifejezésre jutó és ezáltal egyre inkább nemzetközi jogi védelmet élvező lokális többség politikai autonómiára törekszik, a központ immár nincs abban a helyzetben, hogy bevethesse az automatikusan illegitimmé váló állami erőszak amúgy rendelkezésre álló eszközeit. Belgrádnak például (hiszen ez a kérdés egyelőre csupán Szerbia számára merül fel) a Vajdaságot illetően csupán azt áll módjában eldönteni, hogy a Djindjics-féle pragmatizmussal viszonyul-e a Vajdasági Platformban foglalt követelésekhez, ami mindkét fél számára előnyös kompromisszumhoz vezethet, vagy a Kostunica-féle intranzigenciával, ami csak elmérgesítheti a helyzetet.

Fontos tehát, hogy a budapesti, bukaresti és belgrádi kormányok és parlamentek milyen törvényeket hoznak, és milyen politikát követnek. De még fontosabb, hogy az erdélyi és bánsági románok, magyarok, cigányok, németek, hogy a vajdasági szerbek, magyarok, horvátok, románok, rutének *együtt* mit akarnak.

Jegyzetek

1 Vö.: Molnár G.: *Polgári regionalizmus* (1–2). *Provincia*, 2000/2–3.

2 Figyelemre méltónak tartom, hogy míg pár évvel ezelőtt Gabriel Andreescu, ha nem is értett vele egyet, de legalább racionális vitaalapnak tekintette a devolúciós stratégia Erdélyre való alkalmazását, egy, az erdélyi kérdésről szóló londoni konferencián nemrég már „veszélyes”-nek minősítette ugyanezt. (Vö.: G. Andreescu, *O conferință despre Transilvania, Observatorul Cultural,* 2001/34.)

1948, Szalárd (Bihar m.), filozófus, Teleki László Intézet, Budapest. *Problema transilvană* (Gabriel Andreescuval közösen), Iași, 1999; *Közép-Európa eltűnése, avagy a mintakövetés közép- és kelet-európai konzekvenciái. Vázlat*, in *Globalizáció és nemzetépítés,* Budapest, 1999, 47–68.

Daniel VIGHI

A közéleti elkötelezettség decentralizálása

Úgy gondolom, hogy a Provinciát – s ezen mind a folyóiratot, mind az általa igazolt valóságot értem – a mindennapi élet konkrétumaihoz való minél nagyobb közelségében kell szemlélnünk. Máskülönben az Akadémiához kerülünk túl közel, s túl messze az utcától. Túlságosan arra összpontosítván, hogy milyen a fogalmak világa és a Történelem, szem elől tévesztjük, milyen irányt vesz s mily módon a Provincia. Befolyásolhatja-e az értelmiségi valamiképpen a Provincia életét, vagyis részt vállalhat-e sorsából, abból a fejlődésből vagy tönkremenetelből, amelyek mindig is lehetségesek, és fordulhat-e döntéseivel, jövőjével a fejlődés pozitívuma felé? A bukaresti értelmiség – s itt a Társadalmi Dialógus Csoportról és a Polgári Szövetségről beszélek – eljátszotta ezt az esélyét. Mindeddig igazából nem hallottam, hogy valaki is felidézze, megítélje ezeket a dolgokat, levonja a következtetéseket és a tanulságokat. Ami történt, maga a szerencsétlenség, és úgy tűnik, senki sem törődik vele. A kérdés, melyet e csőd nyomán fel kell tennünk magunknak: mit kellene tennünk azért, hogy a megtörtént hibák ne ismétlődjenek meg. Megértésükhöz azonban leltárt kell készítenünk. Az egyik legnyilvánvalóbb konklúzió az, hogy a forradalom óta eltelt évtized során az értelmiség (a közéleti szerepet vállalók) a két központi szervezet révén *pártok módjára cselekedett, anélkül azonban, hogy valami hasonló lett volna*. A következményeket ma világosan látjuk: a két szervezet értelmiségijeinek pártszerű elkötelezettségét a pártok saját érdekükben használták ki, s az 1996-os választásokig hasznos propagandaeszközzé alakították át őket. Ez frusztrációt váltott ki az értelmiségi elitből, amely küzdő mivoltában megcsalatva érezte magát, mivel az illuzórikusnak bizonyuló együttműködésnek nem volt finalitása. Az 1996-os választások megnyerése után tehát elkerülhetetlen volt a válság: abban a pillanatban a politikailag elkötelezett értelmiségiek természetesen azt kérték, hogy a kormányzásban megjelenjenek azok az eszmék (sőt ideálok), amelyeknek nevében a civil társadalmi csoportok nyilvánosan is felléptek. A csődöt e civil szervezetek ama elkötelezettsége váltotta ki, amellyel olyan általános programokat dolgoztak ki, amelyek a pártprogramok párját képezték. Ebből egy öngyilkos konkurencia alakult ki, amelynek üzenete egyfajta morális bukást is tartalmazott, mert éppen abban a közegben került rá sor, amely az etikum elsőbbségét követelte a politikában. A morális probléma abban rejlik, hogy az elkötelezett értelmiségiek pártszerűen viselkedtek, miközben a pártsemlegesség magasabbrendűségét illetéktelenül – minden alap nélkül – maguknak követelték. Ezért, ami engem illet, mikor úgy éreztem, a dolgok etikailag nem helyesek, egy párt létrehozásának támogatásával értettem egyet, a – mint emlékeznek – PAC-ával (azok számára, akik elfelejtették: a Polgári Szövetség Pártja). Most eltekintek attól, hogy már e párt megalakításakor megjelent a frusztráltság, a félreértés, mely tünetegyütteseként azokat jellemezte, akik kívülről akarták alakítani a párt politikáját. Végzetes hiba volt ez, amely – mondhatni – kozmikus szinten élezte ki az ellentéteket a megnyert '96-os választások után. Az egyetlen következmény: leépülés, a támogatás hiánya, folyamatos pesszimizmus, frusztrációk, ellenzékiség és részvétel a hatalommal való viszonyban, egyszóval kétértelmű magatartás és zavarodottság minden vonalon, melyet a minden skrupulustól mentes politikusok cinizmusa tetézett, akiket csak személyes ügyeik érdekelték, s ehhez alibit épp az illető csoportosulások retorikájából átvett polgári eszmék és ideálok szolgáltattak. Mostani benyomásom az, hogy az értelmiségi elitet – annak bukaresti polgári-politikai megkonstruáltságú változatát – egyfajta buta naivitás jellemzi: olyan egyének ők, akiket szégyentelenül átvertek a pártok, választási ágensként használván őket. A legutóbbi választások után e hanyatlás még hangsúlyosabbnak tűnik, egyetlen konstruktív eszme sem jelentkezik köreikből, a nyilvánosság pedig az alternatív politikai konstrukciók hiányától szenved.

E történelmi pillanatban kell feltennünk a híres orosz forradalmár híres kérdését: mi a teendő? Nos, amit mi csinálunk, az éppen egy – mások mellett lehetséges – alternatív politikai konstrukció útjának kijelölése. Nem tudom, hogy egy transzetnikus, regionális párt eszméje megvalósul-e, vagy sem – ezt még meglátjuk. Én azonban hajlandó vagyok vitatkozni e kérdésről, úgy gondolom, van is némi (PAC-os) tapasztalatom hozzá, amelyet hasznosíthatok e vitában. Ha jól emlékszem, ugyanilyen tapasztalata Traian Ştefnek és Caius Dobrescunak is van. Nem tekinthetünk el attól, hogy az elkövetkezendő években ennek az elgondolásnak a súlya növekedhet. A Provincia egy másik újdonsága: az erdélyi és bánsági román értelmiségi közéleti elkötelezettségnek decentralizálása. A téma izgalmas (ha nem is éppen új) eszméi az etnikai határokat meghaladó szolidaritás kialakításához kapcsolódnak, amely egyes védendő, fejlesztendő és – feltehetőleg – politikailag instrumentalizálandó regionális értékeken alapszik. A pártokkal való kapcsolatot a regionális érdek mentén kell rugalmasabbá tenni; e tekintetben helyesnek tartom az RMDSZ politikáját a jelenlegi hatalommal szemben, azzal a megjegyzéssel, hogy ez (csupán) etnikai haszonnal jár, s csak azt követően, a következmények nyomán, regionálissal is. A Provincia nyitása e tekintetben is újító. Persze, feltehetjük a kérdést, milyen prioritásokat kell szem előtt tartanunk vitáink során. Én azt tartom, hogy a politikai kultúra, a történelmi kitérők szívesen látott kérdései mellett, a kulturális identitások részletes átvilágítása mellett szem előtt kell tartanunk ma a mellettünk levő Provinciát is. Vagyis ne ragadjunk le a Központi Egyetemi Könyvtár ablakai mögött, hanem tekintsünk másképp is a Provinciára. Például: abban az interjúban, amelyet Bakk Miklós készített az egyik parlamenti képviselővel, a költségvetési decentralizációt – megalapozottan – nyereségnek tekintik. Ezek után az lenne a kívánatos, ha megtudnánk, milyen az erdélyi és bánsági gazdasági élet dinamikája, főleg mert ez közvetlenül összefügg a Provincia költségvetésével. Követnünk kellene, mi történik a gazdaságban, méghozzá nem száraz adatokon keresztül, hanem mindenki által érthető elemzésekkel, hogy világosan lássuk, milyen világban élünk. Nagyon súlyosnak látom történelmi műemlékkincsünk állapotát. A régi temesvári várban romos XVIII. század végi házak vannak, Aradon szintúgy. Amikor elhaladok mellettük, úgy érzem, egy nagygyűlést kellene szerveznem a romok közt – egyedül, ha másképp nem lehet. Az nagyon is érthető, hogy a Provincia gazdasági és műemléki állapota egy cseppet sem tréfa az elkövetkezendő évek perspektívájából: némi egyszerűsítéssel úgy mondhatnánk, a gazdaság a jövőt, a műemlékek a múltat, a közösségi emlékezetet szabják meg. Ezért számomra minden vitában nyilvánvaló prioritásoknak számítanak. Jövőképeket alkothatunk magunknak, ez (is) a sajtó egyik feladata: megmutatni az embereknek, merrefelé haladhatnánk. Bizonyos, hogy a következő évtizedben (is) Erdélyben és a Bánságban bekövetkezik az állami nagyvállalatok elkerülhetetlen, folyamatos és megállíthatatlan piaci szelekciója, azoké a vállalatoké, amelyek vagy megmenekülnek, vagy természetes halállal kimúlnak. Másrészt az is egyre nyilvánvalóbb, hogy a következő években Magyarország, Lengyelország és Csehország egyre távolabb kerül a keleti balkáni térség többi országától, de főleg a Dnyeszteren túliaktól. Ezért írásban s minden lehetséges tömegtájékoztatási eszközzel hirdetni kell, hogy az eurorégiós kapcsolatokra szükség van, számunkra előnyösek, mint ahogy előnyösek a határon átnyúló munkakapcsolatok is. (A temesvári német konzulátus előtt sorokban állnak azok, akik vízumot kérnek a német tartományokban való munkavállaláshoz. Ez pozitív dolog, mely arra utal, hogy a hetvenes évek jugoszláv modellje – a külföldi munkáé – lassan hatással van a 30–35 éves emberek gondolkodás- és cselekvésmódjára.)

Ezek az erőteljesebb gazdasági dinamikák sajnos negatív jelenségeket is kiválthatnak. A szegényebb övezetek (Olténia, Moldva, Hunyad vagy a Zsil völgye) egy dél-amerikai típusú kapitalizmus felé fejlődhetnek, amely nagy szegénységgel és kevés kapitalistával jár, miközben Bukarestnek, Konstancának, valamint Erdély s a Bánság jó részének nyugati standardokat megközelítő fejlődésben lehet része, vagyis itt erős középosztályunk alakulhat ki, amely autentikus fogyasztói társadalmat alapoz meg. Oly módon, hogy a Metro és Billa áruházba ne csupán néhány finnyáskodó léphessen be, hanem mindenki, aki természetesen szeretné beszerezni azt, ami otthonából hiányzik, még azok az öregasszonyok is, akik ma a sarki szatócsüzletbe járnak. Tehát támogassuk egy nyugati típusú népi kapitalizmus fejlődését a Provinciában, olyan kapitalizmusét, amely *minél többet nyújt minél többeknek*, s ne egy regáti típusút, amely *minél többet ad minél kevesebbeknek*.

Fordította: BAKK Miklós

1956, Lippa (Arad m.), Nyugati Egyetem, Temesvár, tanár, író, *Sorin Titel – monografie critică*, Brassó, 2000.

Ovidiu PECICAN

Értelmiségi pesszimizmus, román pesszimizmus?

(Folytatás az előző számból)

4. A román társadalmi képzet nagy törése

Következésképpen a románok lelkük mélyén a régi társadalmi paradigmák hívei, hiszen a családban élő modellként elsajátított minták a nevelés által átörökítődnek. Ám ugyanakkor képtelenek visszatérni a régi, örökölt életmódhoz, most, amikor Románia lakosságának több mint ötven százaléka városokban él. (Kis-, közepes és nagyvárosokban, de városokban!) Ebből pedig csakis valamilyen feszült kétértelműség származhat, amely igen elterjedt különböző körökben és minden korcsoportban. Felfogásuk szerint tehát a társadalom minden tagja egyenlő (ez eddig a korszerű, polgári szemlélet), ám az én bandám tagjai – beleértve a barátokat, komákat, keresztapákat és -fiúkat – mindenkinél jobb (ez pedig a hagyományos, törzsi szemlélet). Hasonlóképpen, a mi falunk minden lakosa azonos jogokkal rendelkezik (ez a modern megközelítés), viszont aki nem az én klánom tagja, az idegen – függetlenül attól, hogy románul beszél, vagy sem (így a törzsi megközelítésmód). A vallással ugyanez a helyzet: mindegyik felekezetnek ugyanazok az alkotmányos jogai (modern szempontból), a mi ősi hitünk azonban az ortodox hit, a román görög katolikusok és neoprotestánsok pedig ugyanolyan idegenek, mint a kálvinista magyarok vagy a lutheránus szászok (hagyományos szempont).

Természetesen a konkrét történelmi körülmények kihatnak a románok magatartására (mint mindenki máséra). A jólét és a béke körülményei között a társadalmi feszültségek enyhülnek. Válságos pillanatokban azonban felszínre törnek. Minthogy most éppen ilyen mély válságperiódusban vagyunk, a társadalmi és politikai törésvonal felől nézve mindent jobban észre lehet venni. Mihez vezethet a társadalmi lét idézett hagyománya? A régi társadalmi kapcsolatok újraéledéséhez vagy felerősödéséhez. Vagyis a társadalom azt becsüli meg, aki a javakkal rendelkezik, aki a javakat elosztja, nem pedig azt, aki a modern erkölcsi normák (tárgyilagosság, korrektség stb.) szerint viselkedik. Az elosztás során pedig tökéletes módszerességgel a sajátjainak juttat, nem pedig másoknak, függetlenül attól, hogy azok a mások mit tesznek a társadalomért. Ami igazán számít: ki mit tesz a klánért, a „család" tagjaiért. Pont emiatt nem volt sikere a *Temesvári Kiáltvány* nyolcadik pontjának, emiatt ütközött akadályokba Ticu Dumitrescu törvénytervezete a saját pártjában, a kormányzat és az ellenzék tagjai pedig semmiben sem különböztek a káderpolitika és a tisztátalan üzletek tekintetében. És ugyancsak emiatt alakulnak meg olyan könnyedén és ügyesen a különböző maffiák, amelyek hálózataiban olyan szerencsétlenek is előfordulnak, akiknek csak a „keresztapa" jóindulatától függően jut valami.

A modernitás nyomása azonban, amely az országos gazdasági és politikai körforgásban való részvétellel jár, egyre erősebben érezteti hatását. Maga az egységes román nemzetállam megjelenése 1859-ben, majd a kiteljesedettebb alakja, 1918-ban: egy olyan modernitás kifejeződése, amely minél megkésettebb volt, annál mohóbban igyekezett önmagát felépíteni. Ezért történt, hogy – talán válaszként a korábbi rurális atomizálódásra és azt is megelőzően az idegen uralom alatti szétmorzsolódásra – az állam egy olyan hatalom képét öltötte magára, amely félelmetes centralizáló étvágyában nem egyszer voluntarista, agresszíven és arrogáns módon erőszakolta ki saját szabályainak érvényesülését. (Az a tény, hogy történetesen a francia államtól vett át ötleteket, kevésbé lényeges, a jellemző csak az, hogy pont azt a modellt vette át, nem pedig mást, feltehetőleg azért, mert az felelt meg törekvéseinek.) Mindenesetre ma a modernista reagálások sem késlekednek éreztetni a hatásukat, még ha nem is kifejezetten arról az oldalról, amelyet a nyugati orientációjú értelmiség képvisel. Megemlíteném például a Lupu-törvénnyel szembeni ellenkezést, aminek a magyarázata nem feltétlenül a szocializmus iránti nosztalgia, hanem ami úgy is tekinthető, mint a lakosság egyik modernizált szeletének ellenkezése a nagy földtulajdonok uralta régi Románia feltámasztásával szemben. Ugyanígy, a heves viták a kommunisták által ingatlanjaiktól megfosztott tulajdonosok és az azokba az ingatlanokba időlegesen (de tartósan) beköltözött bérlők között úgy is értelmezhető, mint az utóbbiak – a szocialista iparosítással városra került parasztok – tiltakozása, hogy visszatérjenek a falusi életbe, amely számukra immár teljesen idegenné vált.

A modernitás még a drinápolyi béke (1828) idejéből a nemzetközi irányítást is jelentette. Újabb ok, hogy az új típusú életmódot idegennek érezzék a „román ember természetétől", a hagyományoktól és egyebektől. Eugen Lovinescu ragyogóan megmagyarázta mindezeket klasszikus művében, *A modern román civilizáció története*ben (1924). Az Európával, sőt az egész világgal kialakuló gazdasági és politikai kapcsolatok tehát a románoknak újabb alkalmat jelentettek a szembesülésre egy kellemetlen valósággal. Innen a kritika – és az önkritika! –, amely az új környezetbe történő beilleszkedés vágyából ered.

A románok most alkalmasint ott tartanak, ahol az angolok a tizenhetedik században, a polgári forradalom előtt, Japán pedig a tizenkilencedik század közepén, a Meidzsi-korszakot bevezető parasztfelkelések éveiben. Nekik kell eldönteniük, hogy teljesen mereven ragaszkodnak-e a múltjukhoz, vagy pedig, ellenkezőleg, úgy döntenek, hogy elhagyják a régen kényelmetlenné vált bölcsőt, és felkészülnek a jövőre.

Milyen válaszokat kínál a fenti társadalmi körkép? Számomra egy bizonyos szinten annak szükségességéről beszél, hogy meg kell teremteni a társadalmi szolidaritás életképes formáit. A politikai pártokat – a kortárs modern államok közéletének jellegzetes alakulatait – a románok látszólag magukévá tették, és – szintén látszólag – helyesen használják. Ám ha pártokról van szó, észre kell vennünk, hogy „programjaik nem különböznek; a különbségek csak e klikkek taktikájában, korrupciójuk eszközeiben, vezetőik családi hagyományaiban vannak". (Írja ezt Lev Trockij 1913-ban, máig tartó érvé-

nyességgel!) Ugyanazon szerző szerint „Románia egész politikai története végül is abból állt, hogy »Európa« belső reformokat kért, a kormányzat kasztja pedig nem vitte véghez ezeket a reformokat” (*Románia és a Balkán-háború*, Polirom Kiadó, Iași, 1998, 65. o.) Felesleges hangsúlyoznom, mennyire érvényesnek tűnnek számomra mindmáig ezek az észrevételek.

Ismerve társadalmi életünk „küszöb alatti színvonalát” – a klános cinkosságokat, függőségeket, a bűnös hallgatásokat –, nem tudok elképzelni más életképes megoldást, mint egy olyan civil társadalom felépítését, amely megfelel a romániai polgári közösségek azonnali szükségleteinek. Ezen a területen világosan megfogalmazott és konkrétan körülírt célok alapján lehet megszerezni a szükséges bizalmi tőkét, amely aztán fokozatosan egy politikaipárt-típusú konstrukcióvá alakítható. A lengyelországi Szolidaritás mozgalom a maga idején egy ideig meg tudta valósítani ezt. Kellően áthatolható és rugalmas volt ahhoz, hogy lehetővé tegye egyazon struktúrán belül egy politikai frakciókkal rendelkező szakszervezet és egy polgári mozgalom együttlétezését. Arról nem is szólva, hogy a politikai hatóságok nem pótolhatják a társadalom többrendbeli szükségleteinek kielégítésére hivatott szervezetek és intézmények mindegyikét… Ezért továbbra is azt hiszem, hogy mindaddig, amíg közéletünket nem változtatjuk meg gyökeresen, az továbbra is elkerülhetetlenül ugyanolyan típusú politikai pártokat eredményez, amelyek híjával vannak a valódi és egészséges bizalmi tőkének, és képtelenek megbecsülni azt.

Paradoxális módon a gyakorlati cselekvésnek ez a módja képes korrigálni azt is, amit Molnár Gusztáv „román pesszimizmusnak” nevez. (Megtörténhet különben, hogy ez a pesszimizmus csak az értelmiségi elit egy részénél érhető tetten, s annál sem folyamatosan.) A mélabút csak a siker eufóriája távolíthatja el. Következésképpen egy civil mozgalom minden igazi sikere (mint például a visszaélő polgármester által kivágásra ítélt fák megmentése; gyermekjátszóterek felépítése; a szétkapcsolódás egy önkényeskedő hőközponttól) lebonthat valamit az úgynevezett pesszimizmusból – amely egyébként, meglehet, nem egyéb az afölött érzett keserűségnél, hogy milyen kevés eszközünk van a ránk nehezedő valósággal szemben, vagy hogy milyen nagy a távolság a felfokozott vágyálmok és a rideg tapasztalat között.

5. Vissza a román értelmiségiekhez

Hogyan viszonyulnak mindezekhez a román értelmiségiek? Mondtam már, hogy tekintettel vérmérsékleti, társadalmi-származási, szakmai, politikai változatosságukra, mindenfajta általánosítás kockázatos. Van azonban egy olyan makrotársadalmi szint, amelyen az általánosítás megengedhető. Annak a kérdésnek a megfogalmazási kísérletéről van szó, hogy eredetét tekintve honnan jön a román értelmiség. Ha a tizenhetedik és tizennyolcadik századot tekintjük a modern jellegű román értelmiség megjelenése idejének – azokat a századokat, amelyek a voltaképpeni modernitást előkészítik, létrehozva a polgári típusú új rétegződést, az állam reformját és a gazdaság átalakítását, új életritmust és egy más felfogást vezetve be az egzisztenciális kihívásokkal szemben –, fontos dolgokat állapíthatunk meg. Ebben a világban, amely a „szellem művével” foglalkozik, a beiskolázás szintje alacsony, akár a szabadparasztok ivadékait vagy az ortodox papság kéviselőit, akár a bojári/kisnemesi réteget tekintjük. A kivételek (Miron Costin, Cantacuzino asztalnok, Radu Popescu, Dimitrie Cantemir) csak erősítik a szabályt. Az új értelmiség megjelenése általában a közigazgatás, az állam szükségleteihez kapcsolódik (adásvételi dokumentumok összeállítása, határkitűzés stb.). Ugyanígy Erdélyben, ahol az osztrák állam, amelynek az volt az érdeke, hogy egyfelől hűséges, másfelől hasznos és végül felekezetileg a kálvinista magyarok ellen szövetséges alattvalói legyenek, a maga részéről ugyanilyen típusú román értelmiséget alakított ki. Ráadásul a bojárok-parasztok régi kettősség uralta moldvai és munténiai társadalomban az őshonos polgárság elhanyagolható volt, főleg keleti és zsidó jelenlét képezte. Egy ideig ugyanez a sors jutott a román értelmiségnek Erdélyben is, ahol szinte kizárólag a magyar és szász polgárság tudott kialakulni, miután a románoknak tilos volt a városokba költözniük. Csak II. József reformjai módosították a helyzetet Erdélyben, de nem azonnal és nem látványos módon, úgyhogy az első román származású nagypolgárok a Habsburg Birodalomban nem őslakosok voltak, hanem arománok.

Mindebből adódik egy első következtetés: a román értelmiség – annyi, amennyi volt – közvetlenül az állam szükségleteiből keletkezett, és az állam alakította ki. Amikor tehát nem régi típusú egyházi írástudókról volt szó, akiket csupán a megváltás utáni lét érdekelt, a szellemi-kulturális foglalatosságú réteg nem dolgozott ki alternatív diskurzust, sem az állam ellenőrzésén kívül eső nyilvánossági teret. Íme, mi volt Trockij véleménye a román értelmiségiek és az állam viszonyáról: „Itt nincs politikai és erkölcsi értelemben független értelmiség. Egy olyan országban, ahol a parasztság pauperizálódott, és az ipar gyengén fejlett, az értelmiség természetes módon az államapparátushoz dörzsölődik. Az oligarchia pedig tökéletesen kihasználja ennek a helyzetnek az előnyeit, csírájában fojtva el a gondolkodás vagy a lelkiismeret szabadságának bármiféle jelentkezését az értelmiség körében. A mindenféle adományok, juttatások, fizetések és nyugdíjak sora végtelen. A leendő ügyvédek, orvosok, tanárok vagy írók már az iskolapadban megtanulják, hogy az állam fogja őket eltartani. […] A vezető kaszt, amely féltve őrzi társadalmi uralmát, minden intézményt és szervezetet, a közvélemény valamennyi szervét, az összes »szabad« foglalkozást megmételyezi a proxenetizmus szellemével” (idézett mű, 81–82. o.).

Egy másik szemszögből nézve a dolgot – és ezt nemrég, a *Provincia* első vitája során kifejtettem már (lásd az ez évi 1–2. számot) –, míg a tizenhetedik század közepén mondjuk Angliában és Franciaországban a polgárság fellázadt az abszolutista monarchia ellen, Ukrajnában pedig a kozákok Lengyelország idegen uralma ellen, addig Munténiában és Moldvában a „szolgák”, nagyrészt balkánizsoldosok, lázongtak. Mi ennek a ténynek a jelentése? Az, hogy a két román tartományban az idegen ottomán uralom alatt levő bojár államot a részben szintén idegen katonai réteg rendítette meg (a helyi polgárság hiányában, amely felfigyelt volna a régi feudális rend válságára). Nem kell tehát csodálkozni, hogy az elkövetkező évszázadokban a hadsereg továbbra is egy értékes, megkérdőjelezhetetlen állami intézmény presztízsének örülhetett, amelytől az egész nemzet fejlődése függött. A hadsereg, különböző módon és más-más utakon, számos értelmiségit magához vonzott. Ez történt például a havasalföldi negyvennyolcasokkal (Nicolae Bălcescu, C. A. Rosetti, Gheorghe Magheru és Christian Tell). Szintén a hadsereg adta az Egyesült Fejedelemségek első uralkodóját, Alexandru Ioan Cuza ezredest. Amikor pedig őt leváltották, a Hohenzollern herceg, aki

Falfirka Kolozsvár utcáin

Bukarestben az uralkodói székbe ült, szintén egy fiatal tiszt volt, aki poroszból az 1877-es csatatéren igazi románná vált. Ugyanaz a Lev Trockij írta: „Meglehetősen nagyszámú egyetemista a Sziguranca ügynöke, ez a szolgálat pedig, amelyben a közvélemény nem lát egyebet, mint megélhetési lehetőséget, nem számít szégyellnivalónak” (idézett mű, 81–82. o.). Az erdélyi értelmiségi katonai eszményéről mit mondjunk? Az erdélyi románt az egész történelmi fejlődés arra kötelezte, hogy idejekorán megértse: számára a katonai pálya eleve elrendeltetett. Felhasználták őt a magyar királyok a Bánságban, Hátszegen és Vajdahunyadon, a Máramarosban és Szatmáron a határ védelmére a török inVázió ellen, és ugyanígy felhasználták az osztrákok, amikor megalakították az orláti és naszódi román határregimenteket. Ilyen szempontból tekintve Horea parasztjainak lázadása nem volt egyéb, mint felháborodásuk kifejezése, amiért megtagadták tőlük a magasabb karrierhez, a határőrséghez való jogot.

Persze Erdélyben a Rómával való egyházegyesülés után a szabad román férfi számára a világ megváltozott, s a Stendhal által kivételes irodalmi kifejezőerővel megragadott „vörös és fekete” szerint polarizálódott. Jellemző, hogy míg Ioan Budai-Deleanu az egyházi „fekete” utat választotta, s csak utólag tapogatózott a laikusság irányába, testvére, Aron katonatiszt volt. Katonatisztekké váltak azok az ügyvédek is, akik az erdélyi 1848-as román forradalom élére álltak: Avram Iancu, Ioan Buteanu, Alexandru Papiu-Ilarian; a szélsőséges esetet a költőből lett katonatiszt, S. Balint jelentette. Úgyszintén nem véletlen, hogy a prózaírói ambíciókat dédelgető Liviu Rebreanu osztrák–magyar katonatiszt lett Sopronban. Ezek tűntek a románok számára az érvényesülés lehetőségeinek.

Az 1918-as egyesülés megváltoztatta a románok helyzetét, elhárítva a formális tiltásokat intellektuális törekvéseik útjából. Ám nem minden akadály volt jogi és alkotmányos természetű. Nem elég megváltoztatni az állami keretet ahhoz, hogy a világ másképp nézzen ki. A román értelmiségi évszázadok óta következetesen ragaszkodik az önmagáról, a társadalomról, az élet kihívásairól alkotott képhez. Ez lenne vajon nálunk az „értelmiség árulása”? Hibás helyzettudatról lenne szó? Miután oly sok ideig végig azt kérték tőlük, hogy legyenek az állam függeléke, sőt hogy képviseljék az államot, hogy az államnak és hivatalos szerveinek bürokratáiként, propagandistáiként, „misszionáriusaiként” viselkedjenek, vajon nem igazságtalanság most bűnnek tekinteni, hogy pont ezt teszik?

Mindezeket a román értelmiségiek többé-kevésbé tudatosan mind ismerik. Csakhogy míg egyesek ezt tekintik természetesnek, normálisnak, kívánatosnak, ugyanakkor mások – például azok, akiknek soráról Molnár Gusztáv ír, és akikről jómagam is beszélek – egyebet akarnak, másképp. Mit jelenthet ez az „egyéb”? Annak megállapítását, hogy a régi normalitás társadalmi kihatásai nem eléggé jótékonyak; és annak jelzését, hogy egy életképesebb, rugalmasabb, világosabb új alternatívára van szükség. Ha a kritika és a többre vágyás szándéka mellett egy-egy dühös felkiáltás, kétségbeesett grimasz, belenyugvó hangsúly, a tehetetlenség érzése is megnyilvánul, az még nem jelent pesszimizmust, hanem talán csak kétségbeesett józanságot.

Amikor a román értelmiségi valami más akart lenni, irodalmi pályara menekült, művésszé vált. De hány román költő, hány prózaíró, hány festő, szobrász vagy zeneművész tudott kellő távolságot tartani az államtól, megtagadva, hogy megénekelje, felépítve egy más létezési módot, a gondolatnak és az érzelmek kifejezésének egy független terét? Egyik kezünk ujjain meg tudjuk számolni őket. Ebben a megvilágításban vajon csoda, hogy Gr. Demetrescu Buzău ügyvéd, aki Urmuz néven írt rövidprózát, minden magyarázat nélkül öngyilkos lett? Tette valószínűleg logikusan következett az életfeltételei és az azoktól teljesen eltérő vágyai, törekvései között fennálló konfliktusból.

6. Prófétaság és románságtudomány

Két évvel ezelőtt megjelent monográfiájában Marta Petreu korunk egyik legambiciózusabb könyvével foglalkozik *(Un trecut deocheat sau „Schimbarea la față a României”; Egy tisztességtelen múlt, avagy „Románia színeváltozása”)*; a szerzőnek témája alkalmat ad arra, hogy eltöprengjen „Románia arculatának kritikáján”. Elfogadva definícióját, egyetértek aggodalmával is, amely „a nemzeti valóság elemzését” kíséri, hozzáteszem azonban, hogy egy olyan elemzésről van szó, amely a fontos tényelemeket esetlegesekkel kapcsol össze. Az ily módon – szerzőnként változó eszközökkel – megejtett vizsgálat hol csupán bizonyos állapotok leírását célozza, hol magában foglalja azok magyarázatát is, radikálisabb esetekben pedig megoldást is kínál a kényesebb és éppen ezért orvoslásra szoruló helyzetekben. Marta Petreu a román esszéirodalomnak ezzel a vonulatával kapcsolatban azon igyekezett, hogy minél jobban megragadja a Cioran által képviselt teoretikus jellegű erőfeszítést. A szerző úgy véli, a *Románia színeváltozása* ifjú filozófus szerzőjének megközelítésmódja „Ciorant a rendkívül kritikus románságelemzők sorába emeli, Ioan Budai-Deleanu, Dumitru Drăghicescu, Ștefan Zeletin mellé, s ha tágítjuk a kört, ide sorolhatjuk a mérsékeltebb Constantin Rădulescu-Motrut és D. D. Roșcát is”. Az észrevétel helyes, ám mint a szöveg tételesen is megfogalmazza, csak a kritikus hozzáállású románokról van szó. És még ezek listája sem kimerítő (magam is kiegészítettem néhány névvel írásom elején, megemlítve Petru Maiort, Samuil Micut, Traian Vuiát). De még akkor sem válik teljessé, ha hozzáteszem a publicista Mihai Eminescu és I. L. Caragiale nevét, az utóbbit az *1907 tavasztól őszig* című politikai pamflet szerzőjeként, Constantin Dobrogeanu Ghereát, a *Neoiobăgia* mélyrehatoló íróját, Nicolae Iorgát, a *Semănătorul* teoretikusát, Constantin Sterét, a *Socialdemocratism sau poporanism* íróját, vagy Constantin Dumitrescut, a *Cetatea totală* szerzőjét. Az a cél, hogy a román valóság bírálóinak teljes listáját összeállítsuk, egyelőre csak óhaj marad, néhány biztató kezdet ellenére – Marta Petreu könyve mellett lásd a legújabb munkákat, amelyek közül megemlítem a következőket: Sorin Mitu: *Geneza identității naționale la românii ardeleni* (București, Humanitas, 1997); Dan Horia Mazilu: *Noi despre ceilalți. Fals tratat de imagologie* (Iași, Polirom,1999); Lucian Boia: *Istorie și mit în conștiința românească* (București, Humanitas, 2000); Daniel Barbu: *Firea românilor*, antológia (București, Nemira, 2000). De amikor majd ez az összeírás a sikerlistánkon szerepel, a kép akkor sem lesz teljes. Mégpedig azért, mert az elmarasztaló mód, a hiányosságok felrovásának hajlama csak egyike a „románológiával” foglalkozó szerzők megközelítésmódjának. A másik oldalon ott vannak az „új Sion” derűlátó víziójának rabjai, akik hajlamosak arra, hogy főleg a reményre okot adó részeit lássák ennek a valóságnak. Alecu Russo, Nicolae Bălcescu, Andrei Mureșanu – a negyvennyolcas nemzedék valóban gazdag volt ilyen személyiségekben –, továbbá B. P. Hașdeu (unionista publicisztikájában és a Românismul társaságnál megtartott előadásaiban), Barbu Ștefănescu-Delavrancea (publicisztikájában és a *Cestiunea națională* című kötetben összegyűjtött felszólalásaiban), Octavian Goga *(Mustul care fierbe)* és ismét Nicolae Iorga (a *Neamul Românesc* munkatársa és a mindenkori) – ez a felsorolás is hosszú lehet, és megállapítható, hogy a „románológia”, ahogy Marta Petreu nevezi, és amely természetesen magába foglalja a velünk foglalkozó megannyi külföldi szerzőt is, rendkívül kiterjedt terület, amely a rendszeres kutatás számára nem egykönnyen nyílik meg.

Ha pedig az összefüggésből csak azokat a szerzőket ragadjuk ki, akik meghaladják mind az egyszerű leírás, mind a hazai helyzetre való magyarázatkeresés szakaszát, rálátásunk nyílik a román prófétaságra. A prófétaság ugyanis – akár káromló, akár ájtatosan egzaltált – nem a jövő megjósolására törekszik, mint gondolnánk, hanem a román tervről beszél a kortársaknak. A próféta lehet szkeptikus és kétségbeesett, mint Cioran, és akkor képzelt vagy valóságos közönségéhez kritikusan, borúlátóan és undorral beszél. Felöltheti azonban a derűlátó és lendületes beszéd színes öltözékét is, amely a (nemzeti vagy nem nemzeti, utópikus vagy teljességgel megvalósítható) közösségi-identitáris tervre irányul.

Az a tény, hogy Molnár Gusztáv főképp a románok szkeptikus prófétáit látja meg, természetesen a történelmi pillanatnak tulajdonítható, az orvoslást igénylő bajok nyilvánvalóságának, valamint – meglehet – barátom fogékonyságának az ilyen típusú diskurzusra.

Fordította: ÁGOSTON Hugó

1959, Arad; BBTE, Európai Tanulmányok Kar, Kolozsvár, előadótanár; *Razzar* (Alexandru Pecicannal), Bukarest, 1998; *Lumea lui Simion Dascălul*, Kolozsvár, 1998.

SALAT Levente

Az európai integráció és a politikatudomány dilemmái

Az európai integráció folyamatának kontextusában, vagy még pontosabban, az Unió keleti irányú bővítésének nehézségei következtében egyre nyilvánvalóbb, hogy elkerülhetetlen a politikatudomány néhány alapfogalmának újraértelmezése. Bár az euroszkepticizmus számos kifinomult érvet képes felsorakoztatni a bővítés ellen, olyan vélemények is vannak, hogy üdvös, ami Európában történik. Ugyanis a politikai közösség új formáinak bevezetése és kikísérletezése növelheti a Föld kiterjedt térségeit benépesítő személyek szabadságának és demokratikus részvételének mértékét.

Jürgen Habermas, a 90-es években kialakult vita egyik legreprezentatívabb szerzője, az állampolgárság és a nemzeti identitás viszonyát az európai integráció szemszögéből vizsgáló tanulmányában rámutat a kérdéskör néhány alapvető problémájára.

Szerinte nem szabad elfeledni azt a tényt, hogy a *politikai integráció* és az Európában manapság különös fontossággal bíró *demokratikus folyamat* fogalmait mindeddig csak nemzetállami keretek köztültették gyakorlatba. Az a mód, ahogy az Európai Közösség, legalábbis ez idáig, próbált a két fogalomnak érvényt szerezni, azt a gyanút kelti, hogy talán „a demokratikus állampolgárság szerepéhez kapcsolódó normatív elvárásaink mindig csupán illúziók voltak. Vajon a republikanizmus meg a nacionalizmus időleges szimbiózisa nem csak elkendőzte azt a tényt, miszerint az állampolgárság igényes fogalma legfennebb az etnikai, valamint kulturális szempontból homogén közösségeket jellemző kevésbé bonyolult kapcsolatok esetében alkalmazható?" Az egyértelmű választ pontosan az idézett szerző fogalmazza meg valamivel tovább: „A szabad és egyenlő személyek alkotta közösség öntudatos politikai integrációjának klasszikus, republikánus gondolata fogalmi szempontból túlságosan konkrét meg túlontúl egyszerű, ha mai körülményekben és főként a nemzettel, vagyis egy valójában homogén és közös hagyományokkal, valamint történelemmel jellemzett közösséggel kapcsolatban használjuk." (Habermas, 1995: 265–266., illetve 269.)

Amint Habermas másutt megjegyzi, ezen alapvető funkció ellátása terén a nemzetállam igencsak figyelemreméltó teljesítményt nyújtott. Véleménye szerint egyrészt megteremtette az állampolgári egyenlőség intézménye révén „a jogi úton közvetített elvont szolidaritás" stabil kereteit, másrészt pedig a politikai részvételre és a társadalmi integráció egy hatékony formájára építve demokratikus legitimitást is biztosított, s így „a demokratikus állampolgárságnak ahhoz, hogy el tudja látni integratív funkcióját, nem szabad pusztán jogi státust jelentenie, hanem a közös politikai kultúra gyújtópontjává kell lennie". (Habermas, 1996: 289.) Viszont ugyanő mutat rá arra is, hogy minden okunk megvan kételkedni abban, hogy ezek az eszmék hasonlóan jól működnek az egyre bonyolultabbá és heterogénebbé váló társadalmakban.

A kulturális, etnikai vagy vallási értelemben vett életformák sokfélesége Habermas szerint napjaink olyan valósága, amely egyre távolabb visz a nemzetállami formától. Ilyen körülmények között, valahányszor a kulturális homogenitás gondosan őrzött látszatával találjuk szembe magunkat, joggal gyanakodhatunk „a hegemón többségi kultúra elnyomó eszközökkel történő fenntartására". Kortárs világunkban a multikulturális társadalmak valóságának „nincs alternatívája, hacsak nem folyamodunk különböző etnikai tisztogatási politikákhoz". (Uo.)

Habermas erre a kihívásra a következő megoldást javasolta: vessük el a nacionalizmust, és helyettesítsük *alkotmányos patriotizmussal*. Ezzel olyan fogalmat vezetett be, amely szakmai berkekben az utóbbi évek vitái nyomán vált közismertté. „Ha a különböző etnikai, kulturális vagy vallási jellegű politikai szubkultúrák egyazon politikai közösség tagjaiként szeretnének együtt élni és egymással egyenlő felekként kölcsönhatásba kerülni, a többségi kultúrának le kell mondania arról a történelmi előjogáról, hogy ő határozza meg az *általános* s így a származástól és életformától függetlenül minden állampolgár által elsajátítandó politikai kultúra hivatalos kereteit. A közös politikai kultúra szintjét gondosan el kell választani a szubkultúrák és a prepolitikai identitások szintjétől (beleértve a többségét is), amelyek egyenlő mértékű védelmet érdemelnek, attól a pillanattól kezdve, amikortól tiszteletben tartják az alkotmányos elveket. Ily módon a nacionalizmus helyettesíthető azzal, amit alkotmányos patriotizmusnak nevezhetnénk." (Uo. Kiemelés a szerzőtől.)

E vélemény normatív következményei messzemenőek. Elsősorban az állampolgárság hagyományos fogalma újraértelmezésének szükségességét kell elismernünk, ugyanis az állampolgárságnak „a jogi értelemben vett és a valós egyenlőség dialektikáját megjeleníteni alkalmas kerettté" kell alakulnia, amely képes a különböző életformákat összeegyeztetni. Másodsorban a modern alkotmányos államnak „posztnacionális terminusokba öntött önmeghatározást" kell kidolgoznia. A belső pluralizálódás és a külső globalizáció nyomása következtében a nemzetállam a közeljövőben képtelen lesz biztosítani a demokratikus állampolgárság fennmaradásának feltételeit. Éppen ezért szükségesnek tűnik a politikai cselekvést célzó képességeknek mind államközi, mind pedig államok feletti szinten történő kifejlesztése. (Habermas, 1996: 293.)

Az általa használt súlyos megfogalmazások dacára abban a kérdésben, hogy milyenek az emberiség esélyei e kihívások megválaszolásának tekintetében, a neves filozófus mérsékelt optimizmust tanúsít. A megoldást az Európai Unióhoz hasonló szupranacionális (politikai és) kormányzati rendszerek létrejöttében látja, amelyek keretében a republikánus eszmét a nemzetállamok határainak átlényegítése, valamint korlátainak túlhaladása által lehet megmenteni. Véleménye szerint az EGK Szerződés „négy alapszabadsága" a Maastrichti Szerződés előírásaival egyetemben serkenteni fogja a földrajzi mobilitást az EU területén, ezáltal pedig megsokszorozódnak a különböző etnokulturális csoportokhoz tartozó uniós polgárok kapcsolatteremtési lehetőségei. A Közép- és Kelet-Európából, valamint a fejlődő országokból jövő bevándorlás, még akkor is, ha ezt szigorúan ellenőrzik, tovább növeli majd a tagországok multikulturális jellegét. A népesség szerkezetének eme változásai elkerülhetetlen feszültségekhez vezetnek majd, ám ha „termékeny módon kezelik" őket, alkotóerejű társadalmi mobilizáció, új társadalmi mozgalmak forrásai lehetnek, amelyek felkelthetik az uniós polgároknak az érdeklődését a köz problémái iránt. Habermas abban is bízik, hogy a kulturális elitek és a média fontos szerepet játszanak majd az európai közvéleménynek és annak az „európai alkotmányos hazafiságnak" a kialakításában, amelyet svájci mintára lát megvalósíthatónak.

Általában úgy vélekedik, hogy a birodalmi kísérletek kudarca után, Európának új esély adatott meg. Ennek kiaknázására azonban nem lehet már az erőszakkal keresztülvitt politika elavult eszközeit használni. Ha az esély valójában létezik, akkor azt csak „a többi kultúrával való megegyezés és a tőlük tanulás „nem-birodalmi folyamata" beindításával lehet kihasználni. (Habermas, 1995: 270–271.)

A posztnacionális megközelítés szükségessége foglalkoztatja nemrég írt jelentős munkájában Andrew Linklatert, a nemzetközi politikai viszonyok szakértőjét is (Linklater, 1998). A politikai közösség fogalma újragondolásának egyik Linklatert foglalkoztató indoka pontosan az *etikai univerzalizmus* és a *sokféleség* iránti tisztelet összeférhetetlenségének a politika- meg társadalomelméletben egyre erőteljesebben jelentkező tudatosítása. Az egyetemesség és a különbözőség egyensúlya megteremtésének a szükségessége az állam architektúrájára vonatkozóan is elkerülhetetlen következményekkel jár. Az állam – állítja Linklater – kénytelen lesz „lemondani számos klasszikus szuverén hatalmáról és nacionalista előfeltevéséről, valamint szubnacionális vagy állami alegységeket képviselő hatóságokat a transznacionálisokkal együtt egy tényleges, közös igazgatási rendszerbe foglalni". Ezek a „hatóságok" nem rendelkeznének a klasszikus értelemben vett szuverenitással, „viszont serkentenék a lojalitás és identitás különböző formáinak elterjedését", ezáltal ellensúlyozva a klasszikus állampolgárság fogalmának totalizáló jellegét. (Linklater, 1998: 197.)

A politikai közösség jellemzőit érintő változások egyik következménye „az állampolgárságnak az államtól való elválása" lesz, ami szükségszerűen maga után vonja az állampolgárság fogalmának a radikális újraértelmezését. Ami az Európai Unióban főként a Maastricht-momentum után történik, Linklater szerint az első lépések megtétele a *transznacionális állampolgárság* irányába. Az állampolgárság fogalmának a nemzeti kontextusból való kiemelése értelemszerűen azzal jár, hogy a megnyilvánulási formái a jövőben négy lehetséges földrajzi térségre fognak vonatkozni: a helységre vagy a tájegységre, az államra, valamely nemzetközi régióra, s végül a földkerekségre. Ez a folyamat megkérdőjelezi majd a szuverenitás, a területiség és az állampolgárság ama összeolvadását, amely az utóbbi háromszáz év, az ún. vesztfáliai korszak politikai filozófiájának az alapkövét jelentette. Linklater értelmezésében a „poszt-vesztfáliai" politikai közösség leglényegesebb jellemzője pontosan az állampolgárságnak a kiválása ebből az egységből, és annak az elismerése, hogy e fogalom sokrétű viszonyban állhat a különböző szintű hatóságokkal, illetve a lojalitás különböző formáival.

A „poszt-vesztfáliai" korszakot az állampolgárok polgári, politikai, szociális és kulturális jogai iránti „normatív elkötelezettség" jellemzi. E jogok formái sok tekintetben változatosak és innovatívak, állítja Linklater, hiszen megtalálhatjuk köztük a „transznacionális szociális jogokat" (amelyek a kapitalizmus globalizációja következtében váltak igen fontosakká), a „nemzetközi demokrácia" elemeit (azáltal, hogy a hatalom az állam olyan alegységeire ruházódik át, amelyek a nemzetközi jog alanyaivá s így egy államok feletti demokrácia független szereplőivé is válnak) vagy éppenséggel a „kozmopolita demokrácia" elemeit (azáltal, hogy az állampolgárok és az idegenek közös törvényhozási tevékenységbe kapcsolódnak be egy mérlegelő diskurzus közösségének keretében), valamint azokat a különleges intézkedéseket (pl. a hivatalos elismerést célzó politikákat, különböző autonómiaformákat és a nemzetközi szervezetekben való képviselet jogát), amelyek a befolyással rendelkezők által gyakorta elhanyagolt veszélyeztetett régiók és kultúrák marginalizációját hivatottak megakadályozni.

A politikai közösség változásai az állampolgárság fogalmának horizontális és vertikális „bővülését" fogják maguk után vonni. Az „európai nemzetközi társadalom" máris az állampolgárság „magas" formáit sejteti, míg a „mély" formák a helyi közösségek és a „kisebbségi nemzetek" hatalmát hivatottak növelni. Ebből a szemszögből „Európa marad a legalkalmasabb hely a politikai közösség olyan új formáinak a kialakulására, amelyek az emberek autonómiáját igyekeznek támogatni. felismervén a tényt, miszerint az állam kapacitása, hogy összes polgára jogait garantálja, igen csekély". A „posztvesztfáliai" rendezés egyúttal sokkal nagyobb mértékben lesz képes az egyetemesség és a különbözés követelményeit összeegyeztetni, mert biztosítani fogja a helyi és a nemzeti lojalitások együttese, valamint az elvontabb kozmopolita kötődések közötti egyensúlyt. A legnagyobb előrehaladást ebben a tekintetben az fogja jelenteni, hogy megjelennek a politikai közösség azon változatai, amelyek „nemzetközivé teszik a kirekesztés igazságtalan formáinak eltörlésére irányuló törekvéseket". (Linklater, 1998: 202–203.)

Linklater érvelése több lényeges ponton cseng egybe Habermas előrejelzéseivel. Úgy tűnik, mindkettejüknek meggyőződése, hogy a világ etnokulturális heterogenitása komoly kihívást jelent, amellyel szemben a politikai filozófia hagyományos fogalmai – politikai közösség, nemzeti állam vagy állampolgárság – inoperánsak vagy éppenséggel irrelevánsak, és elveszítik azt az integratív képességet, amely az utóbbi két évszázadban a sikerüket meg a hatékonyságukat biztosította. A világpolitikai helyzetben főként az elmúlt évtizedben végbement változások szükségessé teszik e fogalmak újraértelmezését – állítja mindkét neves szerző –, s ez megkívánja a politikatudományi újító gondolkodás egyelőre ismeretlen irányainak feltérképezését. Mindketten bíznak az európai integráció esélyeiben, és úgy vélik, hogy ami manapság az európai politikai életben történik, jó hatással lesz a világ stabilitása számára oly szükséges társadalmi és etnopolitikai innovációra. Véleményük a történelmi távlatok kérdésében is egyezik, hiszen az állampolgárság azon „posztnacionális" vagy „internacionális" formáit, amelyekkel jelenleg az Európai Közösség próbálkozik, egybehangzóan a majdan általánossá váló világ-állampolgárság irányába mutató átmeneti állapotnak tekintik csupán.

Ebben a kontextusban illik megemlíteni Helmut Dubielt is, aki a politikai integráció hagyományos fogalmai újraértelmezésének szükségességét alátámasztandó további figyelemre méltó érveket szolgáltat (Dubiel, 1998). A szerző emlékeztet arra, hogy az állampolgárság fogalma, bár a befogadás *(inclusion)* retorikáját használja, a nemzeti állammal való szerves kapcsolata révén valójában azok kirekesztését *(exclusion)* intézményesíti, akiket nem tekintenek arra jogosultnak, hogy élvezzék a minőség előnyeit. Ezek után viszont megpróbálja azt a „legitim és igazolható kizárási formát" azonosítani, amelyre „az európai állampolgárság" fogalmát lehetne alapozni. Ebben a megfogalmazásban a kérdés komoly kihívást jelent, hiszen ha visszanyúlnánk a két klasszikus elvhez – a *ius sanguinis*hoz, valamint a *ius solis*hoz –, amellyel a nemzeti állam a kirekesztést indokolja, az európai állampolgárság fogalma eleve *contradictio in adiecto*nak tűnhet. A továbbiakban Dubiel a kizárás igazolására felhozott érvek kifinomultabb változatait vizsgálja, mint például a kulturális hovatartozás vagy az integratív politikai kultúra közössége, és megmutatja, hogy ezek sem képezhetik a kirekesztés gondolatának szilárd alapját. Így arra következtet, hogy a transznacionális állampolgárság problémáját végső soron talán az okozza, hogy az európai integráció által – többé-kevésbé tudatosan – a „nemzetállam európai, szupranacionális megfelelőjének", egyfajta konkrét értelemben vett európai szuperállamnak a létrehozására törekszünk. A politikai integráció nemzetállami formája viszont a szolidaritásra épít, ami nem más, mint az állampolgárok azon morális képessége, hogy szűkös anyagi forrásokon osztozzanak. Ezt pedig nem lehet elvárni az európai államok uniójától, főként akkor, ha meg szeretnénk őrizni a munkaerőpiac egyensúlyát, és el szeretnénk kerülni a szociális juttatások rendszerének az összeomlását. A „posztnacionális" korban a szolidaritás szubnacionális és szupranacionális formáit is tekintetbe kell venni, ez pedig az átgondolt befogadás differenciált formáinak a bevezetését feltételezi. Dubiel véleménye szerint a politikai integráció eme újító formái, megpróbálkozván a demokrácia transznacionális és globális formáival – felbontják majd a demokrácia és a nemzetállam hagyományos egységét. (Dubiel, 1998: 370–373.)

Az Európai Unión belüli pluralizmust taglaló írásában Percy B. Lehning is azt az intézményi struktúrát keresi, amely a legjobban tükrözi az állampolgárság „pánnacionális" felfogását. (Lehning, 1997: 107–125.) Noha semmi okunk azt feltételezni – állítja a szerző –, hogy „hatékony állampolgárságról" csak a nemzetállam kontextusában lehet beszélni, semmivel sem indokoltabb azt képzelni, hogy a határok átlényegítése és az állampolgárság transznacionális formáinak a kidolgozása mintegy varázsütésre megoldja az etnikai és kulturális heterogenitásból eredő gondokat. A nemzetállami keretek közt felmerülő problémákkal minden bizonnyal a közös európai térségben is fogunk majd szembesülni, sőt a sokféleség hangsúlyosabban fog jelentkezni. Megoldásként Lehning a szerződéselméleti megközelítést javasolja, az állampolgárság újraértelmezett fogalmához leginkább illeszkedő intézményi formának pedig a *föderalizmust* tartja. Habermas szakavatott és egy közismert rawlsi fogalomra építő véleményére alapozva, Lehning olyan szövetségi megoldást javasol, amelyben a különböző nemzeti entitásokat az átfedéses konszenzus *(overlapping consensus)* jellemezte közös politikai

kultúra fűzi egymáshoz. Ezáltal tehetnénk egy fontos lépést annak az instabil *modus vivendi*nek a túlhaladására, amelyik egyelőre a föderalizmus összes alternatíváját jellemzi*. Ezt az átfedéses konszenzust a habermasi „alkotmányos patriotizmus" testesítené meg, ezúttal szövetségi szinten, és a politikai kultúrának ugyanez a közössége szolgáltatná Lehning szerint az alapját „az uniós polgárok közös identitásának, amely megszüntethetné a nemzeti hovatartozásra épülő identitások rivalizálását". (Lehning, 1997: 119.)

Az Európai Unió jövője az intézményi forma szempontjából egyelőre bizonytalan, s korántsem lehet bizonyossággal előre jelezni, hogy az integráció folyamata a *szövetségi* vagy a *kormányközi* intézmények irányába fog haladni. A teoretikusok többsége hajlamos azt gondolni, hogy a kormányközi együttműködés formái képtelenek lesznek az interdependencia növekedésével járó problémák sokaságát megoldani, s hogy a szövetségi politizálás jobb esélyekkel kecsegtet Európa állampolgárai jólétének és biztonságának szempontjából. Ennek ellenére a föderális megoldást szorgalmazó, valamint a nemzeti államok nagymértékű függetlenségét megőrizni kívánó erők egyensúlya pillanatnyilag megbonthatatlannak tűnik.

Ebből a szempontból igen érdekes újabb fejlemény az a beszéd, amelyet Joschka Fischer a berlini Humboldt Egyetemen 2000. május 12-én mondott (Fischer, 2000). A német külügyminiszter megvonta az integrációs folyamat mérlegét, és már felszólalása elején rámutatott: korunk legfontosabb feladataként „az európai integráció utolsó tégláját is be kell illesztenünk az építménybe. Ez pedig nem más, mint a politikai integráció". Szerinte a közeljövőben két alapvető célkitűzést kell megvalósítani: a keleti és délkeleti irányú bővítést minél hamarabb le kell bonyolítani, ugyanakkor meg kell őrizni az Unió cselekvőképességét.

Természetesen Fischer is érzékeli a két cél közötti enyhe feszültséget, s fölteszi magának a kérdést: „Hogyan képzelhető el egy olyan Európa Tanács, mely harminc állam- és miniszterelnököt számlál? ...Az Unió jelenlegi intézményszerkezetében hogyan tudjunk összeegyeztetni harmincféle érdeket, határozatokat hozni és még cselekedni is? Hogyan akarjuk megakadályozni, hogy az Unió ily módon teljesen átláthatatlanná, a kompromisszumok egyre megfoghatatlanná és különösebbé váljanak, s hogy végezetül a térség polgárai körében való elfogadottsága messze a fagypont alá süllyedjen?" Mind nehéz kérdések, állítja Fischer, de van rájuk egy nagyon egyszerű megoldás: „[a teljes parlamentarizálódás, vagyis] az Uniónak államszövetségből európai föderációvá kell átalakulnia". Ez nem jelent mást, mint „egy Európai Parlamentet, egy európai kormányt, mely a föderáción belül ténylegesen gyakorolná mind a törvényalkotó, mind a végrehajtó hatalmat", s persze a föderáció alapját egy „alkotmányos szerződés" képezné.

Ahhoz, hogy a tervnek megvalósulási esélyei legyenek, a szuverenitásnak Európa és a nemzeti államok közti megosztásán kell alapulnia. Így az utóbbiak intézményei nem vesztenének értékükből, s idővel sem tűnnének el teljesen. A szuverenitás megosztását és a szubszidiaritás oly sokat vitatott elvének az alkalmazását Fischer csak akkor látja megvalósíthatónak, ha az Európai Parlamentnek sikerülne a nemzetállamok és a polgárok Európája kettős képviseleti elvet gyakorlatba ültetnie. Ez ellenben csak akkor történhet meg, ha az Európai Parlament valóban összebékíti a különböző nemzetek politikai elitjeit és nyilvánosságait.

A föderalizmus melletti határozott és egyértelmű kiállás hiányában újra előjönnek a régi dilemmák, s úgy tűnik, nem beszélhetünk látható sikerekről az integráció legsúlyosabb akadályainak leküzdésében. A szövetségi Németország hivatalos álláspontjának viszonylagos újszerűségét az az ajánlat jelenti, hogy néhány tagállam egy kisebb avantgárd csoportot hozzon létre, amely a politikai integráció motorjaként vagy gravitációs központként működnék. Ennek az előőrsnek tartalmaznia kellene a későbbi föderáció összes elemét: egy európai alapszerződést; egy kormányt, amely a csoport tagjainak az álláspontját képviselné a lehető legtöbb kérdésben az Unión belül; egy erős parlamentet és egy közvetlenül választott elnököt. A csoport – szögezi le beszédében Fischer – sohasem lenne kizárólagos jellegű, hanem nyitott maradna az összes részvételi szándékát kinyilvánító tag- és csatlakozásra javasolt állam előtt.

Az új elem, amelynek nemsokára komoly eredményei lesznek, annak a ténynek a félreérthetetlen kijelentése, miszerint az együttműködés megerősítésétől nem vezet automatikusan út ehhez a fő célhoz az európai föderáció létrehozásához, mivel ez utóbbi Európa tudatos politikai újraalapítását előfeltételezi.

A föderalizálási tervnek a leszűkítése – legalábbis a kezdeti fázisban – egy kemény magra, amely az erre hajlandó és egyben felkészült tagokból áll, az indokolt politikai realizmus jele. Ez persze önmagában még nem oldja meg azokat a kezdeményezés hihetetlen bonyolultságából eredő s egyelőre nem is sejthető nehézségeket, amelyekkel a terv kivitelezését vállalók fognak szembesülni. Lévén, hogy az európai integráció e változata esélyeinek latolgatása nem képezheti dolgozatom tárgyát, meg kell elégednünk azzal, hogy röviden összegzem Peter M. Leslie-nek a föderalizáció *kulturális költségeinek és hasznának* a felmérésére tett igen érdekes kísérletét.

Elegánsan kidolgozott és kitűnően dokumentált tanulmányában Leslie az európai dilemma lényeges elemeit megragadó kérdésre keresi a választ, amely így szól: „A szövetségi struktúra mely elemei bizonyulnak majd a leghatékonyabbaknak a nagyméretű állam kínálta nem kulturális haszon megtermelésében oly módon, hogy emellett kiaknázzák (vagy megőrzzék) a kis államok kulturális előnyeit?" Másképp fogalmazva: „Milyen mértékben lehetséges felfelé irányuló föderalizálás által olyan nem kulturális (elsősorban gazdasági) hasznot termelni, melynek kulturális költsége minimális, s ezzel egyidejűleg lefelé irányuló föderalizálás által úgy biztosítani a kulturális hasznot, hogy nem kulturális (gazdasági és biztonsági) szempontból ne legyenek költségeink?" (Leslie, 1996: 123.)

Noha Leslie elemzése igen árnyalt, s nemcsak a költség-haszon elemzés szempontjait, hanem azokat a lehetséges kontextusokat is megpróbálja szem előtt tartani, amelyekben a probléma felmerülhet, sőt a kulturális/nem kulturális költség/haszon fogalmak egyértelműségének viszonylagos hiányával és jobbára szubjektív jellegével is számol, következtetései mégiscsak nagymértékben spekulatívak. Ez is jelzi, hogy a politikatudomány fogalmi apparátusa a jelen pillanatban képtelen megbirkózni a kortárs világban lejátszódó etnopolitikai integrációs folyamatok komplexitásával.

Az Európa föderalizálásával járó költségek és az abból eredő haszon hihető mérlegét megvonni igen nehéz. Az erre irányuló törekvéseknek nemcsak a kérdés strukturális bonyolultságát kell figyelembe venniük, hiszen elengedhetetlen az etnopolitikai viszonyok szövevényében felmerülő s gyakorta ütköző szempontok egyeztetése, hanem a folyamat dinamikáját is, amely az egységes államok lefelé irányuló föderalizálása és a nemzetállamok felfelé irányuló föderalizálása közötti kapcsolatok rendszerét jelenti.

Mindezek ellenére Leslie elemzéséből két következtetés vonható le. Az első válasz arra a kérdésre, miszerint a föderalizálás elvben járhat-e a nemzeti közösségek által elfogadható kulturális költségek mellett gazdasági és biztonságpolitikai haszonnal. A szerző véleménye, hogy ez első látásra a gazdaság- meg biztonságpolitikai jogköröknek a szövetségi szinten történő újraelosztása és ezzel egyidejűleg a tagállamok kultúrpolitikai függetlenségének szavatolása útján tűnik megoldhatónak. A két aspektus szétválasztása valójában korántsem ilyen egyszerű. A szövetségi gazdaság- és biztonságpolitikai jogkörök szerepe a gazdasági és katonai integráció konkrét intézkedéseinek a meghozatala, amihez a kérdés természetéből adódóan környezetvédelmi kötelezettségek is társulnak. Az integrációs folyamat eme velejárói homogenizáló nyomást gyakorolnak a tagállamokra, amire ezek rendszerint a nemzeti kultúra megőrzését célzó támogatások növelésével válaszolnak. S ez fékezheti vagy akár teljességükben le is állíthatja a föderalizálás érdekében foganatosított intézkedéseket.

A Leslie által elemzett második kérdés, hogy az etnokulturális és nyelvi sokszínűség milyen mértékben ösztönzi a föderalizációt, s a decentralizáció miként hat a kulturális szempontból vegyes közösségekben észlelt feszültségek és konfliktusok feloldásának irányába. Első megközelítésben – állítja a szerző – tagadhatatlannak tűnik, hogy ilyen körülmények között a decentralizáció a leghatékonyabb megoldás a kisebbségi közösségek félelmeinek eloszlatására, mert garanciákat jelent az asszimilációs törekvésekkel szemben, és az illető csoportok számára biztosítja a kollektív biztonság légkörét. Ha megtaláljuk az ideális egyensúlyt a kompetenciáknak a föderális berendezkedés különböző szintjei közötti megosztásában, ez „hosszú távon a stabilitás egyik leglényegesebb biztosítéka lehet". A stabilitás követelményei ellenben azt is feltételezik, hogy felmérjük: milyen lehetőségeik vannak az érintetteknek, hogy a megszerzett szabadságot a politikai berendezkedés destabilizálására és az elszakadásra használják. Ezek a föderalizálás valószínű költségei, s velük számolnunk kell. Leslie ebben a tekintetben arra következtet, hogy a különböző elrettentő intézkedések kombinációi, például a gazdasági szankciók vagy a katonai beavatkozással történő fenyegetés, csak rövid távon biztosítják a föderatív integráció stabilitását. A szövetségi berendezkedés életképessége a kulturális és nyelvi sokféleség körülményei között csak akkor biztosítható közép- és hosszú távon, ha „a szövetségbe tömörült kulturális közösségeknek hasonló az értékrendjük, és ezek nemcsak összeférhetőek, hanem egymást kölcsönösen fenn is tartják". (Leslie, 1996: 162.)

A politikatudomány s ezen belül a normatív politikai filozófia az európai integráció kérdésében számos súlyos dilemmával szembesül. Lévén, hogy a normatív politikai filozófia – mely alá tartozik az írásomban számba vett vélemények többsége – és a politika gyakorlata közötti kapcsolat igencsak vitatott, ugyanis a normatív észrevételek senkit semmire sem köteleznek, érdekes lesz nyomon követnünk, hogy az elkövetkező években a politikai akarat figyelembe veszi a politikai filozófia javaslatait, vagy ellenkezőleg, számolva e javaslatok következményeivel, visszavonul a hagyományos elképzelések fedezékébe, és lényegesen lelassítja az integrációs folyamatot.

Fordította: SZÁSZ Alpár Zoltán

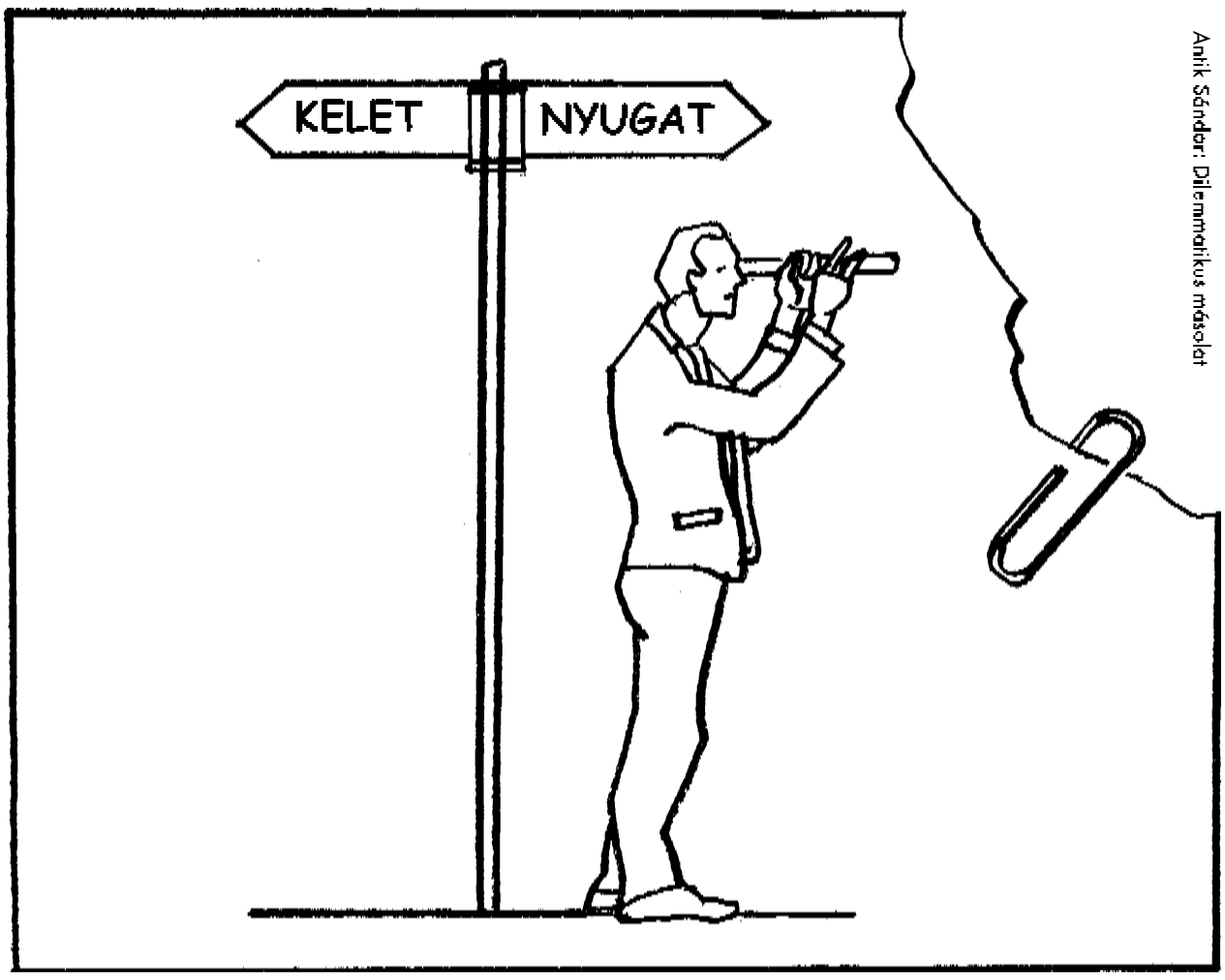

Anik Sándor: Dilemmatikus másolat

Könyvészet:

1. Dubiel, Helmut: *The Future of Citizenship in Europe. Constellations*, (1998) 4/3. sz.
2. Fischer, Joschka: *Az európai föderáció. Provincia,* I. évf. (2000. május), 2. sz.
3. Habermas, Jürgen: *Citizenship and National Identity. Some Reflections on the Future of Europe.* In Ronald Beiner (ed.): *Theorizing Citizenship.* State University of New York Press, Albany, 1995.
4. Habermas, Jürgen: The European Nation-State – *Its Achievements and Its Limits. On the Past and Future of Sovereignity and Citizenship.* In Gopal Balakrishnan (ed.): *Mapping the Nation.* Verso, London–New York, 1996.
5. Lehning, Percy B.: *Pluralism, Contractarianism and European Union.* In B. Lehning–A. Weale (eds.): *Citizenship, Democracy and Justice in the New Europe.* Routledge, London–New York, 1997.
6. Leslie, Peter. M.: *The Cultural Dimension.* In Joachim Jens Hesse–Vincent Wright (eds.): *Federalizing Europe? The Costs, Benefits, and Preconditions of Federal Political Systems.* Oxford University Press, Oxford, 1996.
7. Linklater, Andrew: *The Transformation of Political Community. Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era.* Polity Press, Cambridge, 1998.

Jegyzet

* Lehninga következő passzust idézi Habermastól: „A majdani Európai Államok Szövetségi Köztársaságában ugyanazokat a jogi elveket a különböző nemzeti hagyományok és történelmek szempontjából kellene értelmezni. A nemzeti hagyományok átvételének pedig úgy kell megtörténnie, hogy azokat a többi nemzeti kultúra szempontjaihoz igazítjuk, illetve emezek által relativizáljuk, s végül beépítjük abba az *átfedéses konszenzus*ba, amit az Európai Közösség szupranacionális szinten elfogadott közös politikai kultúrája képvisel. Az *effajta* partikuláris értelmezés semmilyen módon nem fogja megkérdőjelezni a népszuverenitás és az emberi jogok univerzalista értelmezését." (Lehning, 1997: 117. A kiemelések Lehningtől származnak.)

1957, Csíkszereda, Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja, elnök, BBTE, Politikatudományok Kar, lektor.

Az újvidéki Tartományi Képviselőház március 29-én fogadta el a Vajdaság alkotmányos hatáskörének és autonómiájának megvalósulására és a tartomány jövőbeni alkotmányos berendezésére vonatkozó platformot. A dokumentumot 86 képviselő támogatta, a Kostunica által vezetett Szerbiai Demokrata Párt tíz képviselője ellene szavazott, ketten tartózkodtak. A Tartományi Végrehajtó Tanács (helyi kormány) által javasolt dokumentum a szerbiai alkotmányban foglalt megoldásokon alapul, tehát teljes mértékben tiszteletben tartja az alkotmányosságot és a törvényességet. A legtöbb képviselő ugyanakkor egyetértett abban, hogy feltétlenül szükséges megalkotni az új szerbiai alkotmányt, mert a tartomány csak ily módon szerezheti vissza a valós autonómiát. Djordje Djukics, a tartományi kormány elnöke (Djindjics Demokrata Pártjának tagja) a vita során elmondta, hogy a platform a politikai realitást tükrözi, és a hatalom decentralizációjának a kezdetét jelenti. Korhecz Tamás kisebbségi és közigazgatási titkár (tartományi miniszter) a budapesti Teleki László Intézetben tartott előadásában idézte a Tartományi Végrehajtó Tanács által megrendelt friss közvéleménykutatás eredményeit. Eszerint a 2 millió lakosú tartomány polgárainak 12 százaléka a teljes függetlenség, 60 százaléka a Jugoszlávián belüli, lényegében szövetségi állami szintű autonómia híve, míg 10 százalék egyértelműen unitarista nézeteket vall. A felmérésből kiderül, hogy a tartomány lakosságának 16 százalékát kitevő magyarok és az 1915 előtt is ott élt szerbek leszármazottai az erős autonómia hívei. Az autonómiát ellenző 10 százalék a frissen bevándoroltak közül került ki, akik eddig többnyire Seselj Radikális Pártjára szavaztak, most pedig tömegesen iratkoznak át Kostunica pártjába. Korhecz szerint, ha a szerbiai hatalmi harcnak végül is a pragmatikus Djndjics miniszterelnök lesz a győztese, van remény Belgráddal a megegyezésre. (M. G.)

Szerb Köztársaság – Vajdaság Autonóm Tartomány Képviselőháza

Platform Vajdaság Autonóm Tartomány alkotmányos hatáskörének érvényesítéséről, a tartomány jövőbeni alkotmányos berendezésére vonatkozó elvekkel

Újvidék, 2001. március 29.

Abból a felismerésből kiindulva, hogy Szerbia és Jugoszlávia decentralizálása és regionalizálása, valamint a helyi önkormányzatok fejlesztése és erősítése a tényleges demokrácia és hazánk európai integrálódásának elengedhetetlen előfeltétele;

Méltányolva, hogy Vajdaság civilizációs, kulturális, gazdasági és multietnikai öröksége folytán európai régió és Szerbia Európára nyíló „kapuja", hogy Vajdaság autonómiatörekvései a demokratikus és decentralizált jogállam Szerbia keretében politikai, gazdasági, demokratikus és civilizációs kérdés;

Azon fáradozva, hogy Vajdaság tényleges autonómiát kapjon, amely polgárai számára lehetővé teszi, hogy önállóan szabályozzák a vajdasági viszonyokat e régió gazdasági, vallási, etnikai, civilizációs, földrajzi, kulturális és történelmi sajátosságaival összhangban, hogy Vajdaság autonómiája biztosítsa a polgárok szuverenitását, emberi jogait és szabadságát, továbbá valamennyi itt élő nemzeti közösség kollektív jogait;

A dokumentum szerzői külön hangsúlyozzák, hogy az e dokumentumba foglalt kezdeményezések kizárólag az érvényes alkotmány keretében maradnak az alkotmányosság és a törvényesség elveinek maradéktalan tiszteletben tartásával, azzal a céllal, hogy a legalizmus és a demokratikus politikai eljárás elveivel összhangban Vajdaság AT Képviselőházának képviselői, majd pedig a Szerb Köztársaság illetékes szervei véleményt nyilvánítanak Vajdaság AT Végrehajtó Tanácsának dokumentumáról, hogy ez a platform a polgároknak tett választási ígéret teljesítésének kezdete legyen, és kifejezze Vajdaság polgárai többségének az autonómia, a decentralizálás és Szerbiában a demokratikus viszonyok megteremtése iránti óhaját, és mindezt a polgárok szociális és gazdasági körülményeinek javítása, valamint a közhatalmi intézmények rendes működése érdekében, hogy Vajdaság Autonóm Tartomány szervei nem oldhatják meg a polgárok felhalmozódott problémáit a fenti platformba foglalt változások nélkül.

Afentiekben ismertetett elvek alapján elfogadjuk az alábbiakat:

I. Vajdaság alkotmányos, jogi és politikai státusa 1990-től napjainkig

Annak érdekében, hogy könnyebben megérthessük a jelenlegi állapotokat, és meghatározhassuk áthidalásuk lehetséges módját, röviden össze kell foglalni Vajdaság autonómiájának és a Szerb Köztársasággal való viszonyának tekintetében pillanatnyilag uralkodó helyzet fő jellemzőit.

Jogelméleti és politológiai szempontból szemlélve a területi autonómián általánosan és a legcsekélyebb mértékben értendők a demokratikusan megválasztott autonóm szervek és leggyakrabban az alkotmányban vagy nemzetközi szerződésben szavatolt hatáskörök, a normatív, végrehajtó és ritkábban a bírósági szervekben. A politikai területi autonómiát egyrészt meg kell különböztetni a hatalom közönséges decentralizálásától [1], másrészt a föderális berendezéstől. [2]

A Szerb Köztársaság 1990. évi alkotmánya 108–112. szakaszának rendelkezései értelmében az autonóm tartományok alkotmányban szavatolt hatáskörrel rendelkeznek a gazdasági, szociális és demográfiai fejlesztés, valamint az egészségügy, a környezetvédelem, a gyermekekről való társadalmi gondoskodás, a szociális és betegbiztosítás, a kultúra, az oktatás, a tájékoztatás és a nemzetiségek hivatalos nyelvhasználatának normatív szabályozása és végrehajtása területén és más területeken. Ezenkívül Vajdaság AT önállóan alakítja szerveit, és szabályozza megválasztásukat, továbbá rendelkezik saját közbevételekkel.

Jogi és normatív tekintetben ezek az alkotmányos rendelkezések alaposan megkérdőjelezhetők, mert az autonóm tartomány számára nem irányoz elő törvényhozó hatalmat (még azokon a területeken sem, amelyeken a tartományok az alkotmány értelmében autonóm normatív hatáskörrel vannak felruházva). A tartomány valamennyi döntésének összhangban kell lennie nemcsak az alkotmánnyal, hanem az összes köztársasági törvénnyel is. Az alkotmány nem definiálja pontosan, hogy az alkotmányos hatáskör területén melyek azok az „egyes kérdések", amelyeket a tartományok saját aktusaikkal önállóan szabályoznak. Az alkotmányos megfogalmazásból következik, hogy a vonatkozó területeken nem minden kérdés tartozik a tartomány hatáskörébe, ebből kifolyólag tehát az említett területeket köztársasági törvénynek kellett volna szabályoznia.

Az elmúlt tíz évben azonban a tartomány hatáskörébe tartozó területeket szabályozó megfelelő köztársasági törvények a tartományok alkotmányos jogait megszegve normatívan szabályozták az egyes területeket, és ezzel mintegy semmibe vették még a Vajdaság Autonóm Tartomány létezését is. A szóban forgó alkotmányellenes gyakorlatból következik, hogy Vajdaság AT-nak saját forrásbevételei sincsenek, jóllehet azt az alkotmány előirányozza.

II. A változások irányvétele

Vajdaság AT alkotmányos hatáskörét, valamint Vajdaság AT hosszú távú alkotmányos berendezését szakaszonként kellene megvalósítani.

Első lépésként a legrövidebb időn belül meg kell szüntetni a jelenlegi alkotmányba ütköző állapotot, és a köztársasági törvények módosítása és kiegészítése útján lehetővé kell tenni a tartomány számára normatív és végrehajtó hatáskörének ellátását.

E célból mintegy száz köztársasági törvényt kell módosítani és kiegészíteni, illetve a vonatkozó területeket szabályozó új törvények elfogadása alkalmával tekintetbe kell venni a tartomány alkotmányos hatáskörét.

Vajdaság AT legjelentősebb hatáskörei, amelyeket a köztársasági törvények módosításával kellene visszaállítani, az alábbi területeket ölelik fel:

1. Igazgatás

A nemzetiségek nyelvének hivatalos használata

Vajdaság AT Képviselőháza: a nemzeti kisebbségek hivatalos nyelv- és íráshasználatával kapcsolatos egyes kérdések részletes szabályozásában való normatív hatásköre van, különös tekintettel a tartományi szervekre a törvényes lehetőségek keretében.

A Tartományi Titkárság: a törvény végrehajtása felett közigazgatási felügyeleti ellenőrzést végez.

3. Egészségvédelem
4. Betegbiztosítás
5. Szociális védelem
6. A gyermekekről való társadalmi gondoskodás
7. Nyugdíj- és rokkantsági biztosítás
8. Munkaviszony és foglalkoztatás
9. Oktatás

Vajdaság AT Képviselőháza: tartományi és regionális érdekű középiskolákat alapít, megállapítja az egyetemek, az iskolák és fakultások számát és területi megoszlását, a középiskolák székhelye szerinti község véleménye alapján dönt a középiskolákba, illetve a főiskolákra és egyetemekre való beiratkozásról, kinevezi a főiskolák, fakultások és egyetemek igazgatóbizottságainak és számvizsgáló bizottságainak tagjait.

Vajdaság AT Végrehajtó Tanácsa: részletesen meghatározza az általános iskolák és középiskolák működéséhez szükséges feltételeket (hely, felszerelés és taneszközök), összeállítja a nemzeti kisebbségek nyelvén folyó oktatás tanterveit és óraterveit, jóváhagyja a főiskolák és fakultások jogállásváltozását, kinevezi a főiskolák igazgatóit, és jóváhagyja a főiskolák, fakultások és egyetemek alapszabályát.

A Tartományi Titkárság: valamennyi szinten az oktatási intézmények feletti igazgatási és szakfelügyeletet végez, jóváhagyja a nemzeti kisebbségek nyelvén tagozatok megnyitását abban az esetben, ha a beiratott tanulók száma a törvényben meghatározott minimum (15) alatt van, megállapítja, hogy az általános és középiskolák, főiskolák és fakultások eleget tesznek-e a munkájuk megkezdéséhez szükséges feltételeknek, meghatározza a minősítő és a felvételi vizsgák tartalmát, jóváhagyja a tankönyveket és a taneszközöket, meghatározza a tanítási napok számát és az iskolaszünetek tartamát, megoldja a tanárok vagy szakmunkatársak megválasztására vonatkozó határozat miatti kifogással kapcsolatos kérdéseket, honosítja a külföldön szerzett általános iskolai és középiskolai bizonyítványokat és egyetemi okleveleket, előírja az okmányok űrlapjait, valamint az általános iskolai, középiskolai és a felsőoktatási nyilvántartások vezetésének módját, biztosítja a tartomány általános és középiskoláiban a keresetekhez és más járandóságokhoz szükséges eszközöket.

Községek: a decentralizálás keretében a községek válnának az általános iskolák és a középiskolák alapítóivá, megállapítanák a beiskolázás területeit, és a demokratikusan megválasztott iskolaszékek egyetértésével neveznék ki és mentenék fel a község által alapított iskoláskor előtti intézmények, általános iskolák és középiskolák igazgatóit, felügyeleti ellenőrzést végeznének az általános és középiskolákban.

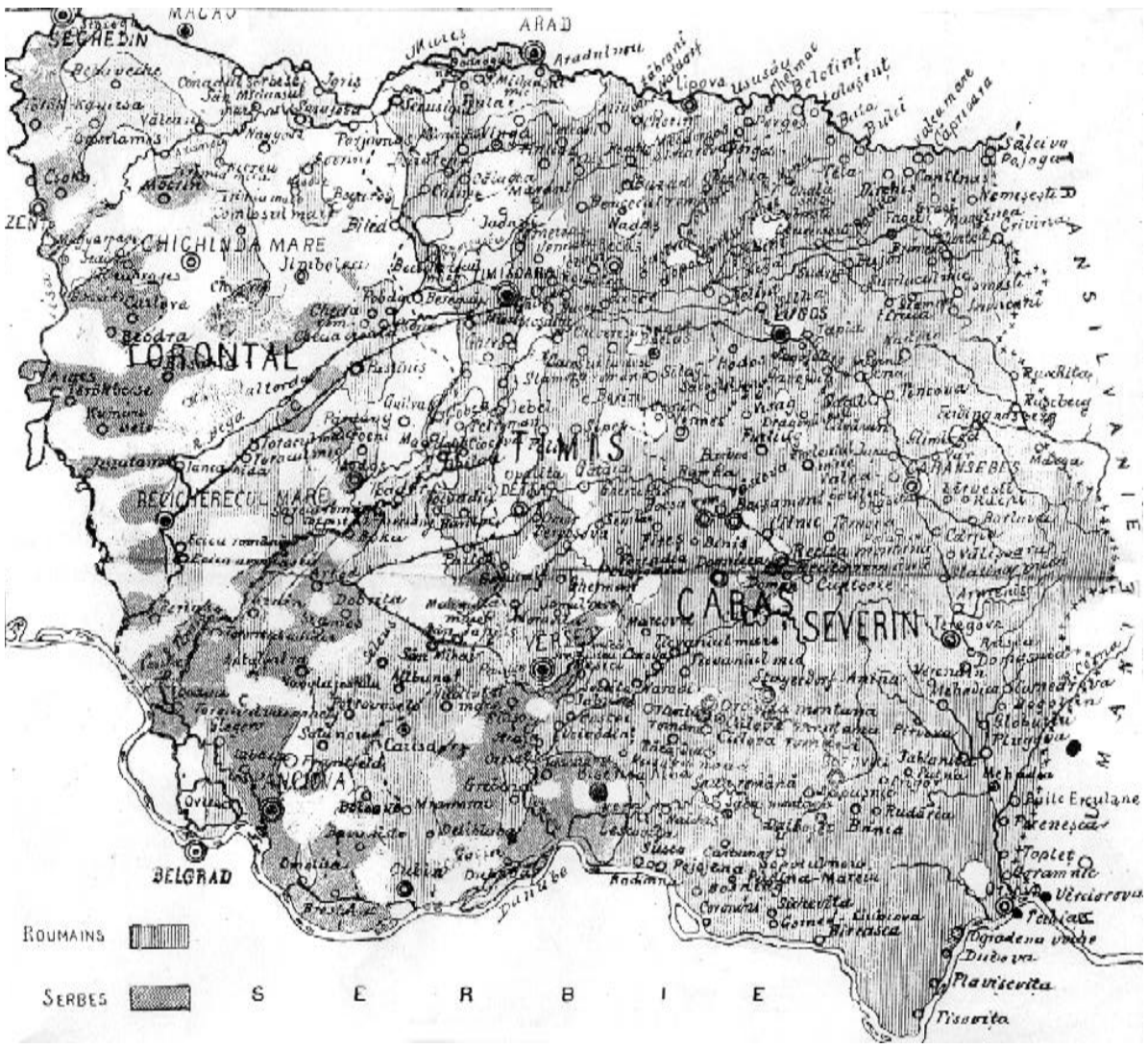

Traian Vuia bánságról szóló 1913-as, Párizsban megjelent brosúrájának térképmellékletén

10. A tanulók és az egyetemi hallgatók életszínvonala

11. Művelődés

Vajdaság AT Képviselőháza: a Tartományi Műemlékvédelmi Intézet visszaállítása, az ingatlan kulturális javak megállapítása, a Matica srpska könyvtára, a Vajdasági Műemlékvédelmi Intézet, a Vajdasági Levéltár, a Vajdasági Múzeum központjának visszahelyezése Vajdaság AT területére, minden védelemmel megbízott intézmény vonatkozásában, valamint mindezen intézmények hatáskörének visszaállítása, hogy a tartomány területén végezzék azokat a feladatokat, amelyekkel a köztársasági védelmi intézmények voltak megbízva, az általános érdek megállapítása a kisajátításoknál.

Alap létrehozása a Vajdaság AT területén élő minden nemzeti kisebbség népművészetének, amatőrizmusának és művelődési intézményének finanszírozására.

Vajdaság AT Végrehajtó Tanácsa: azon területi és városrendezési tervekvégrehajtásának leállítása, amelyek nem biztosítják eléggé a kulturális és védett javak védelmét, a Tartományi Műemlékvédelmi Intézet, a Matica srpska Könyvtára, a Matica srpska Képtára, a Vajdasági Levéltár, valamint a Szerb Nemzeti Színház igazgatójának, igazgató- és számvizsgáló bizottsága tagjainak kinevezése és felmentése.

Tartományi Titkárság: a törvény alkalmazásának ellenőrzése a művelődés területén, annak kivizsgálása, hogy teljesültek-e a feltételek a védelmi intézetek tevékenységének kifejtésére, a kulturális javak nyilvántartása módjának előírása, a Tartományi Műemlékvédelmi Intézet végzéseire beadott fellebbezésekről való döntés, a szakvizsga előírása és megszervezése a könyvtárban, a múzeumban vagy az intézetben dolgozók részére.

12. Terület- és településrendezési terv

12a. Építészet

13. Lakásügyi és kommunális tevékenység

14. Közfinanszírozás

A Szerb Köztársaság alkotmányával összhangban változtatni kell a meglévő nem alkotmányos helyzeten, melynek értelmében a Vajdaság AT-nak nincs saját jövedelme, és közvetlenül a Szerb Köztársaság költségvetéséből finanszírozzák. Törvényben kell meghatározni a Vajdaságnak járó százalékot a lakosság jövedelmi adójából, vagyoni adójából, a korporációk nyereségéből, az akcízákból és a forgalmi adóból, amelyek Vajdaság AT területén folytak be, mégpedig a Vajdaság AT kötelezettségeivel és közköltségeivel összhangban, amelyek Vajdaság AT hatáskörétől függnek.

Lehetővé kell tenni külön vajdasági illeték bevezetését, és meg kell határozni a Vajdaság AT-nak járó részt a tartózkodási illetékből.

Vajdaság egyéb fontosabb jövedelme lenne: az ingóságok eladásából származó jövedelem, azoknak az ingatlanoknak az eladásából származó jövedelem, amelyeket a tartománynak jogában volt használni, a Vajdaság területén lévő általános érdekű javak használata után járó térítés egy része, azok az eszközök, amelyeket annak a tőkének az eladásából valósítottak meg, amelyek alapítója a Vajdaság AT, a Vajdaság AT szervei tevékenységéből befolyó jövedelmek, a donációból származó jövedelem, Vajdaság AT részvénytőkéjének eladásából származó jövedelem stb.

15. Mezőgazdaság

16. Tájékoztatás

Vajdaság AT Képviselőháza: az Újvidéki RTV, valamint a szerb nyelven és a nemzeti kisebbségek nyelvén megjelenő nyomtatott sajtó alapítói joga.

A Vajdaság AT statútumával összhangban rendezi a tájékoztatást a nemzeti kisebbségek nyelvén.

Vajdaság AT Végrehajtó Tanácsa: a tájékoztatás állapota figyelemmel kísérése a Vajdaság AT területén.

Tartományi Titkárság: nyilvántartja a tájékoztatási eszközöket a Vajdaság AT területén, figyelemmel kíséri állapotát, és felügyeli a törvények betartását.

17. Tulajdoni és vagyonjogi viszonyok

18. Sport

19. Környezetvédelem

III. A Vajdaság AT és az SZK viszonyának hosszú távú alkotmányos rendezése

A köztársaság és az autonóm tartomány viszonyának hosszú távú rendezésekor abból az elvből kell kiindulni, hogy mindaz, amit a Szerb Köztársaság és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság alkotmánya nem sorol fel a szövetségi állam és a köztársaság illetékességének, az autonóm tartomány illetékességébe tartozik, amit pedig a tartomány statútuma nem határoz meg a tartomány illetékességének, a községek illetékességébe tartozik.

Abból kiindulva, hogy Vajdaság egyenjogú állampolgárai, államalkotó és egyenjogú nemzetei és nemzeti közösségei elidegeníthetetlen jogaik alapján úgy döntöttek, hogy Szerbia közös államban élnek, Vajdaság elfogadja, hogy Szerbia és a szélesebb társadalmi és állami közösség – Jugoszlávia, együttesen a következő területeket szabályozza: honvédelem, állambiztonság, monetáris rendszer, a gazdasági rendszer alapjai, egységes piac, vámrendszer, külpolitika, büntetőjogi és peres eljárás, polgári és kötelmi jog, a büntetőjog általános része, polgári jogi peres eljárás.

Vajdaság AT illetékességének szabályozása

Az SZK alkotmányában pontosan meg kell határozni azokat a területeket, amelyekben a Vajdaság AT normatív aktusaiban (tartományi törvényekben) önállóan és teljes mértékben szabályozhatja a viszonyokat.

Ezeken a területeken a köztársasági törvényeket a tartomány területén nem kell alkalmazni.

A tartományi aktusok alkotmányosságát a köztársaság egységes alkotmánybíróságának kell elbírálnia, a többi köztársasági szerv a tartományi határozatok alkotmányosságát nem bírálhatja el.

A területek, amelyeken a tartomány önállóan szabályozza a viszonyokat, főként a következők: egészségügy, rokkantsági és nyugdíjbiztosítás, egészségvédelem, társadalmi gyermekvédelem, munkaviszony, foglalkoztatás és szociális védelem, az adórendszer és a közbevételek – kivéve a forgalmi adót és a vámilletéket –, a hivatalos nyelvhasználat, a Vajdaság területén élő nemzeti közösségek oktatása, tájékoztatása és kultúrája, az oktatás, a tájékoztatás, a kultúra, az erdőgazdálkodás, az útgazdálkodás és a többi általános érdekű javakkal való gazdálkodás, környezetvédelem, határ menti és regionális nemzetközi együttműködés, mezőgazdaság (a mezőgazdasági termékek szavatolt felvásárlási ára, a szubvenciók stb.), a vízgazdálkodás, a családi jog, a tartomány illetékességét érintő tartományi szabálysértés előírása, a településrendezés.

A tartomány illetékessége az említett területeken nem zárja ki a köztársasági kerettörvények meghozatalát azokon az alkotmányban megállapított területeken, amelyekkel biztosítják a köztársasági és a tartományi jogszabályok átláthatóságát, valamint a jogszabályoknak a nemzetközi egyezményekkel és az európai integrációs folyamatokkal való szinkronizációját.

Az SZK jövőbeli területi berendezésének keretében komolyan meg kell tárgyalni egész Szerbia regionalizációját, illetve új területi egységek – régiók, autonóm tartományok – esetleges létrehozását a már meglevő területi autonómiákon, Vajdaságon és Koszovó-Metohiján kívül. Ha Szerbia egész területét autonóm tartományokra és régiókra osztanák fel, lehetővé kellene tenni az autonómiák különböző fokát, a helyi körülményektől, lehetőségektől és követelésektől függően. Jogtechnikailag ezt úgy lehetne megtenni, hogy a köztársasági törvények egyes fejezeteit a tartományokban kell alkalmazni, amennyiben a tartományok meghatározott területet a régió sajátosságaival összhangban nem szabályoznak tartományi jogszabályokban. Ezzel a technikával az egyes régiók esetében nagyobb autonómia válna lehetővé az egyenlőség és egyenjogúság elvének veszélyeztetése nélkül.

Jegyzetek

1 Decentralizálással a központi hatalom meghatározott, leggyakrabban végrehajtó hatáskörét átruházza a demokratikusan megválasztott helyi testületekre. Ezeket a hatásköröket leggyakrabban törvény vagy törvényen alapuló aktus ruházza át, és újból szabadon központosíthatók, ugyanakkor az autonóm hatáskör a központi hatalom egyszerű és egyoldalú akaratával nem központosítható. A másik lényeges különbség az, hogy a decentralizálás legtöbbször az állam egész területén azonosan történik, míg a területi autonómia bizonyos sajátos régió(k)hoz fűződik.

2 Az állam föderális berendezésének fő jellegzetessége az, hogy a föderális egységeknek legalább egy szuverén hatáskörük van, amelytől a központi hatalom semmilyen feltételekkel sem foszthatja meg őket.

Vladimir SOCOR

Voronyin Moldovája

Az utóbbi két évben Moldova politikai pártjai, parlamentje, elnöksége és végrehajtó testületei egy „mindenki mindenki ellen” jellegű politikai háborút folytattak. Ez tönkretette az ország politikai rendszerét, és lehetővé tette a Kommunista Párt felemelkedését a rendszer romjain.

Ugyanebben az időben a Dnyeszteren túl zavartalanul uralkodott a *Pax Russica*. Most, 1991 óta először, megvan az esélye, hogy kiterjedjen egész Moldovára, az újonnan megválasztott parlament támogatásával, ha Moszkva rábólint, és az EBESZ is belemegy.

Moldova új parlamentje két szempontból is egyedi a Független Államok Közössége országainak sorában. Elsősorban ez az egyetlen igazán erős parlament az előző országgyűlés által 2000 júliusában megszavazott alkotmánymódosítások nyomán. Ezek a módosítások messze nyúló hatalommal ruházták fel a parlamentet, és ezáltal Moldovát félig elnöki köztársaságból parlamenti köztársasággá változtatták. Másodsorban ez az egyetlen, kommunista többségű posztszovjet parlament, a február 25-i moldovai választások eredményeképpen.

A kommunisták már e választások előtt is erős parlamenti képviselettel rendelkeztek, de egyértelműen kisebbségben voltak a „jobbközép” és „jobboldali” pártokkal szemben. Ezek viszont szövetkeztek a Kommunista Párttal az államfő ellen, és bevezették a parlamenti köztársaságot. A hatalom átjátszása a kommunisták uralta parlament kezére felelőtlen lépés volt a nem kommunista és kommunistaellenes pártok részéről. Ezek után pedig következett az arányosság elvén alapuló választás, ami nyilvánvalóan a nagy és fegyelmezett Kommunista Pártnak kedvezett a kisebb és megosztott közép- és jobboldali pártokkal szemben. Ez utóbbiak végül egymással versengtek, és következésképpen megsemmisítő vereséget szenvedtek. Az alkotmánymódosítást és az azt követő választásokat a Moldova kommunistaellenes pártjai által – egy kivétellel – elkövetett politikai öngyilkosság két stádiumának tekinthetjük. Tanulság és figyelmeztetés ez az ukrán nemzetidemokraták számára.

Az új parlament 101 képviselőjéből 71 a Kommunista Párt színeit képviseli. Emellett több „középpárti” képviselő tulajdonképpen vaskalapos kommunista, akiknek már nem jutott hely az illető párt választási listáin.

A kommunista képviselők szinte kivétel nélkül a szovjet politikai szocializáció termékei, egy olyan folyamaté, amely sokkal sikeresebb volt a Moldovai SZSZK-ban, mint az Unió más államaiban. Ezen képviselők legtöbbje közvetlenül a II. világháború utáni években – a 40-es évek közepétől a korai 50-es évekig – született, egy olyan generáció tagja, amelynek fő élménye a visszamaradott, mezőgazdasági Moldova szovjetek általi korszerűsítése volt. Hozzájárultak és hasznot húztak ebből a folyamatból mint szakemberek, vezetők és apparatcsikok. Ez az egyetlen formatív tapasztalatuk. Többségük ellenezte a peresztrojkát, és legtöbbjük a működőképes moldovai mezőgazdasági-ipari rendszer szándékos tönkretételének tekinti az 1991 utáni reformokat.

Ezek közül a férfiak és nők közül majdnem mindegyik rendelkezik a Moldovai SZSZK valamely intézete által kiállított oklevéllel, esetenként az időszak pártakadémiái által kiállított titulusokkal kiegészítve. Csak nagyon kevesen rendelkeznek valamely jobb hírű moszkvai főiskolai végzettséggel, és egyetlen egy sem tanult valamely nyugati egyetemen. Ezek közül a képviselők közül jóformán egy sem használta ki a Nyugattal való szakmai és kulturális tapasztalatcserék 1991 után megnyílt lehetőségét. A kommunista képviselők többsége a következő három szakmai kategória valamelyikébe tartozik: kolhozokban tevékenykedő mezőgazdászok, mérnökök – beleértve a technikumot végzetteket, akik mérnöki diplomát kaptak –, illetve középiskolai tanárok.

Egyes kommunista elöljárók volt nómenklatúrás „nehézfiúk”, akiket félreállítottak – nem 1991-ben, hanem már 1989-ben, mert ellenszegültek Gorbacsov reformjainak. Csak néhány példát említsünk: Iván Kálin (Ion Călin), a Moldovai SZSZK minisztertanácsának volt elnöke; Vasile Iovv, Bălți város – Moldova második legnagyobb városa – volt pártelnöke, vagy Viktor Zlacsevszkij vezérőrnagy, Szovjet Moldova volt katonai biztosa (a sorozásokért felelt).

Április 4-én ennek a „politikai osztálynak” a tipikus képviselőjét, Vlagyimir Voronyint, a Moldovai Kommunisták Pártja Központi Bizottságának első titkárát választotta meg a parlament államfőnek, 71 támogató szavazattal a 101-ből. Oroszos családneve ellenére Voronyin egész életében etnikai moldovánként szerepelt, és a nyelvet is anyanyelveként beszéli. 1941-ben született, a Dnyeszteren túli Dubăsari rajonban, élelmiszer-ipari mérnökként különböző vállalatokban töltött be vezető funkciókat, majd az SZKP KB pártakadémiájára küldték, amelynek elvégzése után különböző rajoni és városi – többek között benderi-i – pártszervezeteket vezetett, majd 1989–90-ben a Moldovai SZSZK belügyminisztere volt, vezérőrnagyi rangban. E funkciójához kapcsolódik karrierje egyetlen fényesebb momentuma, amikor 1989 novemberében megmásította helyettese, egy oroszországi orosz tűzparancsát, amely gépfegyvertüzet akart zúdítani a Belügyminisztérium épületét megostromló tömegre. 1990 és 1993 között az Orosz Föderáció Belügyminisztériumának hivatalos tartalékállományához tartozott.

A Moldovai Kommunista Párt törvényen kívül helyezése után Voronyin az üzleti életben próbált szerencsét, és moldovai viszonylatban jelentősnek számító vagyonra tett szert. 1993-ban Kommunisták Pártja néven újraalapította a pártot, amelynek első számú vezetője lett. Az 1996-os elnökválasztásokon a szavazatok 10 százalékát nyerte el az első fordulóban, majd a második fordulóban Lucinschit támogatta, elősegítve annak megválasztását. Az 1998-as parlamenti választásokon a Kommunisták Pártja 30 százalékot ért el, és – az arányos választási rendszernek köszönhetően – 40 mandátumot kapott a 101-ből, hogy a legutóbbi, idő előtt megrendezett választásokon a szavazatok 51 százalékát érje el, ami 71 mandátumot jelent.

Mint a legtöbb moldovai, korosztálytól függetlenül – talán a tanulmányait az utóbbi időben végzett ifjúság kivételével –, Voronyin egy kezdetleges, a premodern lokálpatriotizmus szintjén mozgó nemzeti azonosságtudatot táplál, ami kényelmesen összefér az Oroszország iránti alázatával. Ez a világlátás azt feltételezi, hogy a moldovaiak – akiknek az önmeghatározása döntő módon állampolgárságukon és helyi kötődéseiken, nem pedig etnikai elveken alapul – uralkodjanak saját hazájukban, amely ha nem is lehet teljesen szabad, legalább teljes kellene, hogy legyen.

Dnyeszteren túli származású lévén, Voronyinnak szívügye, hogy ez a terület visszakerüljön Moldova fennhatósága alá, és ő személyesen szemben áll a szeparatista vezetőkkel, akik nem is ottani származásúak. Tulajdonképpen alig tartja többre őket holmi betolakodóknál, ami eléggé elterjedt nézet a chișinăui kommunisták vezető köreiben. Ebben rejlik annak a reménye, hogy Voronyin megpróbálja majd helyreállítani az ország területi integritását. Ez ugyanakkor annak a veszélyét is magában hordozza, hogy – saját jószántából vagy kényszerhelyzetben – Moszkva beleegyezését azzal vásárolja meg, hogy engedélyezi orosz csapatok mint „békefenntartó erők” jelenlétét az újraegyesített Moldova területén.

A kommunista párt nemzetiségi összetételében rejlik e csoportosulás sikerének egyik kulcsa – ami egyben a „jobbközép” kudarcát is megmagyarázza – ebben a multietnikus országban. A kommunista képviselőknek körülbelül fele, vagy valamivel kevesebb, mint fele, moldován nemzetiségű, moldován családnévvel, a többiek pedig vagy orosz ajkúak, vagy a Moldovában annyira elterjedt, határozatlan etnikai-nyelvi identitásúak. A kommunistaellenes moldovai pártok figyelmen kívül hagyták a lakosság ezen rétegeit, és egynemzetiségű jelöltlistákat állítottak. Ehhez a számítási hibához még hozzáadódott az, hogy egyes „jobboldali” pártok sorsukat az etnikai moldován választópolgároknak csupán vékony rétegét kitevő román beállítottságú választókra tették fel. Mindez sok moldován beállítottságú moldovánt és az összes oroszul beszélőt a baloldal karjaiba taszította.

A román nemzeti eszme Moldovában a választópolgárok körülbelül 10 százalékára és az etnikai moldovánok legtöbb 15 százalékára korlátozódik. Az eszme főbb képviselői a chișinăui humán értelmiséghez tartoznak. Ez a réteg adja a román beállítottságú pártok vezetőit is, akik jobboldaliként határozzák meg saját magukat, és egymás ellen harcolnak a politikai spektrum ezen keskeny sávjának az uralásáért. A moldován-moldovánok és a nem moldovánok figyelmen kívül hagyásával ezek a pártok tulajdonképpen örökös félretaszítottságra kárhoztatják magukat. Lemondanak a választójogú lakosság több mint egyharmadát képező orosz ajkúakról a Kommunista Párt javára, és hagyják, hogy a moldován-moldován szavazatok minden irányba szétszóródjanak.

A The Jamestown Monitor *április 4-i és 9-i számából átvett cikk.*

Vladimir Socor a washingtoni Jamestown Alapítványnak a posztszovjet térséggel foglalkozó politikai elemzője. A *The Jamestown Monitor: A Daily Briefing on the Post-Soviet States,* valamint a *The Wall Street Journal Europe* munkatársa. Korábban az RFL/RL Research Institute-nál dolgozott. Bukarestben született, Münchenben él.

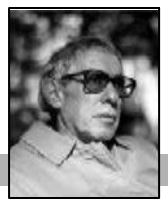

Paul DRUMARU

Kisebbségi napló

Érdekes ennek a *Napló*nak az ötlete: kevéske elmélet és sok átélés, esetleg különböző tapasztalatok magyarázata; semmit sem bizonyítani, mindent megmutatni – elmondással, anekdotázva, természetesen –, úgyhogy gyakorlatilag mindenkinek meglehet benne a helye, ha nem alkatánál fogva, hát véletlenszerűen adódó „kisebbségi" helyzete okán. Minthogy mind az alkat, mind a helyzet kiváltságában részem van, tehát észleletek és élmények sokaságából tudok választani, úgy vélem, hasznos lenne, ha első jelentkezésemmel ebben a rovatban mintegy kiterjeszteném a „kulturális fabulákat", amelyekkel Al. Cistelecan a *Provinciá*nak ezt az új rovatát elindította.

Nyelvi reflexek

Nem vagyok oda az idézőjelért, sőt, épp ellenkezőleg, még ha elvben hasznos is, tulajdonképpen idegenkedem tőle (talán mivel túlságosan visszaéltekés visszaélnek vele: azt mondja valaki a tévében: blablabla, természetesen idézőjelben; remélem, érezték az idézőjelet…; vagy üdvözlőlapot küld: „Jó egészséget" Kívánok; olyan feliratokat is láttam, hogy: „Harapós kutya" vagy „Kijárat" vagy „Tojás"); nem szeretem tehát, bár olykor nincs mittenni, használni kell egyértelmű funkcióján, vagyis azon is túlmenően, hogy idézetet jelöl, vagy pedig bizonyos iróniát – hisz ezek a kúszó vesszőcskepárok azt is mondják: amit közrefogunk, nem az, aminek tűnik; nos, ha magamtól kellene kitennem, mindig használnám, valahányszor a kisebbség és a többség nem mint arányokat jelző fogalom a szemembe ötlik. Egyébként ezt teszi Al. Cistelecan is „fabuláinak" bevezetőjében. Mindez szép és jó, csakhogy mint tudjuk, amilyen mértékben a dolog egyszerűsödik, úgy bonyolódik a probléma: magát az idézőjelet is idézőjelbe kellene tenni, és így tovább. Ez az egyik dolog. A másik az, hogy épp ott nem jelenik meg az idézőjel, ahol szükség lenne rá, ha a használata során kialakult feltételes reflexek nem léteznének. Egy olyan automatizmusról (is) szó van itt, amely a többségi – a nemzeti (és, az alkotmány szerint, egységes) államban élő – emberben kialakult. Idézek: „Hogy ne tűnjék olybá, mintha kizárólag a magyarok vagy a kevés megmaradt német*ünk* [kiemelésemtől – P. Dr.] számára nyitottunk teret, kezdjük a rovatot két olyan történettel, amelynek főszereplője 'többségi'." Egy másik valódi többséginek fel sem tűnt volna a birtokos személyrag, amely egyébként látszólagos, és amely inkább egyfajta értekező stílust jelez, de mindenképpen híjával bármilyen diszkriminációs szándéknak – még a pozitívnak is. Nyelvi reflexről van szó, amely nem a beszélőé, még csak nem is csupán a román nyelvé. Mindenütt megvannak a „németjeink, horvátjaink, magyarjaink, szlovákjaink" stb., és bár nem tudom, a világ más részein ez miként van, semmi okom azt hinni, hogy másképpen, mint ebben a mi Közép-Kelet-Európánkban. A fontos az, hogy mást jelent, mint *a mieink* (ahogy azt például a focistáinkra mondjuk), hisz a fenti idézetben a birtokos viszony a visszájára fordul: éppenhogy azt jelenti, nem *a mieinkről*, hanem valaki másról van szó. A másság birtokos esetének nevezném ezt – kizárásnak magába foglalás által, szétválasztásnak társítás révén, mondanám, ha játékos kedvemben lennék. Amit, azt hiszem, meg kell jegyeznünk, az az, hogy a nyelven keresztül (kollektív) tudattartalmakhoz jutunk el, egy bizonyos történelemhez, az igazihoz, hiszen csupáncsak őneki, a nyelvnek van joga és meghatalmazása és képessége rá, hogy másképpen is megnyilatkozzék, mint egyes szám első személyben, amelynek használatára „a mi németünk", a Molnár Gusztáv által idézett – segesvári – Harald Roth Heidelbergből biztatja a történetírókat.

Hamisítatlan kultúraköziség

Elmondok én is egy „fabulát", amelynek főszereplője többségi, egy közvetett élményt, olyan értelemben, hogy jómagam csak tanúja voltam, semleges résztvevője, ha úgy tetszik, aki csak később – a felidézés és a kommentár révén – lett részese a „véletlen esetnek", amelynek utórezgései az évek során mind több mellékzöngét kaptak.

A hatvanas évek végén, tehát amikor még „kies Jászvárosnak" voltunk egyetemista diákjai, feleségemmel a vakációt Nagyváradon töltöttük, apám „birtokán". Apám Biharkeresztesen, Magyarországon született, Szalontán élte le gyermekkorát, de azért elég jól beszélt románul, talán mert egy ideig Gyulafehérváron lakott, és Rosner lányt vett feleségül (akinek a családjában az unokák románul és magyarul beszéltek, a szülők magyarul, románul és németül, a nagyszülők pedig maguk között – bécsiül). Feleségem, a tősgyökeres, „regáti" román lány, aki – legalábbis közvetlenül – még nem ismerkedett meg az etnikai-nyelvi többségkisebbségi módival, először járt nyugati tájainkon, s valósággal elbűvölték a mindenféle – építészeti, magatartás- és vérmérsékletbeli, kulináris és így tovább – különbségek. Summa summárum, mielőtt még teljesen hatalmába kerítene a múltidéző nosztalgia démonja, azoknak a ragyogó, ártatlan nyári reggeleknek egyikén, amelyekből az embernek csak harmincéves koráig van része, elindultunk, bevásárolni mentünk a Nagypiacra, apával az amphitryon sokoldalú – házigazdai, testőri és tárlatvezetői – szerepkörében. A váradi piac még igazi látványosságot jelentett, bár össze sem lehetett hasonlítani a '46-belivel például, amely emlékezetembe vésődött; mindenesetre olyan valami volt, amit Iași-ban az ember álmában sem láthatott: egy egész soron mást sem árultak, mint 600-800 grammos, sőt még nagyobb libamájakat, aztán ott tornyosult a sok zöldség és gyümölcs, a túrófélék sokasága; no de nem is folytatom – nyelek egyet szárazon, és azt mondom: hagyd a piacot, elő a történettel, amelyet ma is nevetve idézünk fel, merthogy a legmeglepőbbek és legkedvesebbek egyike volt, bizonyságaként annak, hogy nem csak a traumás tapasztalatok hagynak mély nyomot az emberben. Járjuk tehát a piacot, érdeklődünk, alkudozunk, vásárolunk meg nem vásárolunk – valami tojást is vennünk kellett, ezért megmustráljuk a kínálatot; apám tempósan lépdel, hol románul, hol magyarul kérdi az árat. Adott pillanatban egy parasztasszony elé érünk, öltözékén látszik, hogy egy román faluból jött. „Hogy a tojás?" kérdi apám. „Egy lej ötven bani párja", hangzik a válasz. Feleségem néz az árusra, néz apámra, néz rám. Kuncogni kezd. „Mi van?" kérdem a tekintetemmel. Nevetésben tör ki. Végül a fülembe súgja: „Te, nálatok a tojásokat párosan árulják?" Még mindig nem értem. Persze, hogy úgy árulták: párjával a tojást, a kenyeret kilóra. Iași-ban az ember egy fél kenyeret, egy veknit, egy negyedet kért. Itt fél kilót, ötven de kát, inni pedig egy deci rumot, egy deci ARLUS-t, fél deci konyakot. Bukarestben a szilvát litrával, azaz negyedkilóval árulták, a kisasszonyok pedig duduják voltak. Itt, ha valakinek duduját mondtál, elküldött melegebb éghajlatra. *Jee,* mondom nyílt e-vel, mint Fehérváron, ami igent jelent (az, hogy „ba", pedig német), *jee,* úgy árulják. A figyelmes parasztasszony látja ám a nevetést, és elkezd hadarni magyarul, gondolván, hogy feleségem kevesebbet akar adni, tehát ez a nevetés az alkudozás kezdetét jelenti; dicséri a portékáját, ahogy szokás, diszkréten lebecsüli a szomszéd árusasszonyét, akivel apám magyarul beszélt, „ide nézzen, kisasszony, drága lelkem!"; a feleségem pedig, románul: „Mit mond? Mit mond? Nem értem." Akkor a termetes parasztasszony felmagasodik, tetőtől talpig végigméri az előtte álló, áttetsző kis vékonyka nőt (haj, ketten-egy-kajajegyen egyetemista), csipőre teszi a kezét, és felkiált: „*No, că proastă mai ești, nici ungurește nu știi!"* („No hát, de buta vagy te, még magyarul sem tudsz!)

Fordította: ÁGOSTON Hugó

1938, Gyulafehérvár; író, műfordító, Bukarest; *Transland – „az én magyar költőim"* (2 kötet), Bukarest, 1999.

ÁGOSTON Hugó

Bukarest mint provincia

Olvasom egy jóindulatú vezércikkben, hogy mi, provinciások laza fiúk és lányok vagyunk ám, vagyis nem vet fel a tekintélytisztelet, ami abból is látszik, hogy Erdélyt tekintjük a világ közepének, Bukarestet meg *vidéknek.* Mivel itt bizony érintve vagyok (hisz mi egyébre történt utalás, mint szerény rovatom címére?), hadd hozzam fel – ha eddig nem tettem volna – helyzetem furcsa kettősségét.

Gondolják csak meg: itt élek immár harmincegy éve a román fővárosban – innen tekintem Erdélyt központnak, Bukarestet pedig vidéknek, vidékiesnek. Hát nem elragadó? Hogy ezzel a szemléletváltással végül is elhoztam, vagyis megtartottam magamnak és magamban a vidéket, a peremlét diszkrét báját? Hogy nem váltam *get-beget* fővárosivá? És ha már leírtam ezt a román kifejezést, hát nem szenzációs, hogy provinciális kollégáimmal együtt írás közben minduntalan arra kell gondolnunk, hogy amit leírunk, miként fordul le a másik nyelvre, ami magyarul született, hogyan fog hangzani románul, és amit románul írtak le, miként olvasódik magyarul? Nem érdekes, hogy van olyan magyar szerzőtársunk, aki románul írja cikkeit, s van immár olyan román író- és műfordító-társunk, aki lélegzetállító verseket ír magyarul? Én meg ráadásul bukarestiként tulajdonképpen románul hallott dolgokat (történeteket és párbeszédeket, egyebeket) fogalmazok meg magyarul, hogy aztán azok más kristályrendszereken átalszűrve visszaalakuljanak románra – hát nem nagyszerű szellemi kaland ez az egész?

Ám mondják azt, hogy mindez vidéki dolog! Annál inkább látszani fog, hogy milyen értékek jelentik nekem a vidéket. Még azt az állítást is megkockáztatom, hogy az ilyen értelemben vett vidékiség van akkora hozadéka a lapunknak, mint sok egyéb, ami tartalmat, súlyt és színvonalat ad neki. Mert örül az intellektus, amikor a *Provinciá*ban zajló okos és merész vitákat, olykor megbotránkoztatóan kihívó elképzeléseket, szabad értelmezéseket olvassa, de a lelki összkomfort érzése, amely annak köszönhető, hogy azember a másik féllel (mert hisz felek vagyunk, akár a rész, akár az egész felől közelítjük meg a dolgot) megoszthatja gondolatait, a másik tükrében ismegláthatja magát – nos, az sem kicsi dolog.

Öreg szerkesztők tudják, hogy a lapoknak megvan a tartalmak mögötti, ugyanakkor azokon túlmutató több-mint-hangulata: lelkülete. Ami nélkül azegész nem ér semmit, mert olyan, mint a bor, amelyik minél régibb, annál savanyúbb. Az ember azonossága megtartásához és gazdagításához hozzátartozik, hogy olyasmivel is feltöltekezik, ami szorosan értelmezve egáltalán nem része neki, vagyis ami látszólag ellentmond önnön identitásának. Hát valami ilyen feltöltekezési lehetőséget érzek én a *Provinciá*ban, és – bár nem vagyok híve az olcsó romantikának – valami ilyesmit keresek (és találok meg néha) Bukarestben. Hogy utána jótékony iróniának vetem alá a tapasztalatokat? Alkati dolog, én a szeretetközeli keserédes gúnyt, az iróniát mindennél többre tartom, s kizárólag azokat illetem vele, akiket közel érzek magamhoz. A férfias irónia ellentéte a lealacsonyító szánalomnak, és rokona a közösségvállalásnak. Ezért kérem román barátaimat, ne sértődjenek meg, ha a „kis Párizzsal" néha gúnyolódom. Magammal is gúnyolódom, gyakran. Nem is tudom, van-e olyan dolog, amivel ne lehetne ironizálni.

Következzék két húsvéti történet mindezek illusztrálására. (Azért húsvéti, mert az idén, mint köztudomású, a keresztény felekezetek egyszerre ünnepelték a feltámadást. Ez nagyon emelkedett dolog volt, különösen Erdélyben, bár alkalmasint nem mindenkinek tetszett, hogy csak egy hétfőn lehetett locsolni meg munkaszüneti napot tartani.)

Két húsvéti történet

Mint tudjuk, nagyon sok minden oldódik alkoholban. Ezt a nagyszerű vegyületet hidrogénkötései – akárcsak a vizet (brrr!) – felette alkalmassá teszik arra, hogy más vegyi anyagokat molekuláira bontson. Persze éppen mindent azért nem old (meg), de a lélek biztosan feloldódik benne. És egyebek is, például a gondkeservek. Mondták, szokták is mondogatni a pártállam idején, hogy a romániai magyar értelmiségi előtt három út áll: az, hogy alkoholistává válik, vagy az, hogy öngyilkos lesz. A harmadik a kivándorlás lehetett volna, de ez az út sokáig zárva volt. Láttam nemzedékem legjobbjai közül valókat tönkremenni az alkohol miatt, és sosem fogjuk megtudni, nélküle hova jutottak volna, mennyire és hogyan mentek volna tönkre. Lett öngyilkos költőbarátunk, és ki fogja megmondani, hol vannak most a meg nem írt versei, mint ahogy nem tudjuk, hol van a szél, amikor nem fúj. No hát, amikor még életvidám fickó voltam, nem ilyen keserű lelki hajléktalan, mint most, az alkoholt – meg kell mondanom, hogy az egyenlő távolságtartás nemes eszményétől vezérelve, úgyszólván mindenfajta alkoholt – friss bukarestiként a gátlások oldószereül és közösségteremtő erényei miatt is hitteli buzgalommal és rendszerességgel alkalmaztuketerapeutikus erényei miatt.

Ahogy Erdélyben az ünnepre oly fogékony románok a locsolás pogány eredetű szép szokását átvették, képzeltem el merész ívű tervemet, miért ne honosítanám meg a fővárosban is ezt a módit? Az alapötlet az úttöréshez az volt, hogy a hagyományos helyekre, azaz betűvető lánynemű kollégáinkhoz megyek el, de tapasztalatszerzés végett magammal viszek egy román fiútis. Nem akarok elveszni a részletekben, a fiúból lány lett, az Alinák egyike, és egészen pontosan már nem emlékszem a minden bizonnyal elég hülyehelyzetekre, amikor a *Kiskertemben jártam* elszavalása után a Bözsiket és Ágikat megöntözem, a stampedliket bevágtam, utána meg a tojásokat eltétettem bájos, bár magyarul nem tudó kísérőmmel. Arra viszont már emlékszem – '76-ban járhattunk –, hogy bimbózott az orgonavirág. A hazakísérés állapotában levő Alinát odatettem, hogy lesse a terepet, én pedig: virágot loptam neki egy kerítésre kapaszkodva. Egyszer csak azt mondja a lelkem, hogy: „Șase!" („Hat!") – Miért és meddig számolsz itt a langyos, csillagos égalatt? – kérdém viccesen. – Itt a házigazda! – kiabálja suttogva. S csakugyan, hát nem ott áll egy árnyék a rácskerítés mellett, szerencsére belülről? Akkor beszélni kezdtem. Kifejtettem, hogy virágot lopni nem szégyen, sőt, a meglopottnak többrendbéli szerencsét hoz; hogy mindenki volt romantikus fiatal, és hogy az a lány, akinek a párnája mellé az a virág kerül, bizonyára az eredeti gazdára is gondoland vágyteli éjszakáin. Az eredeti gazda irányából kisvártatva nyögésszerű szavak hangzottak: „Jó, jó, de legyen elég!" A nap folyamán elfogyasztott változatos italok ellenére azonnal rájöttem, hogy meggyőző szövegelésem közben is folyt a gyönge ágak tördelése, amivel bizonyára elhitettem a tulajjal, hogy nem láttam meg őt, de még nagyobb dilemma elé állítottam azt illetően, amit az orosz decemberi forradalmárok annak idején úgy fejeztek ki, hogy „sto gyéláty?"

Ideje bevallanom, hogy azért is misszióvá akartam tenni az ősmagyar húsvéti szokást, mert magam tulajdonképpen nem szerettem. Ennek pedig egy gyermekkori esetem az oka. Talán akkor mentem először szülői kíséret nélkül, egyedül öntözni. Valahol megitattak émelyítően édes likőrrel. Az először viselt ünneplőm zsebében összetört egy (vagy több?) tojás, amely nemcsak hogy hígra sikeredett főzéskor, de még kotlós is volt. Ez a kép bennem nagyon éles, és valószerűtlenül befejezett. Ott áll egy kisfiú, ruhája lehányva (persze másképp, mint egy mai sztriptíztáncosnak), pokoli kénes bűzfelhő veszi körül. És megfeszített igyekezete ellenére sem tud hinni a feltámadásban.

1944, Medgyes (Szeben megye); *Krónika,* Kolozsvár, vezető szerkesztő, *A Hét,* Bukarest, főmunkatárs, *Bukaresti élet, képek,* Nagyvárad, 2000.

Előfizetés

A *Provinciá*ra előfizetni a *Krónika* kézbesítőinél, a *Krónika* képviseletein, postai úton és a szerkesztőségben lehet (3400 Cluj-Napoca/Kolozsvár, Țebei u. 21., tel.: +40-64-420490). Az előfizetési díj 1 hónapra 5000 lej, 3 hónapra 13 000 lej. Postai előfizetés esetén az előfizetési díjat a következő címre kell elküldeni: **Fundația CRDE – Revista Provincia**, cont nr. 264100078588, Banca ABN AMRO BANK (România), Sucursala Cluj (3400 Cluj-Napoca, Calea Dorobanților nr. 70).
Külföldi előfizetés esetében az előfizetési díj 6 USD/3 hónap, amit a következő bankszámlára lehet befizetni: Fundația CRDE, cont nr. 264100078588 USD, Banca ABN AMRO BANK (România), Sucursala Cluj (3400 Cluj-Napoca, Calea Dorobanților nr. 70, SWIFT KÓD ABNAROBU).

PROVINCIA, magyar nyelvű kiadás, megjelenik a hónap első munkanapján

KIADÓ: Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja
SZERKESZTOBIZOTTSÁG: Ágoston Hugó, Bakk Miklós, Mircea Boari, Al. Cistelecan (felelos szerkeszto), Marius Cosmeanu, Caius Dobrescu, Sabina Fati, Marius Lazar, Molnár Gusztáv (felelos szerkeszto), Ovidiu Pecican, Traian Stef, Szokoly Elek, Daniel Vighi; **LAPSZERKESZTO:** Hadházy Zsuzsa; **ADMINISZTRÁCIÓ:** Ádám Gábor; **MUVÉSZETI SZERKESZTO:** Antik Sándor; **TÖRDELOSZERKESZTO:** Szabó Gyula; **KORREKTOR:** Benedek Sándor. **ISSN:** 1582-3954
Cím: 3400 Kolozsvár, Tebei u. 21.; tel.: 064-420-490, fax: 064-420-470; e-mail: provincia@edrc.osf.ro; web: www.provincia.ro
A *Provincia* bármely részének másolásával és a lap terjesztésével kapcsolatos minden jog fenntartva. Tilos a lap elektronikus tárolása, feldolgozása és értékesítése a kiadó írásos hozzájárulása nélkül.
Az elso évfolyam a *Krónika* (magyar nyelvu kiadás) és a *Ziua de Ardeal* (román nyelvu kiadás) napilapok havi mellékleteként jelent meg.